Svjedočanstva 12

JAMES MONOHAN

GOLGOTA JEDNOGA MLADOGA LIJEČNIKA

SALEZIJANSKI KATEHETSKI CENTAR

28196

GOLGOTA JEDNOGA
MLADOG LIJEČNIKA

BIBLIOTEKA „SVJEDOČANSTVA"

- E. Bianco – C. de Ambrogio, „Prijatelj napuštenih"
- Angela Biedermann, „Cvijet s vrhunca"
- Teresio Bosco, „Zov mira"
- Janez Jenko, „U život za druge"
- Teresio Bosco, „Marija Mazzarello"
- Teresio Bosco, „Apostol gubavaca"
- Teresio Bosco, „Petnaestogodišnji pobjednik"
- Žarko Brzić, „Najljepši ukras"
- James Monahan: „Golgota jednoga mladog liječnika"

James Monahan

GOLGOTA JEDNOGA MLADOG LIJEČNIKA

KATEHETSKI SALEZIJANSKI CENTAR
ZAGREB 1987.

Naslov originala.
BEFORE I SLEEP...
The last days of Dr. Tom Dooley

Prijevod: Mirko Bajić
Lektura: Nedo Nedić
Tehničko uređenje: Nedo Nedić
Slog i prijelom: Rafo Mićanović
Odgovara: Marko Pranjić
Izdavač: Hrvatski salezijanski provincijalat, Srebrnjak 101
41000 ZAGREB
Tisak: Vjekoslav Salkić, Kerestinečkih žrtava 51
41133 ZAGREB

PREDGOVOR

14. prosinca 1955, desetak osoba iz velikog uredništva američkog časopisa „Reader's Digest" bijaše u gostima na ručku kod stasitoga, mršavog, pristalog i mladog (28 god.) mornaričkog liječnika Toma A. Dooleya. Mladi poručnik nedavno je bio odlikovan ordenom za zasluge zbog osobite uloge u herojskoj mirnodopskoj operaciji američke mornarice u Indokini pod nazivom „Put u slobodu". Tom Dooley održao je toga dana svoj vatreni govor prije nego je sjeo za stol. Dva sata kasnije njegovi su slušatelji bili dirnuti kad im je ispričao svoje doživljaje u bijednim izbjegličkim logorima u Haifongu, gdje je liječio grozne slučajeve, spasavajući ljude izmučene od progonitelja kad je plima nasilja preplavila Sjeverni Vjetnam i kad je američka mornarica prevozila milijun Tonkineza na sigurnije, na jug zemlje.

Urednici „Digesta" odmah su zapazili da je Tom Dooley neobična i svojevrsna osoba s velikom životnom pričom, te je sklopljen ugovor za njeno publiciranje. Bilješke i dnevnici Toma Dooleya (ovjerovljeni zapisnicima Ministarstva mornarice) preradeni su u knjigu „Deliver Us From Evil" („Oslobodi nas od zla") koja se pojavila u proljeću 1956.

Ali prije nego je knjiga bila dovršena, neumorni Tom Dooley poduzima novi pothvat. Napušta svoju zamisao da postane ortopedski kirurg i ostavlja Mornaricu. Opskrbljen novčanim sredstvima od „Digesta", farmaceutskom i

kirurškom opremom, darovanom od tvorničara, organizira svoju samostalnu medicinsku ekipu i vraća se u Indokinu, u kraljevinu Laos, gdje su njegove usluge bile nužne. Vratio se – po riječima mornaričkog bolničara Normana Bakera – „ljudima koji nisu bili u zavidnom položaju".

Čitatelji njegovih knjiga „Deliver Us From Evil" i „The Edge of Tomorrow" („Na pragu sutrašnjice") /1958./, sa simpatijom otkrivaju duhovnu preobrazbu Toma Dooleya, razmaženog ljubitelja zabava koji je mogao postati cijenjen liječnik; dr. Toma Dooleya, idealnog i oduševljenog liječnika siromašnoga, bolesnog i potlačenog svijeta Jugoistočne Azije. Njegova treća knjiga „The Night They Burned The Mountain" („Noć koja je zapalila planine") obilježava nagli razvoj njegove male operacije pomoću aviona, u organizaciju nazvanu „Medico" koja je postala njegova produžena sjena. Knjiga je postigla neočekivani uspjeh kad se otkrilo da Tom Dooley, u dobi od 32 godine, boluje od ozbiljne bolesti dijagnosticirane kao zloćudni malanom, rijetki, i redovito kobni oblik raka. Tako je dr. Dooley i sam postao pravi član onoga što je dr. Albert Schweitzer nazvao „Društvom onih koji nose biljeg patnje".

Izmedu godine 1955. i 1960, Tom Dooley je postao poznata a ujedno i osporavana ličnost. Bio je cijenjen, čak obožavan od nekih, radi svoje nesebične odanosti uzvišenom pozivu i radi ustrajnosti u postizavanju svojih ciljeva, često s ograničenim novčanim sredstvima i postojano protiv „teških tipova". No bio je i kritiziran, preziran i čak ocrnjivan radi umišljenog, katkada pomalo i nadutog ponašanja i zbog sklonosti da stane na žulj, te da makne one koji su mu bili na putu.

Surađujući s Tomom Dooleyem izmedu 1955–1960, kao izdavač časopisa „Digest" vidio sam mnoge strane njegove ličnosti i dobro upoznao njegove neosporivo slabe strane koje su, po mojem mišljenju, nestajale pred njegovim mnogim i neobičnim vrlinama. Dakako, nije on bio stidljiva osoba, ali nije bio ni puki sebičnjak ni lovac na publicitet, kakvim bi ga htjeli prikazati njegovi kritičari. Iskrenost njegovih motiva i privrženost njegovu djelu bijahu shvatljivi svima koji su ga dobro poznavali.

Što me se najviše dojmilo, osobito tokom zadnjih petnaest mjeseci njegova života, bijaše njegova nepopustljiva poduzetnost i osjećaj žurbe koja je davala pečat njegovoj aktivnosti. Ovaj je dojam dobivao na oštrini poslije smrti Toma Dooleya. Činilo se da je bio svjestan da mu je ostalo još malo vremena, pa je odlučio dovršiti svoje djelo, ili barem srediti ustanovu „Medico" prije nego istekne njegovo vrijeme.

Tokom svojih posljednjih petnaest mjeseci Tom Dooley je bio stalno u pokretu. Posjećivao je tako brojna mjesta, pa je malo ljudi bilo u njegovoj blizini na duže vrijeme. Kad je prošlo zaprepaštenje i tuga zbog njegove smrti, palo je na pamet nekima od nas (uredništvo „Digesta"), da bi pripovijest o posljednjim danima Toma Dooleya mogla biti sastavljena od sjećanja ljudi koji su s njime bili u raznim prigodama i u raznim mjestima. Ovo je urodilo potragom za ljudima od država Maine do Kalifornije, od Jugoistočne Azije do Indije i Afganistana. Kad ih je „Digest" pronašao, odgovorili su vrlo rado na naše molbe. Toplina i plemenitost kojima su oni pisali, ili pripovijedali, bijahu vidljivo nadahnuti dubinom njihovih osjećaja prema Tomu kao čovjeku.

Zahvalni smo im svima za svjedočanstva koja su omogućila da nastane ova knjiga. Neka su sjećanja citirana opširno, druga sažeto. Često je u pripovijedanje bilo potrebno uključiti pojedinosti iz onoga što su oni pridonijeli. Ipak duh i svrha svakog priloga su sačuvani. Ovo je dakle, pripovijest o posljednjim danima Toma Dooleya, ispričana opširno od onih koji su mu bili najbliži u opisanim događajima, počevši od pričanja očevidaca s operacije raka u kolovozu 1959, do sjećanja snimljenih na magnetofonsku traku na, snijegom pokrivenom, groblju 23. siječnja 1961.

James Monahan

prvi dio:

1959. – LJETO I ZIMA

Kasno uvečer, u ponedjeljak 24. kolovoza 1959, netko je na devetom katu bolnice „Memorial Hospital" u New Yorku načrčkao bilješku koja je kasnije dospjela u ruke nasmijanog pacijenta. Glasila je: *DR. TOM DOOLEY, GLASOVITI MLADI LIJEČNIK IZ PRAŠUMA LAOSA PRIPUŠTEN JE DANAS TEŠKOJ OPERACIJI. SVE JE U METEŽU.*

Profesionalna šutnja najvećeg svjetskog centra za istraživanje i liječenje raka, centra koji ima vlastite načine kontroliranja posjetilaca i koji ne dozvoljava pristup novinarima, prekinuta je u prijašnjim zgodama, kad je prisutnost glasovitih bolesnika od raka privlačila reportere, fotografe i znatiželjnike u čekaonice bolnice. Ali, otkako je ovdje bio Damon Runyon 1946. i Babe Ruth 1948, izvještavanju o takvim događajima dodano je nešto novo – televizija.

Televizija se uselila u bolnicu „Memorial" one kolovoške večeri u osobi Freda W. Friendlya, visokog, debelousnatog i zdepastog čovjeka s tužnim plavim očima iza naočala s debelim staklima. Bio je to glasoviti producent dokumentarnih filmova za CBS–TV (Columbia Broadcasting Servis TV). Više od tri godine Friendly je mozgao o televizijskom dokumentarnom filmu u kojemu bi pri-

kazao američkoj publici, vjerodostojno i slikovito, činjenice o bolesti raka. Želio je pratiti slučaj jednog bolesnika kamerom i mikrofonom, od dijagnoze, kroz kirurški zahvat, do onoga, što liječnici zovu „prognoza", a što laici bolje izražavaju jednostavnim pitanjem: „Kakvi su mu izgledi?"

Nevolja je bila u tome, što bi prosječni bolesnik od raka bio previše bolestan, previše šutljiv ili odveć nerazgovjetan za ulogu; ili bi liječnik, ili bolesnikova obitelj i prijatelji znali ustuknuti pred publiciranjem onoga što bi svakako moglo biti osobna tragedija. Ali, kad je Friendly letimično pročitao „New York Times", od nedjelje 23. kolovoza, naletio je na priču potpisanu od dr. Howarda A. Ruska. Izgledalo je da ta priča rješava njegov problem. Njezin naslov je bio: „NOVA BITKA DR. DOOLEYA: Liječnik nerado ostavlja bolnicu u džungli da postane bolesnik od raka".

„Nazvao sam telefonski dr. Ruska, koji je bio upoznat s našim planovima oko dokumentarnog filma, i konačno sam ga dobio oko 10 naveče one nedjelje", sjeća se Friendly. „Dr. Rusk je bio simpatičan ali neodlučan čovjek. Rekao mi je da ću najprije morati dobiti dopuštenje dr. Dooleya, koji je tada bio u St. Luisu u posjetu kod svoje majke. Zatim ću morati dobiti pristanak uprave bolnice 'Memorial'. I sam dr. Rusk je iskreno sumnjao da će oni pristati na to."

Friendly je nazvao Toma Dooleya u St. Luisu. Dooley je pristao na suradnju ako CBS–TV dobije pristanak i suradnju bolnice „Memorial". U ponedjeljak 24. kolovoza u 5 sati poslije podne, kad je Tom Dooley ušao u bolnicu, Friendly ga je čekao s jednim kolegom iz CBS-a i s jednim predstavnikom udruženja „American Cancer Society". Oni su odmah išli u dvoranu za konferencije, gdje se sabrala uprava bolnice „Memorial" da razmatra neuobičajen prijedlog.

Friendly nastavlja: „Oni su obavili neke pretrage, ispitivali i klimali svojim glavama. Pacijent je bio voljan i mislim da smo ih uvjerili da će dokumentarni film koji smo predložili biti pošten, dostojanstven, znanstveno bezprijekoran i da će vjerojatno postati prekretnica u javnom

odgoju u bolesti raka. Napokon su nam rekli, i to prilično nerado, da nastavimo. Mi smo morali brzo ići jer je operacija dr. Dooleya bila planirana za slijedeće jutro."

Tom Dooley, bolesnik od raka, bio je smješten u bolničku sobu broj 910. Deveti kat postao je prava košnica, čak prije nego je prihvatio televiziju. Ustanova „Medico" koju je dr Dooley osnovao s dr. Petrom Comandurasom godine 1957. bila je na putu prijateljskog odvajanja od ustanove „International Rescue Committee", koja se prvobitno bavila pružanjem jamstva (i pomoći), te će odsada djelovati kao samostalna organizacija. I tako je Dooley, od časa kad je stigao u bolnicu, imao stalnu rijeku posjetilaca – pravnika, liječnika iz ustanove „Medico", sekretara (redove nosilaca pisama za pružanje pomoći), tipkačica, aparata za diktiranje i drugih. Tom A. Dooley koji je bolovao od općenito smrtonosnog oblika raka, bio je za liječnike i bolničare nesumnjivo jedinstven slučaj u povijesti medicine.

Nešto poslije 7 sati navečer liječnici Toma Dooleya preuzeli su posao, a osoblju ustanove „Medico" naredeno je da nešto večera. Kad su došli natrag, nešto prije 9 sati, hodnik devetoga kata bio je prekriven kablovima, zakrčen elektronskom opremom i televizijskim tehničarima. U sobi broj 910 blještala su jaka svjetla, mikrofoni su bili uključeni, a kamera snimala. Izvjestitelj CBS-a Howard K. Smith bio je spremljen za početak intervjua za dokumentarni film „Biografija jednoga raka", za koji nije bilo pokusa.

„Dopustite da vas upitam nešto", rekao je Smith, „nešto na što ne morate odgovoriti, ako to ne želite. Da li vam to prouzrokuje fizičku bol?" Sjedeći na bolesničkom krevetu, mršav i upalih obraza Tom Dooley, imajući na sebi ono što je potrebno za TV snimanje i izgledajući mlad i poletan u plavoj pidžami, podignuo je svoje obrve i kiselo se nasmiješio Smithu.

„To mi stvara velike neprilike", odgovorio mu je.

„Kakvi su vaši izgledi u ovom slučaju?"

„Podite dolje i njih pitajte. Oni će vam reći."

„Doktore Dooley, čini se da vedro gledate na ovu stvar. Da li se stvarno tako osjećate?"

„Bio bih glup ako bih bio previše zabrinut zbog toga, zar ne? Znate, zbunjen sam do smrti, jer ova bolest postaje predmet zastrašivanja. Smrtno sam smeten, jer ćete moj rak prikazati kao grabežljivu zvijer i groznu stvar... Sigurno, svatko tko boluje od raka, osjeća neku nelagodnost. Ali ne želim nikakve sentimentalnosti zbog toga. Ne želim da se pravi kakav 'materijal' od agonije umirućeg liječnika. Bilo bi to glupo."

„Dobro, doktore vi ste nam dopustili da udemo i da vas intervjuiramo prije teške operacije. Recite mi, zašto ste nam dopustili da to činimo?"

„To mogu lako obrazložiti. Kad sam, kao mlad liječnik bio na praksi, vidio sam mnoge stvari. Ovdje kod nas vlada veliko neznanje kao i u mojemu selu u Laosu, gdje ljudi vjeruju u čarolije i u vračanje. U Americi vlada neznanje oko riječi 'rak' jer čim čuju riječ 'rak' Amerikanci odmah misle na potištenost, propast i smrt. To od bolesnika stvara duševne bogalje prije nego dodu u bolnicu; dovodi ih u loše duševno stanje prije operacije. Nadalje, to opterećuje liječnikov rad s njima... Možda će ovo, barem donekle pomoći da ljudi koji budu gledali ovaj prizor, i koji znaju da Dooley ima rak – shvatiti da ne moraju toliko strahovati od riječi 'rak' kao što su strahovali prije..."

Kamera i mikrofon su sve uhvatili. Ovdje je bio čovjek koji nije trebao nikakva poučavanja, nikakvog televizijskog šaptača i sl. Tom Dooley je bio, kako je primjetio jedan tehničar, „kao stvoren za taj posao".

„Drugi razlog zašto ovo činim jest čista sebičnost. Želim iskoristiti priliku da progovorim, pred dvadeset do trideset milijuna Amerikanaca, o djelovanju ustanove 'Medico'. Zelim im reći kako pokušavamo poslati liječnike, bolničarke i bolničare u najudaljenije krajeve svijeta da bi se brinuli za bolesnike koji žive u teškim prilikama. Kroz nekoliko slijedećih tjedana dopustit ću vam da me fotografirate i iznutra i izvana, jer to mi daje priliku da reknem Amerikancima, kako ustanova 'Medico' treba njihovu pomoć... Zbog toga ste večeras dobro došli u sobu broj 910."

Slijedećega jutra, **25. kolovoza**, Tom Dooley ogrnut plaštem, anesteziran i nepokretan ležao je na operacijskom stolu u sredini velikog kirurškog amfiteatra bolnice „Memorial". Članovi su kirurške ekipe, s posebnim kapama, ogrtačima i maskama, započeli dugi i pomnjivi ritual operacije. Iza jedne promatračke ograde, kamere su televizije CBS, snabdjevene specijalnim lećama, snimale svaki detalj, čak zurenje iznad kirurgovih ramena.

Pokraj Howarda K. Smitha, na galeriji ograđenoj staklom, stajao je dr. Henry T. Randall, medicinski direktor bolnice „Memorial Cancer Center" nadgledajući operaciju. Protumačio je da je ono, što se radi, ustvari uvodna pripremna operacija.

„Cilj je ove operacije ustanoviti koliko se rak raširio. Sjećate se da je dr. Dooley rekao da je imao tvrdu oteklinu na grudima pod ramenom. Ova oteklina je odstranjena i na tom je tkivu ustanovljena dijagnoza. Sada on ima malu oteklinu na drugom dijelu grudi i nešto vlaknaste grade pod kožom. Nismo sigurni da li su te otekline rak ili samo predstavljaju povredu ili pak popratni učinak povrede. Stoga je cilj ove operacije, koja nije na istom mjestu odakle je oteklina izvađena, ustanoviti da li se rak proširio i na ovo područje. Ako se proširio do mjesta, gdje oni sada uzimaju tkivo, onda će se bolest proširiti i na ona mjesta odakle se neće moći ukloniti kirurškim zahvatom. Međutim, ako nema raka u ovom području onda će oni za nekoliko dana izvršiti veću operaciju."

„Dakle, oni pokušavaju izolirati kancerozno područje?"

„Točno. Upravo tako, ustanoviti dokle se je raširio i, nadamo se, dokle se nije proširio."

„Čujem da se vrsta raka koji ima doktor Dooley naziva melanom. Što je zapravo melanom?"

„Melanom je veoma zloćudan i, na sreću, vrlo rijedak oblik raka. Biopsički uzorak je gotovo tu i oni ga upravo šalju u naš laboratorij za patologiju. Mislim da biste mogli sići dolje i pogledati kako rade dijagnozu, da li je u tkivu rak ili ne."

Kasnije je Howard K. Smith, iz laboratorija za patologiju, objasnio stvar ovako: „Sa završetkom istražne operacije izgleda da se zloćudnost koja potječe s mjesta blizu

ramena zasada nije proširila na sumnjivo područje iz kojega je bio uzet komadić tkiva. Liječenje raka kod doktora Dooleya bijaše ipak hitno, ali postojala je nada da se s njim postupa kirurški, pomoću druge, veće operacije."

26. kolovoza. Izmedu operacija, Howard K. Smith je otišao ponovno u sobu broj 910 i pitao Dooleya kako se osjeća nakon operacije.

„Dobro! Prirodna je reakcija imati straha prije nego vas režu, a dvostruka ako ste liječnik. No, s druge strane, imam veliko pouzdanje i vjerujem ljudima koji me imaju na brizi."

„U redu, a što mislite s obzirom na budućnost? Da li se namjeravate vratiti u Laos?"

„Da, namjeravam se vratiti. Želio bih još jednu kliniku. Nadam se da ću od jedne ugledne osobe dobiti mali zrakoplov i upotrijebiti ga za kliniku u selu koje se zove Ban Houei Sai. Toliko toga moram učiniti upravo sada, tako da posebno ne mislim na preostalo vrijeme. Neki će reći: 'Dobro Dooley, otići ćeš za godinu dana – morao bi se požuriti.' Ili će kazati: 'Dooley, otići ćeš za pet godina.' Ne znam. Živjet ću onako kao što mi je davno rečeno – živjeti kao da ćeš sutra umrijeti. Nisam zbog toga tužan, niti se osjećam naročito radosnim zbog toga. Svijestan sam da je moj slučaj ozbiljan, ali isto tako vidim da liječnici obavljaju prilično golem posao, i s irskom srećom i Božjom milošću, dobro ću proći."

27. kolovoza. Televizijske su kamere još jednom usredotočene na kirurški obučenu osobu koja je ležala u sredini velike amfiteatralne prostorije, a Howard K. Smith i dr. Randall bijahu opet na svojim mjestima u staklenoj galeriji.

„Sada otklanjamo kožu i tkivo na području gdje se najprije pojavila ona tvrda oteklina koju je izvadio njegov prijatelj u Laosu", tumačio je dr. Randall. „Da bismo uklonili prvi pravi uzrok širenja raka, moramo ukloniti žlijezde gore ispod pazuha, dovoljnu količinu kože i tkiva, uključujući mišiće... da bi kompletni sloj na čitavom području oko prvobitne točke bio odstranjen kirurškim zahvatom."

Kako je operacija napredovala, otkriveni dio Dooleyeva torza počeo je nalikovati na bušel-košaru prepunu željezne robe. (Bušel = mjera od 35 litara, op. prev.)

„Doktore", upita ga Smith, „čemu tolika šuma instrumenata?"

„Pa to su štipaljke. Mi ih nazivamo štipaljkama ili, ako hoćete, hemostatima. One su poput para malenih kliješta, osim što štipaljke imaju malenu bravu na dršku. Stavite ih na kraj krvnog suda, pošto ste ga zavezali, sponom ga stisnete i štipaljka ostane visiti dok vi imate vremena svezati konac oko njega. Zatim se štipaljka ukloni ostavljajući na svom mjestu maleni svileni podvez ili sašiveni rub."

„Što mislite koliko će otprilike trajati ova operacija?"

„Ovakva operacija, uključujući transplantaciju kožnog tkiva na grudima, da bi se popunilo prostrano područje kože, koja se sada otklanja, trajat će otprilike tri i pol sata..."

Gotovo četiri sata kasnije kirurg s maskom je ugledao veliku razjapljenu, ali praktički beskrvnu kiruršku ranu na Dooleyevim grudima. Mikrofon je ulovio njegov glas:

„Žao mi je ovog mladog čovjeka. On ima zloćudni rak. On to zna. Pokušao se ponašati kao da ga nimalo ne zabrinjava. Ovo je za liječnika vrlo mučno i skoro neshvatljivo junaštvo. Danas je prvi put priznao da je malo zabrinut. Ja sam mu rekao da sam veoma sretan što on izgleda tako normalno... Sve je u redu. Kirurški je zahvat dobro izveden. Dobili smo sve davaoce krvi."

„Što sad znate o ovom slučaju? Kakvi su mu izgledi?", pitao je Howard K. Smith doktora Randalla, poslije operacije.

„Njegovi neposredni kirurški izgledi su odlični. Ukoliko se ne dogodi nešto sasvim nepredvideno, s njim će biti sve u redu za nekoliko dana. Mislim da će biti za desetak dana izvan bolnice. Za oko tjedan dana saznat ćemo što pokazuju žlijezde pod rukom. To je prilično važno. Ako ne bude širenja koje mi možemo otkriti, onda će to biti dobri izgledi za njega. Ali treba znati da se melanom širi na dva načina. Širi se u limfne čvorove, ali i u krv. Za sada

je nemoguće reći, ali brižno kontroliranje dat će nam odgovor, da li se melanom proširio u krv, te da li možda prelazi i na neke dijelove pluća, jetara ili drugih vitalnih organa."

30. kolovoza. Tom Dooley je sjedio na svome krevetu. Odgovarao je na mnoštvo pisama, primao posjetioce i sudjelovao u dugim konferencijama, raspravljajući o budućnosti ustanove „Medico".

Nestrpljivo je gurnuo ruku u hrpu pisama i izvukao nekoliko avionskih, s prepoznatljivim stranim poštanskim markama. Prvo pismo koje je otvorio bijaše ono od Dwighta Davisa, jednoga od suradnika bolnice Dr. Dooleya u Laosu. Pismo je bilo napisano u Muong Singu prije tjedan dana. Dwight se ispričavao što se poslužio prevarom, kako bi nagovorio Dooleya da se pokori tajanstvenoj naredbi dr. Petra Comandurasa od 15. kolovoza. Dr. Petar Comanduras je naime naredio da se Dooley hitno vrati u SAD. Dwight je već znao činjenice o dijagnozi raka, a to je tada krio od Dooleya.

„Oprosti, što smo se zbog toga poslužili varkom", pisao je Dwight. „Uvjeren sam da znadeš da smo to morali učiniti tako, jer, inače, ne bismo učinili ništa.

Ono što želim reći jest, da smo sada ponosniji nego što bi ikada mogao shvatiti, što smo članovi prvog 'Medico tima' vani, na terenu. Dok se ne vratiš, što ćeš sigurno učiniti, želimo te zamjeniti kako najbolje možemo. Earl i ja želimo da se nastojiš oporaviti i da se ne brineš za svoju bolnicu..."

Bilo je tu i drugo dugačko tipkano pismo iz Muong Singa, koje je napisao Dwight u ime svih članova bolničkog osoblja. Cilj je bio pružiti dr. Dooleyu potpuni izvještaj o onome što se zbivalo od njegova odlaska i uvjeriti ga da je u bolnici sve u redu.

„Sigurno se sjećaš čovjeka koji je obično dolazio ovamo sa svojim sinom, malenim dvanaestogodišnjim dječakom. Dakle, nedavno je taj čovjek došao vodeći sa sobom svog slijepog sina. Rekao je da stanuje vrlo daleko i da želi da dječak ostane ovdje kod nas, barem neko vrijeme, ne bi li prestao uzimati opijum.

Prihvatili smo ga, uz uvjet da nešto radi ovdje... Naravno, nismo sigurni da je dječak sposoban za to. Ali on doista pokušava nešto raditi, i stvarno smanjuje uzimanje opijuma.

Earl Rhine dopustio je slijepom dječaku da drži našega malog gibona (majmuna) koji je također slijep, i oni se zabavljaju kao da su stari prijatelji. Žalosno je, al' ipak lijepo, gledati ih kako se igraju. Siguran sam da mali slijepi majmun, na neki način, zna da je i dječak slijep, jer nikada ne pokušava da ga ugrize, dok naprotiv, kao što znate, taj gibon ugrize svakoga tko mu se približi. Obojica tvojih pacijenata s bolesnim očima dobro se osjećaju. Naš prijatelj s pijavicom u nosu još je ima na istom mjestu. Meo i njegova supruga osjećaju se dobro i uskoro će ići kući. Dječačić s bolesnom usnom osjeća se bolje..."

Sve osoblje: Chai, Sai, Vong, Ooh La i ostali stavili su svoje potpise na lao rukopisu (jezik i pismo u Laosu), pokraj svojih natipkanih imena. To znači svi, osim Fanga „Sina Pandže" i Sama „Medvjeda Ubojice", koji su postavili samo jedan „X" pokraj svojih imena.

Tom je bio sjajno raspoložen, pun pouzdanja, i živo je želio izići iz bolnice. Njegovi najavljeni planovi učinili su potištenima njegove liječnike: deset dana ili dva tjedna proboraviti na Hawajima, zatim osam tjedana krstarenja gore dolje po Sjedinjenim Državama sakupljajući novčana sredstva za ustanovu „Medico". Želio je u Muong Singu biti za Božić.

CBS kamere i mikrofoni bijahu još uvelike prisutni, ali bilo je nekoliko zabavnih događaja koje kamera nije uhvatila. Na primjer, jednoga je dana neki poštovalac dr. Dooleya, stariji otmjeni Englez, telefonirao u bolnicu „Memorial" moleći informacije o dr. Dooleyu. Obaviješten je da se Dooley osjeća odlično. Gospodin je bio pozvan da dođe gore. Idući hodnikom devetoga kata, teško se opirući na štap, bio je užasnut videći da Toma Dooleya iznose na nosilima prema operacionoj dvorani. Dooley je prepoznao posjetioca i stao se smijati: „Neka vas ne preplaše, tatice. Ovo je samo put na snimanje filma koji radimo za televiziju."

4. rujna. Kamere CBS-TV posljednji put su snimale u bolnici „Memorial" kad je Tom Dooley posljednji put razgovarao s kirurgom.

„Dakle, Tom, imam nekoliko dobrih vijesti za vas. Izvještaj s patološkog odjela pokazuje da zaista nigdje nema nikakvog traga ove bolesti u tkivu koje sam odstranio u operaciji."

„Zar je sve negativno? Čvorovi? Mišići? Stegno? Sve?"

„Vi govorite kao nevjerni Toma. Redovito nisam pokazivao pacijentu patološki izvještaj jer to za nj ne bi ništa značilo. Ali vama ću ga pokazati da znate da ga ne skrivam od vas... Znam, vi ste liječnik i imate jasne pojmove – razlikujete se od drugih ljudi. Mi katkada mislimo da smo besmrtni, ali..."

„Nisam tako osjećao prošle sedmice."

„Znate, Tom, vi ste kao liječnik unaprijed poznavajući dijagnozu bili sigurni da je sve što nije bilo ispravno u bilo kojem dijelu vašega tijela, dio ove bolesti. Zato smo poduzimali mnoga ispitivanja da ispitamo postoji li ikakav znak proširenja bolesti ili ne. Tada ste bili vrlo zabrinuti za svoju ruku. To je bio dokaz da se radi isključivo o rezultatu povrede koju ste prije imali."

„Ali onda sam imao rak, početni rak... I brzo sam ga dobio, jer sam osjećao tvrdu oteklinu. Nekoliko mjeseci poslije prvog razvojnog stadija odstranili smo ga. I onda kad sam došao ovamo, da li ste uočili igdje drugdje njegovo širenje?"

„Nigdje nikakvo širenje."

„Dobro, da li bi to bilo, kao da bih rekao da sam imao upalu pluća, da sam uzimao penicilin, da sam se izliječio od te upale i da je s njom svršeno? Da li ću opet dobiti upalu pluća?"

„Budući da o svome vlastitom slučaju znadete mnogo više nego bi znao prosječan, nestručan bolesnik, možemo do kraja i potpuno iskreno govoriti o stvarima o kojima bi u svagdanjim okolnostima moglo biti zastrašujuće, skoro užasno, govoriti jednom običnom pacijentu. Ovdje vi i ja razgovaramo o ovim stvarima kao da se one događaju nekom drugome a ne vama. Onda, bilo bi smiješno reći da je to bilo tek kao drugi napad upale pluća. To ne bi bilo

pošteno ni za vas ni za mene, a posebno za vas. S druge strane, možemo reći da je to stanje otklonjeno na jedan temeljiti i korijenit način, gotovo s najvećom mogućom brzinom, pošto je obavljena dijagnoza..."

„Koja je na mojoj strani?"

„Koja je sva na vašoj strani. I rekao bih vam ovo: nema razloga da uzmete jedan, bolji nego obično, odmor."

„Dakle, vi kažete ako je prvotni rak tako temeljito i uspješno odstranjen kao što je ovaj, i ako se sve pokazuje negativnim, onda, po mojem mišljenju, nema smisla uopće pitati da li ću živjeti jednu, dvije, pet, ili deset godina, nego naprosto ići naprijed i nastaviti živjeti svaki dan onako kako bih morao živjeti."

„Upravo, Tom, kao što ste vi uvijek živjeli. Ja mislim da je to uvijek bio vaš način života, zar ne?"

Dooley je zamišljeno kimnuo glavom i rekao: „Ja mislim da je Walt Whitman rekao da nije tako važno što činiš s godinama svog života, nego je vrlo važno kako ćeš iskoristiti svaki sat. Evo, tako ću ja živjeti."

Izdvačeva bilješka je: Kad je „Biografija jednog raka" bila prikazivana preko televizijske mreže CBS u četvrtak navečer 21. 4. 1960. dr. Tom Dooley bio je već u Jugoistočnoj Aziji. Kasnije je dokumentarni film Freda W. Friendlya dobio nagradu ustanove „Medical Journalism", koju su utemeljili Albert Mary Lasker, za istaknuti medicinski televizijski prikaz 1960. godine.

7. rujna. Tom Dooley je odlučio napustiti bolnicu „Memorial" na Dan rada (prvi ponedjeljak u rujnu u SAD, op. prev.). Čini se da nitko ne zna da li je to bila njegova nagla odluka ili je tajio svoje planove da bi izbjegao metež i rasprave. Ali Terezija Gallagher, jedna od najodličnijih dobrovoljki Toma Dooleya, bila je zaprepaštena kad je saznala da nisu bile izvršene nikakve priprave za taj izlaz.

„Upravo sam", sjeća se Terezija, „dovezla svoj stari Hudson iz 1950. u grad koji je u ono toplo prazničnu jutro izgledao pust. U bolnici je zamrla sva ona buka iz prošlih nekoliko tjedana. Bio je tamo fotograf časopisa 'Life' koji je još fotografirao. Ispraznili smo sobu broj 910 i

složili Tomovu prtljagu s knjigama na ručna kolica. Imali smo također tri torbe pune avionskih pisama. Opazila sam da je jedno od njih bilo puno novca. Izašli smo iz 'Memoriala" teško noseći dva brončana poprsja, oba od Lea Chernea. Jedno je prikazivalo dr. Alberta Schweitzera, a drugo Abrahama Linkolna. Linkolnovo poprsje bilo je poslano zabunom, kad je Tom molio gospodina Chernea za poprsje dr. Schweitzera. Sve smo stvari strpali u moj auto i odvezli u hotel Waldorf.

Tom je držao svoju ruku u crnom svilenom povezu. Bio je veoma mršav, ali je izgledao puno bolje nego onda kad je prvi put došao u bolnicu. Činilo se da je pun misli na putovanje, živahnosti, odlučnosti i nade. Nije bilo nikakvog znaka bolesti. Nijednom se nije trgnuo od boli niti je na bilo koji način pokazao da pati. Mi smo znali da osjeća bol i patnju poslije operacije. Jednom nam je pokazao veliki transplantirani komad kožnog tkiva na svojim grudima. Izgledao je točno kao rana suncem opržena. Mi smo se čudili kako se mogao kretati naokolo s tim i čak ne trgnuti se od boli ili reći: 'Ah'."

Terezija je pomogla Tomu da se smjesti u hotelu Waldorf u sobi na uglu koja je izgledala prevelika prilikom njegova dolaska. Ali ubrzo se pokazala premalenom, jer je bila prenatrpana njegovom opremom i prispjelim poštanskim vrećama. Terezija je zatim otputovala natrag u Jamaiku u svome starom Hudsonu.

„Nedugo poslije odlaska dr. Dooleya iz bolnice 'Memoriala' i njegova dolaska u hotel Waldorf", kaže Ana Walsh, direktorica odjela za tisak hotela Waldorf, „srela sam prvi put Tereziju Gallagher. Ali brzo sam je bolje upoznala i divila joj se kao jednoj od najznačajnijih djevojaka koje sam u životu upoznala. Terezija je duboko religiozna osoba. Ali, više od toga, ona je jedna od onih rijetkih zauzetih osoba koje nikada ne mogu biti sretne ako nisu, tiho i neraznetljivo, angažirane u nekim dobrim djelatnostima.

Iz knjiga dr. Dooleya i iz onoga što mi je on rekao toga jutra, saznala sam da je Terezija sekretarica u njujorškoj glavnoj poslovnici kompanije 'Metropolitan Life Insuerance Company'. Prvi put se Terezija upoznala s Dooleyevim

djelom kad je pročitala prvu njegovu knjigu 'Deliver us From Evil'. Kasnije, kad je on otišao u Laos, ona je organizirala društvo 'Dooley Life Club' sa svojim kolegama koji su radili u uredu 'Metropolitan Life'. Klub je održavao malene zabave i nastupanja pa je sakupio nekoliko tisuća dolara te ih poslao Tomu Dooleyu da podupre njegovo djelo.

Mislim da su se Terezija i dr. Dooley sreli licem u lice prvi put kad je on bio u New Yorku godine 1958. Odonda je ona bila njegova najodanija suradnica. Ona je praktično upotrijebila sve svoje slobodno vrijeme radeći kao dobrovoljka ustanove 'Medico', sabirući novčana sredstva, obavljajući razne poslove i brineći se za sve veću korespondenciju dr. T. Dooleya.

Jednoga jutra svratila sam se k dr. Dooleyu i našla ga kako pokušava razvrstati i otvoriti hrpe pisama. Gledajući me bespomoćno upitao je: 'Kako se uopće mogu uhvatiti u koštac s tim?' Zatim je pucnuo prstima i rekao: 'Postoji jedini način da ovo sredim. Jednostavno trebam Tereziju.'

Nije mogao naći svoj mali adresar i napokon me zamolio da potražim u knjizi telefonski broj 'Metropolitan Lifea'. Pokušao je dobiti gospodina Eckera, predsjednika. Zatim je razgovarao s podpredsjednikom kojega je, izgleda, vrlo dobro poznavao.

Već sam bila čula o Dooleyevu hrabrom načinu traženja onoga što mu je trebalo i sigurnog dobivanja onoga što je molio. Ali tada sam ga prvi put vidjela u njegovu radu i iskreno sam se zabavljala. Koliko se sjećam, rekao je: 'Čujte, jako mi je potrebna vaša pomoć, i vjerujem da ste vi jedini čovjek koji mi može pomoći. Potrebno mi je da 'Metropoliten' dadne Tereziji Gallagher dopust kako bi neko vrijeme mogla raditi kod mene. Znam da tamo ima skoro dvanaest godina staža i ne želim da to izgubi. Znam također koliko ona zaraduje. Spreman sam joj davati istu plaću, ukoliko ne bi (tu mi je Tom namignuo), ukoliko se 'Metropoliten' ne bi pobrinuo dati joj dopust s plaćom – ponavljam s plaćom. Vidite, molim vas, što možete učiniti za mene. Učinit ćete mi veliku uslugu.'

Spustio je slušalicu i uzdahnuo s osjećajem olakšanja. Bio je uvjeren da je stvar sređena."

Jednoga jutra, dok je radila za pisaćim strojem, podigavši oči, Terezija je ugledala dr. Dooleya kako ulazi u ured gospodina Jamesa E. McGurka za kojega je radila. Nekoliko minuta kasnije bila je pozvana unutra.

„Dr. Dooley je na koljenima molio gospodina McGurka: 'Molim vas, gospodine McGurk, da li mogu posuditi od vas vašu sekretaricu na šest mjeseci?' Uvijek je bio tako vragoljast.

Natezali su se dokazima amo–tamo, naravno dobrohotno; Tom inzistirajući na šest mjeseci, a gospodin McGurk govoreći da me ne može 'pozajmiti' više od trideset dana. Napokon su se dogovorili za dopust od tri mjeseca. Tom mi je kasnije govorio da vjeruje kako uvijek treba moliti za nemoguće i dogovoriti se za manje. 'Tri mjeseca', rekao je, 'bit će dosta vremena za temeljito sređivanje pošte, te da počne raditi novi ured ustanove 'Medico' kako bi obavio sakupljanje novčanih sredstava'."

8. rujan. Dr. Charles W. Mayo, predsjednik „Odbora sudaca" u povjerenju je saopćio Dooleyu kako je izabran da za godinu 1959. primi nagradu „Criss Award" od ustanove „Mutual" iz Omahe u Nebraski. Bilo je to visoko profesionalno odlikovanje, podijeljeno prošlih godina vcoma istaknutim američkim liječnicima Jonasu Salku i Howardu A. Rusku. Saznao je da će se nagradi „Criss Award" te godine dati izvanredno značenje, jer se slavi 50. obljetnica ustanove „Mutual" u Omahi. Odlikovanja će biti uručena na banketu u Omahi na pozornici ukrašenom zvijezdama, a sve će prenositi nacionalna televizijska mreža.

8. rujna. Dr. Charles W. Mayo, predsjednik „Odbora članovima ustanove „Mutual of Omaha" u hotelu Waldorf. Došli su na dogovor o pripremi banketa na kojem će se uručiti nagrade te da i njega vide. Kad je bio pozvan da ostane na večeri, Tom Dooley je reagirao na svoj način, rekavši: „Ne, za koju minutu moram juriti dalje. Prijeđimo preko toga."

Vrijeme je prolazilo a Dooley, razmišljajući o „Criss Awardovoj nagradi", nije otputovao.

Bob Copenhaver iz odjela za tisak ustanove „Mutual" sjećajući se toga pripovijeda: „Oko osam sati ponovo smo mu izrazili molbu da želimo da prisustvuje banketu, a taj drugi sastanak da odgodi za drugo vrijeme. Tom se tada nasmijao i rekao: 'Taj sastanak bio je samo izlika da se maknem u slučaju da mi se ne svidite. Ali ja vas sada nježno volim. Prije nekoliko sati bio sam zabrinut, na ovaj ili onaj način, da li ćete me ponovno pozvati na banket.'"

Zabava je pripremljena u obližnjem restoranu. Za vrijeme večere Tom Dooley je iznio svoje planove za slijedeći mjesec. Poći će na Havaje na dvotjedni odmor te se 9. listopada vratiti u New York. Poslije će poći na dvomjesečnu turneju gdje će priređivati predavanja i sakupljati novac za ustanovu „Medico".

Bob Copenhaver je zamoljen da „pokrije" prva dva predavanja, u Hartfordu (Connecticut) i Holyokeu (Massachusetts), kako bi bolje upoznao Toma. Bob kaže: „Eto, tako sam postao Dooleyev kuli (radnik)."

Dooley je stigavši u Honolulu otišao u Reef Hotel. Slijedeća dva tjedna upotrijebio je za dotjerivanje i ponovni pregled svoje knjige „The Night They Burned the Monntain" („Noć koja je zapalila planine"). Malo se ljudi sjeća da ga je tada vidjelo. William Lederer i Gene Burdick, koautori knjige „The Ugly American", dođoše da ga vide i nađoše ga u dobrom raspoloženju i odličnog izgleda. Održao je nekoliko govora i sakupio nešto novca za ustanovu „Medico". Osoba koja ga je vjerojatno najbolje upoznala bila je gospođa Norma Spring, privržena Dooleyeva dobrovoljka, koja mu je pomagala poput „Terezije Gallagher od Otoka" (havajskih). Gospođa Spring, žena šezdesetih godina, ima dva sina koji su Tomovi vršnjaci. Tom joj je bio odan. Volio ju je peckati, a ponekad bi je šokirao pričajući joj neobične priče. Izmislio je šaljivu pjesmu koju bi upotrijebio kad bi ga netko pitao o njegovoj operaciji: „Gdje je običavala biti bradavica, ja sada uzgajam koljeno".

O toj pjesmi Bill Lederer kaže: „Ljudi su morali sebi

predočiti da se ovo odnosilo na skidanje velike površine tkiva s njegove noge, upravo iznad koljena, koje je presadeno na njegov prsni koš gdje je bila izvršena temeljita mastektomija (otklanjanje prsnog tkiva). Svakako, Tom je ovo smatrao običnom šalom, iako sam bio uvjeren da njegovo stanje nije takvo da bi se moglo smijati. Tom mi je rekao da nikada nije siguran što ga više boli – prsa ili noga. Prestao je nositi crni svileni povez, ali sada je lijevom rukom podupirao bolesnu desnu prema grudima, a zamjetljivo je i hramao."

Havajska epizoda nije bila neki osobiti odmor. Ali to je bila dobra prilika za oporavak, prilika koju će on poznavati od toga dana pa dalje.

9. listopada. Tom je proveo dan u New Yorku i obišao novi ured ustanove „Medico". Rekao je: „To je upravo ono što je bio Bedlam" (bolnica u Londonu, op. prev.) i povukao se u svoju sobu u hotelu Waldorf.

„Bila je to soba br. 330 u zgradi Graybar Building", kaže Terezija Gallagher. „Tu nam je sobu – ured dao William Zeckendorf do travnja 1960, a poslije će ustanova 'Medico' plaćati redovitu najamninu. 'Metropolitan Life' nam je poklonio nekoliko stolova i stolica, a ostale, rabljene stvari, sami smo kupili.

Rad u toj prostoriji bio je teško iskustvo. Bilo je nekoliko plaćenih namještenika i mnogo dobrovoljaca. Pošta je neprestano stizala. Jednoga dana primili smo pet poštanskih vreća. Gnječili smo jedni druge u tom skučenom prostoru. Morali smo izaći iz sobe kad smo htjeli otvoriti ladice sa spisima.

Tu sam radila puno radno vrijeme od polovice rujna. Uvidjela sam da je lakše sređivati Tomovu poštu po noći, jer su tada samo dobrovoljci radili u uredu.

Srećom, nekako u to vrijeme, mladi bostonski pravnik, gospodin Paul Hellmuth, opunomoćenik ustanove 'Notre Dame', također se počeo zanimati za ustanovu 'Medico'. Jednoga dana ušao je i sjeo u čekaonicu. Našao se okružen vrećama pošte, košarama s lijekovima, raznim sanducima i kartonskim kutijama u kojima su bile lutke, igračke i odjeća za djecu u Laosu. Gospodin Hellmuth se složio s dr.

Comandurasom da bi 'Medico' trebao dobiti još prostora na tom katu i reorganizirati rad u uredu. Pomogao nam je pronaći još nekoliko ureda na četvrtom katu u zgradi 'Graybar Building'.

U međuvremenu sam razgovarala o problemu osobne pošte dr Dooleya (koja je bila moj posao) s Tommyem Earlom, koji je bio iz mog odjela u 'Metropolitanu'. Tommy i njegovi prijatelji su mi nabavili stroj za diktiranje, tzv. 'Sound – Scriber' koji nije bio puno veći od kutije za cipele.

Istoga dana kad je dr. Tom pogledao ured i naglo otišao, odnijela sam 'Sound – Scriber' u hotel Waldorf. 'Pogledajte', rekoh mu, 'ovo vam je rješenje. Radi na baterije i možete ga ponijeti kudgod pođete a diskove mi pošaljite poštom. Pokušajte.' Naravno, znate što se dogodilo! Ova mala sprava bila je za nj najveće veselje u posljednjim danima. Ne mogu uopće reći koliko nam je stotina diskova poslao, niti koliko smo tisuća pisama s njih prepisali. Nikada ne bi radio bez njega. I nije važno gdje je on bio, djevojke 'Dooley Disc Teama' slušale bi njegov glas do kraja, kad je bio previše bolestan ili ne bi mogao govoriti."

10. listopada. Dooley je započeo svoju „glumačku turneju" u Hartwordu. Dva dana kasnije, završivši svoj posao u Holyokeu (Massachusettss), uvidio je da mu je Bob Copenhaver prijeko potreban. Telefonirao je gospodinu V. J. Skuttu, predsjedniku ustanove „Mutual of Omaha": „Gospodine V. J. Skutt, dopustiti ću vam da zadržite deset tisuća dolara, koji idu uz nagradu 'Criss Award', ako mi 'posudite' Boba Copenhavera kao sekretara za tisak za preostatak ove turneje." Naravno, Dooley je dobio Copenhavera – i novac od nagrade.

Bob Copenhaver otišao je u Holyoke samo kao promatrač. Ali, kao iskusan novinar i vještak u javnim poslovima, nije se mogao oduprijeti napasti da preuzme posao, kad je vidio kako se Dooley, bolestan čovjek, usprkos svoje prividne živahnosti, pokušava uhvatiti u koštac s reporterima, fotografima, primanjem raznih odbora i neizbježnim mnoštvom obožavalaca i lovaca na autograme. Pre-

uzeo je brigu oko konferencija za tisak u Holyokeu, i Dooley je, koji se smatrao starim radnikom u radu s novinarima, bio zadivljen gledajući kako stvari dobro idu.

Slijedećih sedam ili osam tjedana Bob Copenhaver je bio „Cooly for Dooly" („Doolyev kuli"). Organizirao je putovanja, nosio prtljagu, plaćao račune, primao novinare, a ostalo vrijeme dotjerivao i recenzirao Dooleyeve govore. Nastojao je uvjeriti Toma kako štošta u njegovoj popularnosti, što po mišljenju Copenhavera, nije bilo povoljno, potječe izravno od preoštrog načina govora ljudima, posebno u tisku.

Predavanja su spremana uglavnom noću. Rijetko su boravili u bilo kojem mjestu više od dva dana. Za Boba Copenhavera bio je to veliki napor.

„Tom bi uvijek odlazio u svanuće i nikada ne bi ponovno dotaknuo posla sve do sitnih sati slijedećega dana. Nikada nije prekidao posla, nikada nije počivao između doručka, ručka i večernjih dogovora. Uvijek je bilo sve više ljudi koje je morao primiti, ili nešto drugo što se moralo učiniti. Poslije kasnog večernjeg dogovora, ako ne bismo stigli do zrakoplova, on je radio na svome rukopisu, ili bi izvukao onaj 'prokleti' stroj za diktiranje. U pol radnog vremena ja bih se tako slabo osjećao da sam morao prekinuti s radom, a Tom bi znao reći: 'Ne, ostani! Želim da i ti ovo čuješ.'

Činilo se da Tom ima neku vrstu patološke ljutnje, što dan ima samo 24 sata. Sjećam se, jednom smo napustili posao oko dva sata ujutro, a u sedam smo morali stići na avion. Bio sam napola mrtav, a Dooley, bolestan čovjek, bio je svjež kao rosa. Upitao me: 'Zar nije sramota, Bob, da ljudi moraju potratiti toliko dragocjenog vremena na spavanje?'"

Jednom, dok su bili na zapadnoj obali, sjeća se Copenhaver, vratili su se u hotel poslije večere i kasnog primanja u čast Dooleya, i našli telegram od izdavača njegove knjige koji su tražili i dodatni materijal za jedno poglavlje. Dooley je naredio Bobu da hitno nađe stenografa.

Bob kaže: „Nazvao sam sve javne stenografe i servise koje sam našao u telefonskom imeniku i, naravno, nitko nije odgovorio. Napokon sam nazvao čovjeka koji je vodio brigu o primanju one večeri. Malo kasnije on me nazvao i rekao da je pozvao svoju vlastitu sekretaricu, i da je na putu u hotel. Sreo sam je u hotelskoj čekaonici. Sjajna osoba! Nešto izvanredno! Imala je 24 godine, lijepa kao slika. Na glavi je imala neku vrstu svilenog rupca. Poveo sam je gore do Tomove sobe i otvorio vrata.

Tom ju je pogledao i preplašio se. Šapnuo mi je: 'Izvedi je odavle prije nego je tko vidi. Koji bi vrag vjerovao da radi ono što trebamo u ovaj kasni sat?' I tako smo nas troje sišli dolje i radili smo u kutu čekaonice do 5 sati ujutro."

2. studeni. U ponedjeljak prije podne Dooley je govorio studentima na akademiji „Phillips Exeter" u New Hampshireu. U podne je bio na akademiji „Sacred Heart" u Newtonu (Massachusetts). Poslije podne govorio je na „Boston Collegeu" prije puta u Worcester gdje će govoriti okupljenim studentima koledža „Holy Cross". Tu mu je bilo pripremljeno veliko iznenađenje.

Pater William A. Donaghy, isusovac, dekan „Holy Crossa", odlikovao je dr. Dooleya počasnim akademskim naslovom doktora znanosti. Podjeljujući mu tu čast otac Donaghy je rekao:

> Moderni je čovjek izgubio smisao za stari pojam patnje kao sakramentalnog misterija, sudjelovanja u Kristovoj muci, sredstva po kojemu član može postati sličniji trnjem okrunjenoj Glavi. U kršćanskom poretku stvari patnja se nije trebala anastezirati nego kanonizirati. Bila je ona ne samo stvar bijede, nego i dobra prilika za zasluge. Sveci su molili za patnju i primali je s odanošću volji Božjoj. Dapače, uživali su u nježno bezazlenim starim danima prije nego je aspirin u velikoj mjeri nadomjestio aspiraciju, težnju za patnjom.
>
> Svaki od nas zna Hipokratovu zakletvu. Ali predpostavljam da bi čak u ovom učenom skupu moglo biti nekoliko njih koji ne znaju da je Hipokrat napisao također „Upute". Pazite, odonda je već prošlo otprilike 2300 godina. Ovaj stari i mudri čovjek naglasio je: „Pružajte svoje usluge rado i besplatno sjećajući

se prijašnjeg dobročinstva ili sadašnjeg zadovoljstva. Gdje postoji ljubav prema čovjeku, tu postoji ljubav i za umjetnost. Neki bolesnici, premda svijesni da je njihovo stanje teško, oporave se naprosto zbog liječnikove dobrote...' Dr. Tommas Anthony Dooley mogao bi prijeći stoljeća i kliknuti Hipokratu: „Hipokrate, mili brate!"

9–11. studeni. Kad je u ponedjeljak, 9. studenoga u pet ujutro, Tom Dooley odsjeo sa pratnjom u hotelu „Frontenelle", u Omahi (Nebraska), mjesto mu je izgledalo kao neki karnevalski grad. Posvuda je vidio znakove pripreme za proslavu nagrade „Omaha Criss Award" s Tomom Dooleyem, naravno, kao centralnom ličnošću. „Prilično mi je teško uvjeriti Dooleya da treba odspavati nekoliko sati prije nego zaronimo u tok događaja koji će se polako odvijati do nagradnog primanja slijedeće večeri", kaže Copenhaver. „Imali smo apartman s dvije spavaće sobe. Između soba bila je prostorija za razgovor. Ušao sam u svoju sobu i zatvorio vrata. Nisu prošla ni četiri sata, a Tom je bio već tu, potpuno spreman. Prodrmao me i podsjetio da imamo konferenciju za tisak odmah poslije doručka."

S konferencije za tisak, održane u kancelariji ustanove „Mutual" u Omahi, otišli su na primanje i ručak, pripremljen u čast Dooleya na „Creighton Sveučilištu". Poslije ručka otišli su u „Boys' Town". Kasno poslijepodne bilo je primanje za tisuću dvijesto poslovnih i gradanskih uglednika. Održano je u velikoj dvorani ustanove „Mutual of Omaha". Te je večeri predsjednik „Mutuala", V. J. Skutt, priredio u svojoj kući intimnu večeru za dr. Dooleya, gospodu Agnes Dooley, gospodu Charles W. Mayo, gospodu Earl Rhine, gospodu Dwight Davis, za obitelj Copenhavers i nekoliko članova upravnog odbora.

Utorak, 10. studenoga, bio je za Dooleya veliki dan. Poslije uobičajenog doručka održao je govor skupini od dvijesto žena iz uprave „Mutuala" i glavnim zastupnicima a zatim je otišao u „Civic Auditorium" u Omahi gdje su se imali održati banket i dodjeljivanje nagrade te večeri. Sudjelovao je na probi „procedure" koju će prenositi

TV. Dva orijaška ekrana podignuta su iza dugačkog podija da bi dvije tisuće gostiju moglo gledati nacionalni televizijski prijenos u kojem će i oni biti sudionici.

Arthur Fiedler, direktor glasovitog „Boston Pops Orchestra", doputovao je te večeri da bi dirigirao „Simfonijskim orkestrom" grada Omahe. Kod probe je Tom Dooley prepoznao istaknutog dirigenta s čupavom sijedom kosom, pretrčao cijelu veliku dvoranu, te ga zagrlio. Kasnije ga je odveo na ručak, na prženi odrezak u obližnji restoran „Snack Shack".

Poslije podne očekivalo se da će Dooley održati govor namještenicima i glavnim zastupnicima ustanove „Mutual" u dvorani kompanije. Copenhaver je, kao čuvar i glavni pomoćnik, bio nervozan jer je teško mogao zadržati Toma uza se. Kasnije je rekao: „Mali Vilenjak u Dooleyu visoko je letio toga poslijepodneva. Kad je došlo vrijeme za njegov govor, nisam ga mogao nigdje naći. Žurno sam pretražio zgradu i našao ga u poštanskom odjelu okruženog oduševljenim gospodama. Igrao se sa strojevima za poštanske marke. Dooley mi je rekao: 'Odlazi Copenhaver! Ako ovdje ostanem duže, one će misliti da je ovo zaista poštanski ured.'"

Te večeri, nešto prije šest sati, Dooley se počeo oblačiti za banket. Izgubio je naramenice za hlače pa je naprosto ukrao one od Copenhavera i rekao mu neka „digne" drugi par. Zatim su pošli u „Omaha Athletic Club", na primanje za najuglednije goste. Bili su tu: dr. Charles W. Mayo, general Jimmy Doolittle, dr. Witt Wallace, Fred Astaire, dr. Luis M. Orr, predsjednik „American Medical Association", princ Souphan, sin kralja Laosa i Khamchan Pradith, počasni otpravnik poslova kraljevske ambasade Laosa u Washingtonu.

Primanje je te večeri doseglo svoj vrhunac kod predaje nagrade „Criss Award" dr. Tomu Dooleyu.

Dooleyeve su riječi bile kratke i skromne. Izuzetno vatrene riječi priznanja sa strane dr. Mayo, generala Doolittea, predsjednika Skutta i drugih, čini se da su oduzele dah dinamičnog Dooleya. Ali pošto je izvršeno izručenje nagrade, nije mogao odoljeti a da ne iskoristi prigodu te mahne čekom od deset tisuća dolara pred televizijskim

kamerama i uvjeri svakoga da je to stvarnost. Rekao je da će taj novac uložiti za izgradnju bolnice u Africi koju će osnovati ustanova „Medico". Upotrijebio je minutu i pol. koliko mu je bilo odmjereno da im predstavi Emiliju Rhine i Esperanzu Davis i da pohvali njihove muževe, Earla i Dwighta koji su još uvijek vodili njegovu bolnicu u planinama sjevernog Laosa.

Poslije primanja i televizijskog prijenosa održano je kratko primanje za članove žirija nagrade „Criss Award" i za službenike ustanove „Mutual of Omaha". Bio je to vrlo naporan dan, pa ipak, Tom Dooley nije pokazao nikakvog znaka umora.

„Omaha je moj rodni grad", kaže Bob Copenhaver. „Uza sve to, mislite li da sam mogao otići kući i malo odspavati? Nije bilo te mogućnosti. Sjedili smo do pet sati slijedećeg dana pregledavajući zamršeno poglavlje o ratu u njegovoj knjizi, zatim u 9 odletjeli za Lincoln u Nebraski i spremili još nekoliko govora."

2. **prosinca.** Stigli su u St. Luis (Missouri), Dooleyev rodni grad i posljednju postaju na turneji. Kompanija „The Junior Chamber of Commerce" (the Jayces) priredila je primanje za Dooleya, kojemu je prisustvovalo gotovo tisuću ljudi. Bijaše mnogo istaknutih liječnika, svećenika, uglednika iz građanstva i princ Souphan, Khamchan, te dr. Thongphet iz Vientiana.

Te noći Dooley je bio sjajno raspoložen. Uvjeravao je svoje slušatelje da „veliki program i ekonomske pomoći koji omogućuju izgradnju visokih brana i širokih cesta neće nikada utažiti glad, žeđu i očajne potrebe azijskog svijeta. Odgovor na ove potrebe – rekao je – morao bi dati svaki Amerikanac narodima Azije. To je odgovor koji nas vodi k ustanovi 'Medico', organizaciji s kojom smo započeli dr. Comanduras i ja, godine 1957".

Ipak, Dooley je rekao: „Premnogo je divnih riječi rečeno o ustanovi 'Medico'. Mnogi su nas ljudi počastili lijepim izjavama. Ali mnogi ljudi blebetaju i brbljaju koješta o takvim stvarima. Nevolja je u tome što je iščezlo pravo značenje plemenitih riječi koje, mi Amerikanci, izgovaramo. Pravo značenje je nestalo iz riječi kao što su

'sloboda', 'demokracija' i 'ljubav'. Došlo je vrijeme da, i vi i ja, a posebno djeca u našim školama i koledžima, damo ovim riječima njihovo izvorno značenje. Vrijeme je, kao što predsjednik Eisenhower sjajno reče, da počnemo ne samo upotrebljavati riječi mira, nego da također činimo djela mira.

Mi u ustanovi 'Medico' znamo da možemo činiti djela mira, jer to je ono što 'Medico' čini od svoga utemeljenja godine 1957. Mi u 'Medicou' jednostavno odlazimo iz domovine i preuzimamo brigu za bolesne ljude u djelovima svijeta gdje je liječnička njega posve nepoznata. Mi se brinemo za njih jednostavno i nesebično. Mi svojim djelima, a ne riječima, pokazujemo što je stvarno u srcu američkog naroda. Mi se ne penjemo na pozornice i ne govorimo im preko mikrofona i zvučnika. Mi idemo u azijsko selo i živimo s tim ljudima. Mi liječimo njihove bolesti i pomažemo im pri rađanju njihove djece. Idemo im na vjenčanja i prisustvujemo njihovim sprovodima. Mi im govorimo jezikom koji oni mogu razumjeti. Ne moramo im govoriti da ih ljubimo. Oni znaju da ih ljubimo, jer da ih ne ljubimo, ne bismo bili tamo i ne bismo im pomagali u njihovim teškim nevoljama. Tako nas oni sve više ljube, ne samo kao pojedince nego kao žive simbole Amerike, jedine Amerike koju oni poznaju. Stoga vjerujem da mi u ustanovi 'Medico' ponovno uspostavljamo pravo značenje riječima 'sloboda', 'demokracija' i 'ljubav' za ljude Jugoistočne Azije. Mi to činimo i za vas, pa ako stvarno vjerujete u ono što mi činimo, možete tu vjeru utvrditi u slučaju ustanove 'Medico'."

Dooley je među svojim slušateljima vidio mnoge istaknute liječnike i medicinske odgojitelje, pa nije mogao odoljeti napasti a da malko ne bocne te specijaliste. Ispričao je svoju omiljelu priču o tome kako mora raditi zajedno s čarobnjacima u Laosu: „Ako to žele, ovi vrači mogu omesti sve što pokušavate učiniti kao liječnici. Ljudi u mojem selu vjeruju u čarobnjake isto tako kao što su ljudi u Laosu vjerovali prije tisuću i više godina. Nije važno koliko penicilina ili drugih antibiotika možete ubrizgati bolesnom djetetu, vrač može osujetiti vaš uspjeh kasnijim mazanjem djetetove rane čudnom mješavinom, sastavlje-

nom od kukčeva soka, govede balege i sličnih stvari. I tako posao s čarobnjacima dovodi do toga da: 'Ako ih ne možeš izlupati, onda im se pridruži.'

Umjesto da im se suprostavljate, bolje je s njima postupati kao sa sebi jednakima, ili se barem takvima predstavljati. Dopustite da vrač sjedne uz vas pokraj bolesna djeteta i kažete: 'Eto, meni se čini da je ovo staphylococcusova infekcija i mogla bi se lako razviti u osteomyelitis.' Dok vrač razmišlja o tome, vi dajete djetetu injekciju antibiotika. Zatim vam vrač nešto mrmlja što je isto tako neodredeno i besmisleno kao mišljenje, koje možete dobiti od svakog stručnjaka upravo ovdje u St. Luisu. (Glasan smijeh i aplauz...) Hvala vam liječnici! Trebamo u našoj ustanovi nekoliko liječnika opće prakse.

Dobro, liječnici, dopustite da završim svoju priču. Vratimo se slučaju gdje smo morali postaviti vrača kao savjetnika. Slijedećega dana svi smo bili zadovoljni. Djete je dobro i opet se smije. Tako su i roditelji sretni. Čarobnjak koji je bio s nama kao savjetnik također je sretan, jer je uvjeren da je ozdravljenje postignuto vračanjem a ne iglom koju sam ja zabo u debelo meso djeteta. I ja sam veoma sretan jer vrač nije naškodio pacijentu i jer je sve dobro svršilo.

Ali kad mi zahvalni roditelji pruže dva kokosova oraha kao plaću, moram biti pažljiv da jedan kokosov orah dadnem vraču kao honorar za njegovu uslugu. Vi ne možete to učiniti ovdje u Americi, jer bi 'Američko liječničko udruženje' nazvalo to prevelikim honorarom."

Te večeri su članovi kompanije „The Junior Chamber of Commerce" sakupili više od osamnaest tisuća dolara za zrakoplov koji je Dooley uvijek želio. Zato je Tom bio odlično raspoložen na primanju koje je slijedilo poslije banketa. Već se odlučio za avion dvomotorac, tipa „Piper Apache" i odabrao pilota Jerrya Eustera koji je letio na Daleki Istok u službi CAT-a („Civil Air Transport"). Dooley je ovu kompaniju opisao kao izravnog potomka kompanije „Clare Chennaults Flying Tigers".

„Nemate pojma koliko će mi ovaj zrakoplov značiti. On će mi omogućiti da obidem puno više terena za mnogo manje vremena. Omogućit će mi da započnem graditi

našu novu bolnicu u mjestu Ban Houei Sai i da posvetim puno više vremena za nove projekte ustanove 'Medico' u Južnom Vietnamu, Kambodži i u drugim mjestima."

Već je prošla ponoć kad su otpratili princa Souphana, dr. Thongpheta i gospodina Praditha u njihove apartmane u „Jefferson hotelu". Tada su se Bob Copenhaver i Crawford King, stari prijatelji obitelji, složili u tome da je već davno trebalo poći na spavanje. No Tom Dooley, kao što je znao više puta reći, bijaše umoran od skupljanja novčanih sredstava i govora. Ipak je rekao: „Momče, kakvo bi bilo zadovoljstvo nečujno se odšuljati, popiti jedno pivo, malko potrčati ili možda poći u kino ili nešto slična. Grom i pakao! Da li znate da sam samo jedanput bio u kinu u četiri mjeseca od kada sam u Americi...?"

I sada je inzistirao da odemo u „Lovački klub" gdje je velika atrakcija bio tzv. „Kingston Trio" – mladići, bivši studenti koledža „Kalifornia" (bili su to Dave Guard, Bob Shane i Nick Raynolds) koji su doživjeli sjajan uspjeh s baladom „Ponikni glavom, Tom Dooley" (nije to imalo veze s dr. Tomom). Mnogi ljudi, uključivši i Tomovu majku zazirali su od te pjesme zbog podsjećanja na ime Dooley. Ali dr. Tom Dooley isticao je da je to dobra šala, kao i dobra glazba. Bio je uvjeren da popularnost te pjesme čini da ljudi misle na njega i zato na neki način čine dobro ustanovi „Medico".

„Stigli smo na kraj njihovog programa te večeri", priča Bob Copenhover. „Tada su trojica mladića pristupila našem stolu i s nama pili. Naravno, Tom im je počeo pričati o svome radu u Laosu i kako je u svom selu naučio više od pet stotina 'klinaca' pjevati pjesmu 'Ponikni glavom, Tom Dooley'. Vjerojatno je tu bilo i pretjerivanja, ali to je služilo svojoj svrsi i Tom je brzo došao na svoje."

„Slušajte", rekao je dečkima, „ovdje su sada princ iz Laosa i njegova dva prijatelja, tu, preko u hotelu Jefferson. Prevalili su toliki put do St. Luisa samo da budu ove noći gosti kod ovog velikog primanja, priredenog meni u čast. Uvjeren sam da se nisu baš previše zabavili. Hoćete li mi učiniti uslugu? Prenesite svoje stvari u njihov hotel i učinite doista jedno dobro djelo za njih."

Dakle, nešto poslije tri sata ujutro, Dooley, Copenha-

ver, Crawford King i „Kingston Trio", sa instrumentima. uguraše se u taksije i krenuše prema Jefferson hotelu. Sljedeća dva sata, u kraljevskom apartmanu, „Kingston Trio" je svirao i pjevao kalipso pjesme i narodnu glazbu, dok je mladi princ, obučen u pidžamu, smijući se grohotom udarao svojim bosim nogama po podu. Zatim su Bob Copenhaver i Tom naučili „Trio" jednu baladu koju su improvizirali te večeri „I was a Cooly for Dooley" na melodiju pjesme „Hang down Jour Head – Ponikni svojom glavom".

„Izgledalo je da se Tom dobro zabavlja, i ja sam bio zato sretan", kaže Bob Copenhaver. „No znao sam da on to čini samo zato da unese živost u svoje odlične goste. Kasnije, kad smo bili na putu u svoj hotel, rekao mi je: 'Podsjeti me da sugeriram princu kako bi bilo dobro da učini nešto za 'Kingston Trio'. Mogao bi im poslati jednog slona ili tako nešto.'"

Bob Copenhaver otišao je kući iscrpljen, lakši za deset funti od posljednjeg vaganja u Holyokeu. Naime, prokrstarili su 37 gradova, održali 49 govora i sakupili oko milijun dolara za operativni fond ustanove „Medico". Bob Copenhaver nije više na to mislio, ali će se vratiti na „aktivnu dužnost" još tri puta: jednom opet kao „Cooly for Dooley", jednom kao promatrač u Jugoistočnoj Aziji i konačno u jednoj misiji koja će mu ostati u sjećanju kroz cijeli preostali dio života.

Dooley je krenuo u Laos 16. prosinca s kratkim prekidima u Londonu, Parizu, Rimu, Teheranu, Delhiju i Bangkoku. Kad se iskrcao u Londonu, na aerodromu su ga već čekali fotografi i novinski izvjestitelji. Izišao je iz aviona neispavan, raskuštran i neobrijan. Izgledao je bolesniji nego što je ustvari bio.

Netko ga je upitao kako se osjeća. Po običaju, Dooley je zaboravio sve ono što mu je Copenhaver rekao o razgovorima za štampu. „Osjećam se kao u paklu", odbrusio mu je. „Osjećam da sam star oko šezdeset godina."

Ova primjedba, potkrijepljena njegovim izgledom, potakla je mali žurnalistički okršaj. Vijest je poslana u Sjedinjene Države da je dr. Tom na umoru. On je odmah bio preplavljen telegramima i telefonskim pozivima te je morao pribjeći glasovitoj i duhovitoj uzrečici Marka Twaina. da su vijesti o njegovoj smrti bile uvelike pretjerane.

Kasnije je Tom iz Bangkoka poslao pokajničko pismo Bobu Copenhaveru obećavajući da će u budućnosti biti oprezniji. Također je napisao: „Na putovanju sam se zaustavio u Lurdu nekoliko sati... Ne znam koliko će dobra biti od toga, ali nikad se ne zna. Ja osobno vjerujem da, ako Netko učini čudo za Dooleya, to neće ovisiti o tome da li je Dooley išao u Lurd ili ne."

19. prosinca. Temperatura u Bangkoku bila je +49°C. kad se Dooleyev avion spustio na aerodrom Don Muang. Izišao je iz zrakoplova zgužvan, znojan, ali vedar. Bio je vrlo daleko od onoga što je uvijek zvao „Moja visoka dolina" – Muong Sing. Njegovo se raspoloženje poboljšalo, kad su ga, dok je ulazio u zgradu terminala, prepoznali i pozdravljali na svim stranama: carinsko osoblje, nosači i činovnici zrakoplovne kompanije. Žena u kiosku srdačno ga je pozdravila: „Dobro došli natrag, dr. Dooley. Kako se osjećate?"

Ovoga puta nije bilo one mrzovolje i ljutnje koje su pokvarile onaj prekid putovanja u Londonu. Svi su rekli da sjajno izgleda. Tako je i Dooley odgovorio: „Ja se odlično osjećam. Putovao sam sjajno i sad sam posve spreman za putovanje."

Proveo je tri noći u Bangkoku i 22. prosinca stigao u Vientian, glavni grad Laosa. Tu je čuo glasine da vlada predsjednika Phoui Sananikona ima neprilika. Dooley je odbio glasine kao nevažne: „To je samo još jedan slučaj kad mladi pokušavaju zbaciti starije" i uporno tvrdio da će se moći slagati s novim režimom kao i sa starim. Saznao je da nekoliko izvjestitelja, uključivši i Jima Lukasa, reportera časopisa „Scripps-Howard", putuje avionom u Muong Sing da bi osigurali njegov povratak kući. Protumačio je da mora provesti nekoliko dana u Vientianu radi obavljanja nekih poslova, ali je Jimu Lucasu ipak dao pismo za Earla Rhinea i Dwighta Davisa. Obećao im je da će stići na Božić ujutro, i dao im detaljne upute za doček. Zatražio je da žene u selu zakolju i ispeku na roštilju vodenog bivola. Zaželio je da se podigne cvijetni slavoluk na

malenom aerodromu. Pisao je Dwightu neka uredi tako da ne bi bilo u školi nastave, neka se djeca okupe na uzletištu. Naredio je napokon da se vojnici garnizona u Muong Singu postroje kao počasna straža.

Dwight Davis kaže: „Kad su novinari čuli za ovo, rekli su da je to tipično za Toma Dooleya, sebičnjaka i gizdelina. Ali, to uopće nije ličilo na Toma! Prije svega, Tom je znao da je nemoguće zaklati, urediti i ispeći bivola na ražnju dvadeset četiri sata nakon poruke. Drugo, znao je bolje od drugih da obustava nastave, podizanje cvijetnog slavoluka i izvođenje vojske iz kasarne predstavlja počast koja se ne dodjeljuje nikome drugom osim kralju. Osim toga, on je znao da je u to vrijeme politička situacija prilično osjetljiva i da nije vrijeme za priređivanje velikih proslava u čast njemu, Dooleyu, na kineskoj granici, jer su ga Kinezi već nazvali „Papirnatim Tigrom" i upotrebljavali taj naziv za podjarivanje antiameričkih osjećaja.

Nikada ne bismo mogli pravo ocijeniti ovo pismo i zato ga smatramo kao jednu od Tomovih, prilično neslanih, šala."

Na Božić ujutro, u Vientianu, oko 400 funti lijepo umotanih darova ukrcano je na zrakoplov posuđen od laoske vlade. Dooley se popeo i avion je uzletio. Kad su oko podne stigli na Muong Sing, velika dolina bila je sasvim potonula u gustu maglu. Pošto je pilot kružio oko sat vremena, vratio se natrag i spustio se u Luang Prabang, staru prijestolnicu, na polovici puta između Vientiana i Muong Singa. Nakon dva sata spustili su se na provizorni aerodrom u Luang Prabangu, pod blistavim tropskim suncem. U tri sata poslije podne opet su uzletjeli i ovog puta našli Muong Sing pod vedrim nebom.

Nekoliko puta su kružili iznad bolnice i vidjeli kako ljudi trče iz kuća, a zatim su aterirali na malenom poljskom uzletištu. Stari je džip prišao k repu aviona. U džipu su se dovezli Earl Rhine, Dwight Davis i nekoliko novinara. Tu su se pojavili gradonačelnik, guverner i šef policije. Slijedilo ih je mnoštvo ljudi iz sela. Premda nije bilo cvijetnog slavoluka ni počasne garde, Tomu Dooleyu je priređen sjajan doček.

Ustanovi „Medico" je javio: „Sve je isto kao što sam i ostavio, osim što su dečki okrečili zgrade, a Earl je na jednoj strani bolnice ogradio vrt velik kao pola nogometnog igrališta... Chai, Sai, Oy i ostali još su ovdje, osim Laa koji je pozvan u vojsku. Na odjelu ima 26 bolesnika, a klinika je uredna i čista, sve u najboljem redu. Dečki su izvršili sjajan posao..."

Earl Rhine i Dwight Davis nisu vidjeli Dooleya od prošlog kolovoza, kad ga je ambasadin avion prihvatio na provizornom uzletištu u Muong Singu, da bi ga uzeo na prvom letu za Ameriku, radi operacije raka.

„Kad je otputovao, sa zebnjom smo čekali, nadajući se i moleći" – kaže Earl Rhine. „Ali on je za Božić bio ponovno ovdje, isti onaj stari Doc (doktor) i izgledao je upravo odlično. Bio je nešto mršaviji, ali njegova je boja bila dobra. Bio je odlično raspoložen. No iz načina kako on drži desnu ruku, mogli ste zaključiti da mu ona zadaje dosta jada. Tada nismo mnogo o tom razmišljali."

Te večeri bila je velika božićna večera (pečena piletina, ne vođeni bivol) za Dooleyevo osoblje i goste. Zatim je Tom započeo s djeljenjem darova koje je dovezao iz Amerike. Bili su tu džemperi za djevojke, košulje živih boja za Sai, Oy i Chai, olovke, noževi, džepni češljevi i turpije za nokte laoskim studentima. Za Laoskinju, glavnu bolničarku, Dooley je kupio fini stetoskop, na kojem je bilo napisano na laoskom jeziku, sitnim zrncima u boji, bolničarkino ime. Bio je tu poseban poklon za Chaia: vuneni kaputić „jer Chai je uvijek prvi na nogama, svako jutro, i kad je hladno njegovi cvokotajući zubi uznemiruju susjede".

Earl Rhine izvješćuje: „Nikada nije bilo, ama baš ničega, što bi bilo za Doca. Nikada mu nismo mogli pružiti kakav poklon. I, svakako, Muong Sing nije mjesto gdje možete puno toga kupiti za Božić. Ali Dwight je imao sjajnu ideju u vezi s božićnim poklonom za Dooleya, poklon koji bismo mi osobno mogli prirediti. Doktor bi se uvijek uvelike razveselio i opustio kad bi svirao na našem glasoviru. Ali na podu, upravo gdje bi počivala njegova peta, kad bi nogu držao na pedalu, bila je udubina. Uvijek se na to tužio i prijetio da će to urediti, ali nikada nije ništa

s time učinio. Stoga smo Dwight i ja načinili poseban podnožnik za nj, umotali ga što smo bolje mogli i priložili pisamce koje je glasilo otprilike ovako:

Dragi prijatelju!
Čestitamo! Upravo ste postali ponosni vlasnik klavirskog podnožnika model 83X „Little Jim Dandy Piano Foot Rest".

„Little Jim Dandy" je ručni rad članova plemena koji žive visoko u planinama pokrivenim maglom, u sjevernom Laosu. Kod izrade ovog proizvoda upotrebljeni su isključivo najfiniji materijali. Kod „Little Jim Dandya" garantira se upotreba za mnogo godina. Ako se pokvari bit će odmah zamijenjen besplatno.

U nadi da će ovaj poklon učiniti vaše sviranje na klaviru udobnijim u budućnosti, mi vam želimo sretan Božić i Novu godinu,

Potpisani

Dwight W. Davis, president
Earl R. Rhine, president
Little Jim Dandy Company
Main Office Muon Sing, Laos'

Dooley je donio sobom oko 160 posebno umotanih poklona za djecu u Muong Singu. Mnogi su se od njih vrpoljili naokolo po dvorištu za cijelo vrijeme večere, neki su se skupili na verandi i nosićima pritiskivali rešetke. Earl i Dwight postrojili su ih na dvorištu, a oni su jedan za drugim išli u dvoredu u blagavaonicu i primali darove. Ovo je izazvalo puno smijeha, jer se svaki dar – igračke, zbirka mramornih kipova ili kutije gline za modeliranje – morao protumačiti djetetu, koje nikad nije vidjelo nešto takvo. Većina Dooleyevih objašnjenja završavalo je s opomenom: „NEMOJ TO POJESTI!"

„Gospodin nam se smilovao", rekao je Dooley kad je sve bilo gotovo. „Mi ćemo vjerojatno cijelog slijedećeg tjedna iskapati mramorne kipiće i ispumpavati glinu za modeliranje iz ove djece."

Nekoliko slijedećih dana proveo je Dooley radeći na klinici, nadzirući jutarnji liječnički pregled i vršeći neke manje operacije, koliko mu je dopuštala njegova bolesna

Božić, 1954. godine. Dooley prvi i jedini put u vojničkoj uniformi u krugu svojih štićenika

desna ruka. U rano poslijepodne šetao bi po Muong Singu obilazeći bolesnike i posjećujući stare prijatelje. Zatim bi, u rane jutarnje sate slijedećega dana, diktirao na Saund Scriber-disku naknadne misli za koje se nadao da će ih njegov izdavač moći nekako umetnuti u njegovu već dovršenu knjigu.

28–31. prosinca. Olujni politički oblaci počeli su se gomilati nad Laosom skoro od dana Dooleyeva dolaska. I usprkos njegovom neutralnom držanju prema prepiranju između „mladih i starijih", bio je zabrinut onim što se odvijalo. Njegova odlučnost da ostane po strani od Laoskih unutarnjih političkih zbivanja bila je iskrena, a njegovo uvjerenje da će se slagati s jednom vladom isto kao i s drugom bilo je nehinjeno. Ipak su se već događale stvari koje mu se nisu svidale. Zato je 28. prosinca odletio u Vientian „da pokuša ostvariti neke ispravke političke naravi i procijeniti imetak ustanove 'Medico'."

U početku prosinca predsjednik vlade Phoui Sananikone predložio je da se produži mandat Narodnoj skupštini Laosa od 25. XII. 1959, kad bi prema propisima Skupština morala prestati s radom, do travnja 1960. Ovome se prijedlogu suprostavio ministar vanjskih poslova Khamphan Panya i drugi članovi suparničke CDIN stranke („mladi reformatori") koji su bili više skloni odlučnijoj i nekorumpiranoj politici nego Sananikone i većina RPL stranke. Zbog toga je Phoui Sananikone otpustio 15. prosinca Khamphana i nekoliko drugih članova kabineta koji su ga podržavali. Dok je za vrijeme božićnih praznika Dooley bio u Muong Singu, palača predsjednika vlade opkoljena je tenkovima i oklopnim kolima. Državni udar organizirala je grupa oficira Laoske kraljevske armije pod vodstvom generala Phoumi Nosavana. Pregovori između generala i Sananikonove vlade za mirno rješenje spora trajali su nekoliko dana. U to je, 29. prosinca, nenadano preminuo od kornarnog embolizma dobar Dooleyev prijatelj, predsjednik Skupštine, Katay Don Sasorit („jedini čovjek na koga se Sananikone mogao osloniti kad je riječ o armiji").

Nakon toga stvari su se brzo kretale prema vrhuncu.

Dana 30. prosinca, dok je Dooley bio u Bangkoku, laoske su trupe zaposjele sve vladine zgrade, komunikacijske centre, aerodrom i električnu centralu. Sananikone je podnio ostavku kralju, koji ju je prihvatio i imenovao privremenu vladu s generalom Phomi Nosavanom na čelu.

Dooley je bio prilično tužnog raspoloženja, ali se nadao, u smislu one: „Čekajmo i promatrajmo!" Mnogo će toga ovisiti o izborima zakazanima za mjesec travanj 1960.

Staru godinu proveo je sam diktirajući pisma u svojoj sobi u hotelu Erawam. Zapisao je: „Ova je godina prilično čudna. Nemam ni najmanje želje oprostiti se od Stare ni slaviti dolazak Nove."

Bilo je kasno poslije ponoći kad je sakupio diskove da bi ih poslao ovionskom poštom Tereziji Gallagher u New York. Uz brojna zahvalna pisamca ljudima koji su mu pomagali i davali priloge za ustanovu „Medico" za vrijeme njegovih predavanja na turneji po SAD, bilo je nekoliko osobnih pisama u kojima se osjećala neka maglovita tuga i nostalgija, što su neki primaoci shvatili tek nakon mnogo mjeseci.

Primio je pismo od brata Malcolma, koji mu je poslao novinski izrezak od prosinca u kojem je Gallup Poll Toma ubrojio među deset najslavnijih ljudi na svijetu, zajedno s liderima kakvi su Eisenhower, Churchill i papa Ivan XXIII. „To me iznenađuje i zaprepašćuje", uskliknuo je. „Stalno me guraju sve više i više. Kad će početi misliti na 'Medico', a ne na Toma Dooleya? Koliko ljudi zna – ili se brine o tome – tko je započeo s Crvenim križem, pa ipak, zar nije Crveni križ sve ono što sam, uistinu, znači?"

Napisao je dugo pismo dr. Petru Comandurasu, generalnom direktoru ustanove „Medico": „Sada je devet i četrdesetpet navečer, uoči Nove godine. Najprije, najiskrenije hvala, dragi Petre, za tvoje prijateljstvo, za tvoju odanost, za tvoju ljubav prema čovjeku, koji se zove Dooley. I najveća ti hvala, što si ti, Petar Comanduras, upravitelj ustanove 'Medico'. Petre, ti si nam jako, jako potreban...

Ja se dobro osjećam, ali znam da nisam onaj isti Dooley, kakav sam bio prije godinu dana. Konačno, nemam prijašnje okretnosti koju sam obično imao. Meni je sada ja-

sno, Petre, da moraš naći mlada liječnika da me zamijeni u Muong Singu... Ja to planiram, s groznom misli u duši, da se možda u Laos neću moći vratiti poslije planiranog liječničkog pregleda u svibnju. Ako budem mogao, sjajno! Ako ne, onda se treba pobrinuti za 'Medico' u Laosu. 'Medico' mora biti živa i cvatuća ustanova, uvijek, uvijek..."

drugi dio:

1960. – ZIMA

Početkom Nove godine, Dooleyeva nestrpljivost, a često i mrzovoljno raspoloženje, bijahu očiti svima koji su ga viđali. U Bangkoku je bio zabrinut i uzrujan čitav tjedan, čak i više, zbog dugo odgađanog dolaska pilota Jery Eustera i aviona „Piper Apache". Jery Euster se javio iz St. Luisa 19. prosinca, a zatim iz Madrida 22. prosinca. Dakle, zrakoplov je kasnio puno više od dva tjedna.

Ujutro 8. siječnja, Dooley je bio u čekaonici hotela Erawan kad se Jery Euster pojavio na vratima. Bio je zadržan u Madridu i Istanbulu zbog vladajućeg birokratizma i zatim u Karačiju zbog loša vremena. Ustvari, vozio je opasno pretovaren avion. Dooleyevo naređenje glede količine tereta koji je trebalo avionom „Apache" dopremiti iz SAD, bilo je izdano bez ikakvog poznavanja standardnih propisa s obzirom na težinu i nosivost. Jedino je Jeryjeva spretnost pilotiranja uspješno dovela zrakoplov na cilj, nakon dugog leta. Međutim, Euster je važeće propise prenio Dooleyevu glavnom centru u Muong Singu preko Vientiana, dok je Dooley bio u Bangkoku.

Odletjeli su u Vientian 9. siječnja, prošli strogi postupak registracije zrakoplova kod laoskih vlasti i proveli noć u kući Dooleyevih starih prijatelja, Hanka i Annie Miller. Dva nova člana osoblja bolnice u Muong Singu, Tom Kirby i Alan Rommel, bili su već u Millerovoj kući čekajući ih. Slijedećeg dana, 10. siječnja, krenuli su svi u Muong Sing.

Dooleyeva je nestrpljivost na tren prestala i on je uživao u zrakoplovu kao dječak u novoj igrački. „Što vi znate! Jery je doletio iz Vientiana za sat i pedesetpet minuta." Kad su se spustili, Dooley je uskliknuo: „Čak je i putničkim avionima potrebno više vremena nego ovome."

11–31. siječnja. Ostatak mjeseca Dooley je proveo u Muong Singu radeći u bolnici s Earlom Dwightom i s laoskim bolničarkama. Poučavao je i nove bolničare Toma Kirbija i Alana Rommela. Baš u tom razdoblju Earl i Dwight su prvi put postali svijesni Dooleyeve neobične i još nepoznate žurbe.

„Mogli smo vidjeti kako se Doc previše radeći zamara", pripovijeda Earl Rhine. „Čudili smo se i razgovarali o tome. Isprva nismo bili sigurni da li je to zato što se boji da bi mu se stanje moglo pogoršati, ili samo zato što želi da stvari u Muong Singu teku glatko, da bi bio slobodan za obavljanje drugih poslova. Znali smo da namjerava otvoriti novu bolnicu u Ban Huei Sai. Rekao nam je da početkom veljače namjerava odletjeti u sjevernu Burmu da bi posjetio dr. Gordona Seagravea, a odmah iza toga želi neko vrijeme provesti s dr. Manny Voulgaroupulosom u bolnici 'Medicoa' u mjestu Kratie, u Kambodži.

Ali i Dwight i ja bijasmo uvjereni da se Doc uistinu bori protiv vremena. Odkad smo ga upoznali on je uvijek bio 'mladić koji se žuri', ali ovo je bilo nešto sasvim drugo. Bombardirao je New York pismima i telegramima u vezi s liječnikom, koji bi ga trebao zamijeniti u Muong Singu i srdio se što je New York spor u pronalaženju pravoga čovjeka."

Earl i Dwight bijahu u Muong Singu od otvaranja bolnice, u jesen godine 1958. Njihov „službeni put" s Dooleyom, dug godinu i pol dana, završava u ožujku, i već se pripremaju na odlazak. Njihova zamjena, Tom Kirbi (22) i Alan Rommel (27), prvi put su posjetili Muong Sing i dr. Toma Dooleya na poslu.

Visok, kršan, kratko podšišani Alan Rommel prvi put je čuo za dr. Dooleya, kad se Tom zaustavio u Rommelovu rodnom gradu Evansvillu, u Indiani, na svom prvom

putovanju u Laos, da bi posjetio ustanovu „Mead-Johnson Pharmaceutical Company", koja mu je darovala velike zalihe lijekova za njegove bolnice. Rommel je ispričao kako se počeo zanimati za rad dr. Dooleya:

> Lokalne su novine mnogo pisale o Dooleyu. Poslije, dok sam u armiji (1956–1958) bio medicinski pomoćnik, pratio sam pobliže njegov rad iz njegovih knjiga i članaka. Ali tek u kolovozu 1959, kad je Dooley došao kući radi operacije raka, počeo sam ozbiljno razmišljati o tome da se javim za radno mjesto u jednoj od njegovih ekipa.
>
> Tada sam imao 27 godina, bio neoženjen, bez većih obaveza i mislio sam da će mi iskustvo iz armije biti dovoljno za bolničarski posao. Ipak, tada nisam imao adresu newyorškog „Medica", tako da nisam ništa učinio. Ali mjesec dana kasnije, na tečaju ruskog jezika, nastavnik je spomenuo da je dr. Tom Dooley u Evansvillu i da će slijedećeg dana biti upriličeno primanje njemu u čast. Tu sam ga sreo prvi put. Razgovarao sam s njim tek nekoliko minuta i predao mu napisani sažetak o svom iskustvu. On ga je previo i stavio u džep.
>
> Dva tjedna kasnije primio sam od njega pismo u kojem me moli da dođem u St. Luis na razgovor. Razgovarao sam s jednim liječnikom, Dooleyevim prijateljem, a zatim i s Bobijem Copenhaverom. Po svemu sudeći, oni su podnijeli dobar izvještaj, jer kad sam kasnije u toku istog dana posjetio Dolleya on mi je bez suzdržavanja rekao: „Primljeni ste i slijedećeg tjedna idete u Laos." Ostao sam bez daha! Ali brzo sam shvatio da je to tipično za Dooleya. Činilo se da je znao prirodeno prosudivati ljude. On sam nije previše ispitivao, oslanjao se na vještine drugih ljudi u koje je imao povjerenje. Mislim da je smatrao da većina ljudi, koji žele raditi za ustanovu „Medico", ima prilično dobre razloge za svoje odluke. Motivacija, iskustvo i karakter igrali su kod njega značajnu ulogu.
>
> U Muong Sing sam stigao u siječnju 1960. Zbog bolničarske prakse koju sam imao, dodijeljen sam ope-

racijskoj dvorani. Na odjelu sam preuzeo brigu i oko ishrane bolesnika, dijeljenja lijekova, mjerenja temperature... Tom Kirby, koji je stigao u isto vrijeme, nije imao nikakvo prijašnje medicinsko obrazovanje. Ali on je doista tečno govorio francuski, pa mu je dr. Dooley povjerio najviše posla u administraciji, premda je Tom Kirby postupno preuzeo i neke kućne medicinske poslove. Prigodice, svaki se od nas morao latiti posla, a prigodice, ponekad raditi i fizičke poslove. U mjestu kao što je Muong Sing moraš biti majstor za sve.

Brzo sam shvatio kako je Dooley stekao ugled marljiva radnika. Nije bio ni tiranin niti kakva primadona. Ali bio je vrlo savjesna osoba kadgod se radilo o bolnici, klinici i bolesnicima. Gotovo je svega sebe stavio u svaki posao koji je obavljao i očekivao od svakoga tko je s njim radio, bilo da se radilo o Amerikancu ili urođeniku iz Laosa, da čini isto. Doista, imao je irsku narav, ali opazio sam da se ta ćud raspali jedino kad netko učini nepromišljenu ili glupu stvar ili površan posao.

Prvo što sam opazio u Muong Singu bila je apsolutna vjera i povjerenje u dr. Dooleya. Ljudi su ga doslovno obožavali. Djeca, bez obzira koliko bila bolesna, nikada nisu plakala ili gundala, kad su ih roditelji nosili dr. Dooleyu na pregled. „Thanh Mo America" kako su ga zvali, bio im je kao neko božanstvo, vrlo plemenit i onaj koji ih razumije. Mnoge su starije žene često dolazile na kliniku samo radi pregleda. Kao i žene u Americi, one bi posjetile doktora i odlazile, osjećajući se bolje, bez obzira da li je njihovo stanje bilo bolje ili lošije... Sjećam se da sam to nekoliko puta spomenuo dr. Dooleyu. On bi se samo nasmijao i nabacio nekoliko duhovitih primjedbi o „psihosomatičkoj medicini".

Stvar koja mi je najviše smetala bilo je njegovo neprestano pozivanje na odliku „medicine 19. stoljeća", koju je on prakticirao. Posebno sam mu prigovarao kad je to govorio Amerikancima, pogotovo američkim novinarima. On je, uistinu, bio vrlo dobar liječnik i mogao se staviti uz bok s najboljim mladim liječnicima opće prakse bilo gdje u SAD. Upotrebljavao je najsuvremenije antibiotike i primjenjivao najnovije operacijske tehnike. Prakticirao je jednu vrstu medicine koja je bila bolja od one „dvadesetog stoljeća" koja se prakticirala u SAD prije drugog svjetskog rata. Zaista, većina se pacijenata na klinici u Muong Singu liječila onako kako to mnogi liječnici propisuju danas na Park Aveniji.

Naravno, ideja koju je dr. Dooley pokušavao iznijeti američkoj javnosti bila je da nisu potrebne operacijske dvorane s bijelim keramičkim pločicama, oprema od najboljeg čelika i klimatski uređaji da bi se liječili bolesnici koji žive u kolibama od ilovače. U Muong Singu mi nemamo nikakvu luksuznu opremu. Mi je ne možemo sebi priuštiti. I kad bismo čekali da je nabavimo, bijedni bi ljudi u Muong Singu umirali bez ikakve liječničke pomoći. Ono što smo imali bilo je primitivno ali dovoljno. Naša operaciona dvorana nije možda bila aseptična i čista kao one u SAD, ali nismo imali nijedan slučaj otrovanja. Morali smo improvizirati, a ipak smo prolazili prilično dobro.

Bio sam iznenađen brojem pacijenata koji su dnevno dolazili. Taj broj često je bio veći nego na ovećoj klinici američke bolnice. Broj bolesnika bi se na dan mijenjao. U danima s vrlo lošim vremenom, tj. kišnim danima, imali smo 20–25 pacijenata. Međutim, u lijepe dane primali smo ujutro i po 150–160 bolesnika na ambulantnom liječenju. Oni koji su bili manje bolesni dobili bi lijekove i vraćali se u svoja sela te se liječili kod kuće. Oni koji su trebali dolaziti svaki dan, dobili bi komadić papira, i bilo bi im rečeno da dođu ponovo. Kad bi ponovo došli u bolnicu, pokazali bi papir i mi smo znali što trebamo učiniti. One koji su bili tako bolesni da bi se morali bolnički liječiti, smjestili bismo u odjel.

U bolnički odjel mogli smo smjestiti do trideset i dvije osobe. Imali smo i jednu bambusovu kolibu u koju smo mogli smjestiti nešto više ljudi. Jedan naš kuli imao je malenu kuću sa zidovima od blata, gdje se moglo smjestiti nekoliko pacijenata iz njegova sela. Tako smo mogli smjestiti 40–50 pacijenata. Ipak,

nisu to bili samo bolesnici, jer bolesnik je često htio biti u bolnici s majkom, ocem, djecom, s djedom ili bakom itd. U jednoj ste sobi mogli imati deset ljudi, ali bi samo dvojica bili bolesnici. Ostali su bili rodbina. Rođaci bi se brinuli za bolesnike i spremali im hranu. Ako bi se što dogodilo mogli su doći i obavijestiti nas. Ako se radilo o bolesti kod koje nije nužna dijetalna hrana, dopuštali smo im da uzimaju svoju domaću hranu. Ako nisu imali hrane, mogli su doći u našu kuću. Ipak većina ih je voljela svoju domaću hranu. Zbog toga se nikada nismo morali uznemirivati.

Svi pacijenti koji su se liječili u bolnici primali su visoko proteinsko-vitaminsku hranu kao dodatak koji smo miješali s vodom. To je izgledalo kao mlijeko i to su veoma voljeli. Dok su se oporavljali ili boravili u bolnici, dobivali su vrlo dobru dijetnu hranu.

Alan Rommel se brzo navikao na samotni život u izoliranom Muong Singu. „Dani su bili dugi, a na kraju dana svi smo bili jako umorni. Upalili bismo petrolejke, večerali i zatim posjedali naokolo, čitajući, ćaskajući ili pišući pisma. Izmjenjivali smo se na noćnim dežurstvima i kod hitnih slučajeva kojih je bilo vrlo često. Kad Dooleya ne bi previše mučila ruka svirao je na klaviru. Imali smo gramofon i radio na baterije, te smo mogli slušati Glas Amerike, BBC i neke druge radio postaje. Ali večeri su bile prilično puste. Privikao sam se rano poći na počinak. Nakon mjesec dana čak sam se privikao na glas dr. Dooleya koji je svu noć diktirao na onom strojopisu."

1–4. veljače. Ujutro prvog veljače bolnica u Muong Singu bila je na nogama ranije nego obično zbog spremanja za let u sjevernu Burmu. Jery Euster je odmah poslije svanuća otišao na provizorni aerodrom da pripremi avion sretan i očekujući da će učiniti nešto više od samog mjerenja težine raznih potrepština koje će prevoziti između Muong Singa i Vientiana. Dooley je zapisao: „Jerry Euster se još nije navikao na flegmatičnu narav naših laoskih prijatelja. Kad im rekne da nešto učine, a oni bulјeći u njega, onako mlitavi, uzviknu: 'bau pinh ganh – koga bi-

jesa žuriti', uvijek se uplašim da će Jerry koga lupiti po glavi. Ali Jery se brzo smiri. On je sjajan pilot. Njegovo pilotiranje je nešto što treba vidjeti, i zato sam potpuno siguran kad sam s njime u zraku."

Tog jutra Dooley je sa svojom ekipom pregledao preko 150 pacijenata. Bilo je jedanaest sati kad je ušao u avion. Pratili su ga Dwight i Earl. Jerry Euster već je upalio motore.

Divljenje Toma Dooleya prema dr. Gordonu Seagraveu, glasovitom burmanskom kirurgu, bilo je skoro isto kao njegovo duboko poštovanje prema dr. Albertu Schweitzeru. Tokom prošle godine, ustanova „Medico" je za bolnicu dr. Seagravea u Namkhanu, sjeverno od Lashia u Burmi, dala lijekova i opreme u vrijednosti od oko 100.000 dolara, te još nekoliko tisuća dolara u gotovu. Tom Dooley nije nikada sreo dr: Seagravea, ali je osjećao jako duhovno srodstvo s ovim čovjekom koji skoro četrdeset godina služi bolesnicima u Aziji.

Bolnica dr. Seagravea je u sjevernoj Burmi, sjeverozapadno od Muong Singa koji je u sjevernom Laosu, udaljena nešto više od jednog sata letenja. Oba su mjestanca blizu kineske granice i mnogi međunarodni propisi ne dopuštaju izravan let. Jerry je odlučio letjeti na jug do Vientiana, gdje će se na kratko zaustaviti, ručati i opskrbiti gorivom, a zatim odletjeti u Bangkok, gdje će i prenoćiti, te tražiti vize i potrebne dozvole od burmanske ambasade.

U utorak, ujutro 2. veljače, krenuli su iz Bangkoka i spustili se u Rangunu kasno u noć. Slijedećeg jutra Dooley se predstavio gospodinu Jamesu Baringtonu (Burmancu), ministru vanjskih poslova Ujedinjene Burme, a zatim je obavio kurtuazni posjet generalu Ne Winu, tadašnjem ministru predsjedniku. Obojica su ga nagovarala da odustane od opasnog leta na sjever. Upozorili su ga da je pored „dakoita", burmanskih razbojnika i ubojica „proslavljenih" od Rubyarda Kiplinga, sjeverna granica puna burmanskih pobunjenika i infiltriranih Kineza.

„Dakako, dr. Dooleya se nije moglo tako lako odvratiti tim razlozima", kaže Earl Rhine. „Te razloge je svaki put slušao kad se spremao na put u središnji dio Laosa. I

sada je, čini se, upotrijebio iste, stare protudokaze da bi otputovao u sjevernu Burmu."

Stari diplomat Tom Dooley, „smućkao" je na kraju dopuštenje da „Piper Apache" poleti na sjever u Lashio, nagovorivši ministra predsjednika da brzojavom naredi garnizonu u Lashiu da Dooleyovu grupu džipovima i naoružanim gardistima otprati (4 sata puta) do bolnice dr. Seagravea u Namkhanu.

Odletjeli su tog poslijepodneva. Nakon tri i pol sata leta zaustavili su se, po dogovoru, u Mandaleyu, iako je Jerry Euster isticao da ima dovoljno goriva da će u Lashio stići prije sumraka. Kad su se spustili u Mandaleyu, Dooley je shvatio da je pogriješio. Dočekala ih je, naime, velika grupa burmanskih činovnika da ih pozdravi. Nakon uljudnih pozdrava rekli su Dooleyu loše vijesti: general Ne Win opozvao je svoje prvotno naredenje kojim je dopustio da zrakoplov može proslijediti u Lashio. Službenicima aerodroma je naredeno da pilota Eustera obavijeste da se smjesta vrati u Rangun.

Dooley je iznenadio sve, prihvaćajući stoički ovaj neuspjeh. Odletjeli su natrag u Rangun i cijelo slijedeće jutro proveo je slušajući burmanske isprike i žaljenja. U toj lošoj situaciji učinio je najbolje što se moglo. Odgovarao je najvišim burmanskim ličnostima o namjerama i odlukama ustanove „Medico", utirući put za izgradnju jedne bolnice u Burmi, koju će izgraditi spomenuta ustanova.

Prije odlaska Dooley je bio u diplomatskom posjetu kod predsjednika vlade i general Ne Win je obećao da će za nekoliko tjedana kad produ nacionalni izbori situacija na sjeveru biti sredena. Tek tada bi dr. Dooley i njegova pratnja mogli poći u Lashio. Konačno, Dooley se nikada nije osobno susreo s dr. Gorodonom Seagraveom.

5. veljače. Na povratku u Bangkok Dooley se odlučio zaustaviti u Vientianu dva dana, obaviti neke poslove u glavnom gradu i zatim preletjeti u Kambodžu radi već dugo planiranog sastanka s dr. Mannyem Voulgaropoulosom.

U proteklih 18 mjeseci, mladi liječnik dr. Voulgaropoulos je postigao odlične uspjehe u bolnici ustanove

„Medico" u malom gradu Kratie u južnoj Kambodži. Bolnica je bila veća od one dr. Dooleya i bolje opremljena i zbog blizine grada Kratija uživala je blagodati elektrike i tekuće vode.

Dooley je bio iskreno naklonjen prema dr. Volgaropoulosu i njegovoj supruzi Rose. Divio se Mannyu, ne samo kao liječniku, nego i kao kreativnom upravitelju. Uspjeh bolnice u Kratieu uvjerio je kambodžansku vladu o poštenju i vrijednosti ideja ustanove „Medico", i da je pogodno vrijeme za širenje djelatnosti te ustanove u zemlji. Dooley je bio zadovoljan idejama koje je Manny Voulgaropoulos imao o načinu i oblicima razvoja bolnice.

Ujutro, 8. veljače, dok je Jerry Euster pravio plan leta, Dooley se zaustavio na aerodromu i poslao brzojav gospodi Johna W. Mc Carthya, mlađeg, u Pnom Pen: ČEKAJTE ME NA UZLETIŠTU U PNOM PENU DANAS U PODNE. POZDRAV, DOOLEY.

Patricia (Pat) McCarthy, lijepa mlada, plavokosa žena neusiljenog izgleda učenice, primila je brzojav tog jutra u malenom, američki uredenom, stanu u Pnom Penu. Živjela je sa svojim mužem Johnom u stanu koji je bio dodjeljen američkoj vojnoj misiji u Kambodži. Jedva je završila svoj posao, te se obukla i odvezla na uzletište da u podne dočeka Dooleyev zrakoplov.

Pat Christensen i John McCarthy, oboje iz mjesta La Porte u Indiani, upoznali su Toma Dooleya 1942, kada su sve troje imali tek šesnaest godina. Pat McCharty piše:

> Tom je tada bio student na Sveučilištu Notre Dame, ali je svoje vikende često provodio u La Portu. Bio je visok i vitak, tamne kovrdžaste kose, mirnih plavih očiju i krasnih trepavica. Osvojio je srca svih prisutnih djevojaka, tog mirnog nedjeljnog poslijepodneva, kad smo ga sreli. Dečki, suvišno je reći, bijahu manje očarani njegovom prisutnošću...
>
> Divno je svirao na klaviru, dok je šest ili osam djevojaka s napetom pažnjom slušalo svaku notu. Jitterbug (am. ples, crnačkog porijekla, popularan poslije prvog svjetskog rata) mogao je plesati poput kakvog profesionalca. Mogao je lagano prebaciti svog partne-

ra preko leda – što do tada nismo vidjeli, osim u kinu.

Imao je vrlo profinjene, svjetovne manire... ali ne treba zaboraviti da smo tada imali tek šesnaest godina. Bili smo uzbudeni i kad je govorio o svojim planovima, kako će postati liječnik i kako će se specijalizirati za porođaje. Da nam je tko tada rekao da će Tom posvetiti svoj život bolesnicima u nerazvijenim zemljama Azije, sigurna sam da bismo se svi glasno nasmijali.

Ali svi oni dokoni nedjeljni poslijepodnevi u La Portu, koji su bili puni šale, prodoše prebrzo. Većina momaka otišla je u vojsku. Tom je služio u mornarici. Ponovno smo ga vidjeli tek nakon petnaest godina.

Kad smo John i ja stigli u Kambodžu 1956, saznali smo da je Tom Dooley na Dalekom Istoku. Čitali smo njegovu knjigu „Deliver Us From Evil" (Izbavi nas od zla), nadajući se da ćemo ga ovdje vidjeti. Ali Laos je prilično daleko od Kambodže i prošlo je mnogo mjeseci dok smo se susreli s njim.

Zatim, jednog utorka ujutro 1957, otišla sam u rezidenciju ambasade po našu redovitu tjednu „šivaću kavu". Bili smo do koljena medu robom za siročad, kad je ušao Tom. Žene su počele vriskati od radosti, jer Tom Dooley bijaše prilično poznat. Bila sam iznenadena. Čak i spoznaja da ću ga ipak jednoga dana vidjeti nije umanjila moje iznenadenje. Počeo je pričati o svom radu, a zatim, osvrnuvši se, ugledao me. Prestao je s govorom, prišao mi i poljubio me. Zatim se okrenuo gospodi Strom, abasadorovoj supruzi i rekao: „Oprostite, ovo je moja stara ljubav." Naravno, nisam nikada bila njegova djevojka, ali ta je njegova izjava podigla moj ugled za dvadeset poena!

Kad nam se te večeri pridružio na večeri, opazio je da skupljam utege za vaganje opijuma – malene utege u obliku životinja. Te su utege prodavači u stara vremena upotrebljavali za vaganje sirovog opijuma. Rekao je da bi mi mogao nabaviti još takvih utega, jer se još upotrebljavaju u Laosu. Slijedećeg je dana otputovao u Muong Sing i prošlo je mnogo mjeseci prije nego smo ga ponovno sreli.

Ipak, nije zaboravio utege za opijum. Nekoliko tje-

dana kasnije otvorila sam vrata i Dwight Davis, mlad čovjek, kojega nikad prije nisam vidjela, upita me da li sam ja gospoda Mc Charty. Kad sam rekla da jesam i pozvala ga unutra, počeo je pretraživati svoje džepove i izvadio nekoliko utega za opijum. Rekao mi je: „Imam poruku od dr. Dooleya... Rekao je da je sve ovo za vas. Također je poručio da vam kažem da ima još jednu, vrlo rijetku, zbirku od sedam utega, sve sami slonovi, ali čuva ih za neke djevojke koje još nisu udate."

Kad je Tom slijedeći put došao u Pnom Pen, bio je već kraj 1958. g. Htio se susresti sa svojim novim kambodžanskim timom i otvoriti bolnicu u Kratieu. Svi članovi ekipe bili su divni ljudi. Pozvani smo na ručak i večeru i primljeni zaista kraljevski. Bilo je to, mislim, prvi put da je Dooleyeva ekipa bila uistinu dobro primljena od američke zajednice u Jugoistočnoj Aziji. Dakako ambasador i gospoda Strom prednjačili su kod dobrodošlice dr. Dooleyu, a slijedili su ih drugi Amerikanci. Ali, mogu dodati, ne svi. Bilo ih je nekoliko koji su smatrali Dooleya nadutim skorojevićem. Neki su bili u Sajgonu, kad je Tom radio na spašavanju vijetnamskih izbjeglica sa sjevera i stao na žulj mnogim činovnicima, kako bi dobio ono što mu je potrebno da ostvari svoje planove. Bilo je začudujuće kako su ovi negativni glasovi nestajali ili su promijenili ton, kad je počela rasti njegova slava.

Slijedećih nekoliko mjeseci bilo je mnogo burnih posjeta. Jedan, kojeg se najviše sjećamo, bijaše onaj kad nas je jednog kasnog poslijepodneva 1959. posjetio prilikom putovanja za Laos. Tom je ušao, popio više od pola litre kave, ali ništa nije htio jesti. Rekao je da misli da bi mogao oboljeti od malarije. Loše je izgledao. Moj muž je rekao: „Tom, izgledaš kao smrt. Mislim da nešto zaista nije u redu. Zašto ne ostaneš ovdje nekoliko dana i odmoriš se?" Ali Tom je samo rekao da se mora vratiti u Muong Sing i ujutro je otputovao. Slijedećeg tjedna primili smo brzojav: BILI STE VIDOVITI. NA PUTU SAM ZA SJEDINJENE DRŽAVE

RADI DIJAGNOZE I LIJEČENJA. Zatim smo čuli o operaciji raka u New Yorku.

Ovo su bile misli i sjećanja gospođe Pat Mc Carthy, dok je čekala na aerodromu u Pnom Penu, onoga dana u veljači 1960. Letjelica „Piper Apache" spustila se i Tom je izišao praćen od Earl Rhinea i Jerry Eustera. Pat nastavlja svoje pričanje:

Vratio se, ovoga puta, u svome vlastitom zrakoplovu. Kakva li mu blagodat bijaše ovaj mali avion! Bez njega nikada ne bi bio učinio toliko u tako kratkom vremenu otkad se vratio.

Za doručak svi smo došli kući. Tek tada sam uvidjela koliko je Tom bolestan. Boja lica bila mu je dobra, bio je dobro raspoložen, ali vrlo mršav. A kad sam opazila da mora upotrijebiti obje ruke da bi nekako podigao šalicu kave, srce mi se razdiralo. Tog je poslijepodneva morao posjetiti Rose i Manny Voulgaropoulosa i nagovorio me da pođem s njim, obećavši da ćemo se za večeru vratiti u Pnom Pen. Poslije doručka smo odletjeli u Kratie.

Na putu smo čitali korekturu njegove posljednje knjige „The Night They Burned the Mountain" (Noć koja je zapalila planine). Kad bi pregledao arak pružio bi ga meni da ga pročitam. U jednom trenutku kad sam posegnula za slijedećim arkom, primjetila sam kako on kroz prozor zuri u oblake, s duboko urezanim borama na licu i s patnjom u očima. U taj tren, sve one sretne i povjerljive riječi koje mi je govorio o velikom napretku u istraživanju i liječenju raka i o svojim izgledima za oporavak, iščezoše kroz prozor. Imala sam puno muke da zadržim suze.

U mjestu Kratie, Tom je brzo pregledao bolnicu i nakratko razgovarao s dr. Mannyem, dok je Rose Voulgaropoulos zabavljala ostale. Rose je očekivala dijete u lipnju i već su bile izvršene pripreme za porod u sajgonskoj bolnici, gdje je kao specijalista za porođaje radio stari prijatelj i školski kolega dr. Mannya.

Kad se Tom vratio u dnevnu sobu, vidjela se zabrinutost na njegovu licu. On i Manny su mnogo raspravljali, jer, kako je rekao, bila su skoro četiri sata i maleni se aerodrom u Kratieu zatvarao već u zalazu sunca, a Rosa i Manny su htjeli s njima u Pnom Pen i prenoćiti kod Mc Carthyevih. Na taj način bi mogli imati ugodan posjet, a Dooley i Manny bi imali dosta vremena za razgovor.

Dr. Voulgaropoulos i bolnica u Kratieu bijahu u velikoj nevolji. Odnosi s kambodžanskom vladom nisu mogli biti bolji, i bolničko osoblje radilo je odlično. Međutim, Mannyjeve veze s uredom ustanove „Medico" u New Yorku bile su sasvim prekinute, posebno kroz pet mjeseci odkako se Dooley vratio u Ameriku radi operacije. Na Mannyeve izvještaje i zahtjeve iz New Yorka nije bilo odgovora. Bilo je to očajno razdoblje kad su zalihe, bitno važnih lijekova, bile potpuno iscrpljene. Liječničke usluge u bolnici u Kratieu došle su do mrtve točke. Pacijenti s teškim bolestima bijahu zanemareni ili improvizirano liječeni. A to je mučilo mladog i savjesnog dr. Voulgaropoulosa. Osjećao je da bi moglo biti velikih neprilika, ako bi kambodžanska vlada saznala za sadašnje stanje.

„Nije to nipošto bila krivnja dr. Dooleya", kaže Manny. „Svaka je bolnica nezavisna i djeluje izravno s New Yorkom. Na primjer, moja bolnica u Kratieu uživa isti status kao Tomova bolnica u Muong Singu. Naravno, da je on u to vrijeme bio u Muong Singu, mogao bih se obratiti s molbom na nj, i on bi bio nešto učinio da se stanje popravi. Ali, on nije bio u Muong Singu, nego je bio tisuće milja daleko, i tako da je sve što sam mogao učiniti bilo neprekidno 'bombardiranje' New Yorka s jadanjima i hitnim molbama. Odgovora nisam nikada dobio.

Moj očajni položaj riješila je puka dobra sreća. U Kambodži je bio neki mladi Kinez koji je zastupao nekoliko američkih medicinskih kompanija. Izgubio je naklonost kambodžanske vlade, i bilo mu je naređeno da napusti zemlju. Nije se mogao riješiti zalihe lijekova vrijednih oko 60.000 dolara. Bilo mu je jeftinije ostaviti ih gdje jesu nego ih slati brodom u neku drugu zemlju. I tako, svijestan moga problema, poklonio je svu tu količinu lijekova bolnici u Kratieu. Ovo je spasilo situaciju."

Tom je uočio da postoji uvjerljivo objašnjenje za

Mannyeve poteškoće. One su iskrsle dok je „Medico" još funkcionirao kao podružnica humanitarne organizacije „International Rescue Committee" i prije nego je bio uspostavljen samostalni „Medico, Inc" (koji je još bio u fazi organiziranja). Ipak problem je bio ozbiljan, i Tom je svakako nastojao da se to više ne ponovi. Planirao je otvoriti još neke bolnice i proširiti djelovanje ustanove „Medico" i u drugim zemljama. Zato će pomoćne veze i snabdjevanje biti važnije i organiziranije nego prije. Uvjerio je Mannya da će se sistem opskrbljivanja izmijeniti. Podsjetio ga je da se takve stvari dogadaju čak u najuspješnijim organizacijama i da je čak i američka izreka, za naše najpobjedonosnije vojne operacije, često glasila „Zbrka".

Pokušali su zaboraviti svoje brige pa su se priključili Pati, Johnu, Rosi i Jerryu Eusteru u sobi za dnevni boravak gospodina MacCarthya. Tom Dooley je napravio dobru šalu pokazujući pouzdanje i dobro raspoloženje. Manny je izložio svoje planove za drugu bolnicu ustanove „Medico" u južnoj Kambodži. Želio je ostvariti pedijatrijsku službu za nekoliko sirotišta u Pnom Penu i pobrinuti se da specijalisti koji vizitiraju rade i kao predavači na kambodžanskoj medicinskoj školi. Tada je iskrsnuo problem s bolnicom u Pnom Penu koju su sagradili Sovjeti, što su i Tom i Manny smatrali napetom i izazovnom situacijom.

Bolnicu, ustvari mali medicinski centar, sagradili su Sovjeti kao dramatičnu protumjeru američkom programu za pomoć stranim zemljama. Središnja zgrada bolnice s 500 kreveta bila je okružena s nekoliko manjih zgrada za laboratorije, te za boravak i stanovanje osoblja. „To je stvarno sjajno zdanje", uskliknuo je Dooley. „Izgleda skoro kao Mornarički medicinski institut u Bethesdi u Marylandu."

Ipak, u veljači 1960, raskošni medicinski centar bio je ustvari skupa sovjetska roba. Kambodžanska vlada nije imala ni liječnika ni novčanih sredstava za rad bolnice. Sovjeti su ponudili medicinsko osoblje, iako to nije bilo predviđeno u prvotnom ugovoru. Kambodžanska je vlada uljudno otklonila ponudu. Umjesto toga, ministar se zdravlja nenametljivo obratio dr. Voulgaropoulusu s prijedlogom da bi se „Medico" mogao pobrinuti za američko osoblje.

Ovo je zvučalo kao velik izazov, vjerojatno iznad mogućnosti ustanove „Medico", ali Manny je mislio da će ekipa „Medicoa" moći osigurati osoblje i raditi barem na jednom od većih odjela, možda na pedijatriji ili ortopedskoj kirurgiji. Mislio je da bi „Medico" mogao poduzeti nešto i za druge odjele, ili bi čak američki program za pomoć inozemstvu mogao pribaviti ostalo osoblje za bolnicu. „Takav dogovor", rekao je on, „bit će prihvatljiv kambodžanskoj vladi." Tom Dooley pristao je svim srcem na tu ideju.

Na nesreću, nikada nije poduzeta nikakva akcija u vezi s prijedlogom dr. Voulgaropoulosa. Vrijeme je polako odmicalo i u studenom 1960. u bolnicu u Pnom Penu su napokon stigli sovjetski liječnici, bolničarke i tehničari. Manny Voulgaropoulos tužno je rekao: „Ja sam ipak uvjeren da su 'Medico', pa čak i Sjedinjene Države propustili zlatnu šansu."

„Bila je to prenatrpana, ali sretna večer", kaže Pat McCarthy. „Prenatrpana, jer smo imali samo jednu spavaću sobu u našem malenom stanu, a te noći smo imali 6 osoba na spavanju. John, Tom i Jerry su otišli gore na kat i spavali u stanu iz kojeg se bio iselio jedan naš prijatelj. Rose i Manny dobili su našu spavaću sobu, a ja sam spavala nasuprot predvorja s djevojkom koja radi u ambasadi.

No bila je to sretna večer, jer Tom je bio dobro raspoložen i sve je držao u veselju. Bio je to zadnji put da smo ga vidjeli tako opuštena. Kad smo ga ponovno sreli, mnogo mjeseci kasnije, bio je skoro na umoru, u smrtnim bolovima, a ipak je još hrabro pokušavao dovršiti svoje djelo."

14–16. veljače. Kad su se vratili u Muong Sing, opazili su da su Don Cravens i Scot Leavitt, specijalni snimatelji i dopisnici „Lifea", preuzeli svoj posao. Cravens i Leavitt bili su određeni da načine specijalnu priču za kino program, a kad je reklama u pitanju, Dooley je ponudio punu suradnju. Ali, na kraju tjedna javio je u New York: „Leavitt i Cravens su stvarno fini ljudi, ali ja sam zaista

bolestan i sit sam ih, jer brzo (bez priprave) snimaju i i postavljaju mi pitanja kudgod podem. Njuškaju posvuda, pričaju s ljudima, služe se svim novinarskim trikovima, fotografirajući sve iznutra i izvana od zore do ponoći... Dakle, nadam se, da će iz svega toga napraviti dobru reportažu."

Mnogi su rekli da je sam Tom Dooley najbolji svoj agent za tisak. Istina je pak da je Dooley bio još u pelenama što se tiče publiciteta. Imao je naivno mišljenje da je svaki publicitet dobra reklama dotle dok spominje Toma Dooleya i „Medico". Doduše, znao je biti odrešit i katkada sarkastičan, odbijajući neke prijedloge koji su isticali samog Toma Dooleya. Na primjer, u veljači 1960, netko je u uredu u New Yorku nesmotreno spomenuo u dopisu Dooleyu, da se priprema „njegov osobni papir" (omotnica i listovi sa Doolyevom adresom) za pisma koja će se slati podupirateljima i suradnicima. Dooley je izdiktirao dopis koji je pisalo njegovo pucketalo „Sound-Scriber": „Ne trebam 'osobni papir' – ponavljam: ne pravite ga! Tko god je to izmislio trebalo bi ga poslati da stoji u kutu. Ljudi koji nam daju novac ili nas podupiru na drugi način, ne čine to za Toma Dooleya, oni to čine za ustanovu 'Medico'. Nikada to ne zaboravimo. Nije me briga kako vi u New Yorku upotrebljavate moje ime sve dotle dok ste sigurni da ono pomaže ustanovi 'Medico'. Ne budimo naivni..."

Ipak, kad je osobno radio na tisku, redovito bi ga pogledao. Bio je, kako je jednom primijetio Bob Copehaver, „tako voljan i gorljiv kao plesačica u luci u kojoj pristaje brod ratne mornarice". Dakle, bez obzira što je kasnije rekao o toj stvari, dok su Leavitt i Cravens bili u Muong Singu, on je i dalje „davao posla" dopisnicima „Lifea". On ih je učinio pravim dijelom „Medicova" tima, primio ih u svoju kuću i na kliniku, dopustio da ga prate ulicama i sokacima naselja i zaista im pokazivao taj gradić. Za radoznalu Don Carvensovu kameru on je skakutao s djecom iz naselja, pokazao nekoliko tipičnih i neobičnih primjera svoje prakse – dječaka sa zečijim usnama i čovjeka kojega je povrijedio medvjed – i vrlo je rado prihvaćao svaku ekstravagantnu ili teatralnu pozu koja

mu je bila predložena. Earl Rhine kaže: „Doktor je, na ovom filmu, doista nadmašio samoga sebe."

Međutim, uočio je da Muong Sing nije više samotno i nepristupačno mjesto kakvo je bilo prije nego je dobio svoj zrakoplov. Sada često ima goste i njihov broj stalno raste. Paul Hellmuth, bostonski odvjetnik i opunomoćenik Sveučilišta Notre Dame, stigao je 20. veljače. Nekoliko dana kasnije Tom je primio brzojav s porukom da će nekoliko liječnika, na čelu s dr. H. L. Bockusom, profesorom interne medicine Fakulteta za postdiplomski studij Pensilvanijskog sveučilišta, stići početkom ožujka. Očekivao je također dr. I. S. Ravdina, glavnog kirurga Sveučilišne bolnice u Pensilvaniji. I Artur Godfrey je obećao da će uskoro doći.

Paul Hellmuth je bio u Muong Singu, dok su Scot Leavitt i Don Cravens još skupljali materijal za pripovijest u „Lifeu". Pažljivo je motrio revnu Tomovu suradnju i privatno izražavao svoju zabrinutost. Tom bi odbacivao Hellmutovo strahovanje: „Nikada se ne brinem za te stvari, one se uvijek pobrinu za sebe."

1–10. ožujka. Dr. Bockus je stigao sa svojim kolegama u Bangkok. Izjavio je:

> Bili smo ugodno iznenađeni kad smo sreli na aerodromu, uz mjesne liječnike i svoga prijatelja dr. Toma Dooleya i pilota njegova privatnog aviona Jerrya Eustera. Ispratili su nas do hotela i dogovorili za let i obilazak Tomovih bolnica u Laosu. Putovanje smo nakratko prekinuli u Vientianu, Luang Prabangu, a zatim proveli nekoliko dana u Muong Singu. Letjeli smo također iznad Ban Houei Sai, novog projekta koji je Tom započinjao u Laosu, u blizini tajlandske granice.
>
> Imali smo priliku promatrati Toma u neposrednom dodiru za vrijeme ovog putovanja i bili smo impresionirani utjecajem koji je imao na svoju okolinu. Osjetili smo oduševljenje s kojim su mladi liječnici radili s njim. Posebno sam bio dirnut ljubavlju koju su urođenici Muong Singa gajili prema dr. Dooleyu. Način kako su djeca trčala k njemu, gdjegod bi se pojavio, lijepeći

se uz njega kao muhe, uvelike nas je podsjetio na priču o avionu Pied Piperu. Sjećam se, kad se naš avion spustio na malenu livadu, da je barem stotinu djece trčalo sa svih strana, čim su opazila kako se približava njegov avion. On je s njima igrao nogomet, učio ih razne igre i pomagao mjesnim učiteljima poučavajući ih u plesu, ritmičkom pokretu nogama i pjevanju. Prve riječi koje je Tom rekao kad je izišao iz aviona bile su: „Večeras ćete svi gledati jedan film."

Tada sam stekao dojam da se on uporno tjera na posao, a znao sam i to da trpi bolove. Putujući avionom na razne strane, opažali smo da su ga hvatali grčevi dok je pokušavao pronaći udoban položaj. Ipak, u ožujku 1960. bdio je do dva ili tri sata ujutro i, kao obično, 'pisao' pisma na svome stroju za diktiranje.

Mislim da je Tom bio potpuno svjestan da su mu dani odbrojani. Sjećam se kako ga je netko, dok smo bili u Muong Singu, upitao da li će on ili netko drugi poći u SAD i prisustvovati nekim sastancima. Sjećam se da je rekao: „Srce kaže DA, ali statistike će pokazati da je to nemoguće." Drugim riječima, znao je da vjerojatno neće izdržati tako dugo.

12–23. ožujka. U ovom razdoblju bolnica u Muong Singu je radila po jednom neobičnom rasporedu. Ujutro bi se obavili, kao i obično, pregledi bolesnika, a zatim se, u rano poslijepodne, letjelo u Ban Houei Sai, podizala privremena provizorna klinika i nadzirala izgradnja nove bolnice.

Paul Hellmut izvješćuje:

> Tom Dooley je toliko puta opisao tipični bolesnički pregled u svojim knjigama i predavanjima da sam mislio kako sam dobro pripravljen na ono što ću upravo sada vidjeti. Ali kao nestručnjak i novajlija za ovaj dio svijeta, bio sam iskreno zapanjen dnevnom smotrom očito bolesnih i nemoćnih pacijenata, malene djece, muškaraca i žena te vrlo starih ljudi. Svakog sam jutra imao priliku vidjeti pravu stvar radi koje sam i dolazio svaki put — dr. Dooleya u akciji. Tada sam zapravo otkrio da postoje dva Toma Dooleya, potpuno različita

jedan od drugoga. Prvi, dakako, bijaše Tom Dooley kojega smo gledali na predavanjima i na obilascima kad je prikupljao novčana sredstva. Drugi bijaše miran, strpljiv i predan dr. Tom Dooley koji je očito bio omilio priprostim ljudima ove primitivne zajednice.

Kao nestručnjak i nekakav turist, za vrijeme obilaska bolesnika, pronašao sam jedan sporedni kutak i nastojao biti sakriven koliko je to bilo moguće. Zapravo, uvijek sam bio zahvalan ako se Tom i ostali članovi osoblja nisu obazirali na mene tokom svoga radnog dana. Ali, malo po malo, počeo sam shvaćati pravo značenje Tomova pozivanja na „medicinu 19-tog stoljeća" i na svijet na razini 15-tog stoljeća u kojemu je on tu medicinu prakticirao. To mi je, mnogo kasnije, pomoglo da uvidim krivi zaključak, svojstven priči časopisa „Lifea", koja se slučajno pojavila. Ta priča, sama po sebi, nije bile netočna, ali njezini naglasci bili su sasvim nekorektni. Ako ste samo pažljivije prostudirali fotografije s licima laoske djece i odraslih, mogli ste početi shvaćati, što je Tom Dooley pokušavao činiti i što je njegovo služenje značilo ovim ljudima. Nažalost, mogli ste se lako i zbuniti kad biste, nakon toga, vidjeli neke uzbudljive i možda nezgodne fotografije Toma Dooleya na kojima se bučno zabavlja s djecom, ili Toma Dooleya sa zgodnom djevojkom na zadnjem sjedalu motora. Ova zadnja fotografija slučajno nije snimljena u Muong Singu, nego u Vientianu, glavnom gradu, kad je Tom Dooley bio prisiljen učiniti neku vrstu „dobre usluge", davajući drugom Amerikancu, novajliji, mjesto do uzletišta.

Paul Hellmut ih je promatrao ujutro, dok su radili na klinici. S vremenom se privikao na žurbu u avion „Apache" u rano poslijepodne i na letenje u Ban Houei Sai. „Oni su nas stalno trebali u Ban Houei Sai", rekao je Dooley. „Ali kad sam bio ondje prošle godine, putovanje u Ban Houei Sai trajalo je dobra tri dana volovskom zapregom kroz planine, pa nismo mogli često putovati. Sada taj put prijeđemo avionom za 45 minuta."

Svatko tko je vidio Ban Houei Sai (počevši od samog

Toma Dooleya) usklikne izvanrednoj i prirodnoj ljepoti položaja, širini rijeke, valovitim nizinama i visokim planinama koje zaustavljaju dah. Mjestance leži jugozapadno od Muong Singa na obalama rijeke Mekong koja tvori granicu između najsjevernijih područja Laosa i Tajlanda.

No Tom Dooley nije bio izabrao Ban Houei Sai zbog njegove ljepote, već zbog toga što je položaj tog mjesta savršena baza za pružanje zdravstvenih usluga velikom broju ljudi (oko 50 tisuća), koji su bili mnogo više izolirani i zapostavljeni nego oni u području Muong Singa.

Polovicom ožujka Alan Romell i jedan laoški student, Kam Tung, useliše se u malenu kolibu na obali rijeke, nedaleko od mjesta gdje se već gradila ambulanta za bolesnike i zgrada za kliniku. Glavna bolnica i kuća za stanove bolničkog osoblja bile su također u gradnji na vrhu brežuljka s pogledom na rijeku. Gradu za gradnju, sav kućni namještaj i oprema, morali su dopremati po rijeci Mekong, što je također utjecalo na Dooleyev izbor položaja za bolnicu u Ban Houei Sai. „Bilo bi sasvim nemoguće dovoziti sve što nam je bilo potrebno, a trebalo nam je sve, po kopnu ili avionom", izjavio je Dooley. „Mjesto je potpuno nepristupačno, osim po rijeci i, naravno, našim malenim zrakoplovom, koji je jedva prikladan za prijevoz teškog gradevinskog materijala."

S Alanom Romellom, koji je bio određen da nadzire gradnju, Tom Kirby je postavljen u Vientianu kao službenik za nabavljanje i transport. Već je bio otpremio četiri tone opreme iz Vientiana u Luang Prabang i to trgovačkim avionoma. Iz Luang Prabanga roba je zatim transportirana pet dana riječnom ladom u Ban Houei Sai. Prijevoz opreme uvezene iz SAD, instalacije za operacijsku dvoranu, operacijski instrumenti, farmaceutska oprema, pokućstvo, itd., sve je to bilo ogroman problem koji je bio riješen tek na papiru. Ova ovozna roba dovožena je brodovima do carinarnice u Bangkoku, odakle je slana željeznicom u Chiang Rai u sjevernom Tajlandu, a zatim kopnom kamionom ili volovskom zapregom do rijeke Mekong. Nekoliko mjeseci kasnije, rat i međunarodna politika upropastiše ovaj plan, a Dooleyeva odvažnost u rješavanju problema pribavila mu je glas „starog lokalnog krijumčara".

Krajem ožujka, dok je gradnja tekla, Dooley je sa svojom ekipom svakog poslijepodneva pregledavao bolesnike na obali rijeke u Ban Houei Sai. Radili su više nego prije, kada je Dooley pokušavao liječiti ljude, putujući s vremena na vrijeme u nepristupačna područja. Ovdje mu je „Thank Mo Amerika" već osigurao glas dobrog stručnjaka, i ljudi bi svakodnevno silazili sa svojih planina u Ban Houei Sai dovodeći svoje bolesne i nemoćne. Tom Dooley je činio što je mogao za ambulantne slučajeve. Nekoliko je ljudi prebačeno avionom u Muong Sing radi težih kirurških zahvata. Drugi su morali čekati „operaciju", ako nije bila tako hitna. Oni će biti operirani, kad bolnica u Ban Houei Sai bude potpuno opremljena i otvorena, a Tom Dooley se živo nadao da će to biti u travnju ili svibnju.

Prije nego bi se mrak spustio nad planine, mali bi avion „Piper Apache" uzletio s provizornog uzletišta u Ban Houei Sai i vraćao se u Muong Sing. Paul Hellmuth zaključuje svoj izvještaj:

> Jedne noći u ožujku, neposredno prije mog odlaska, bio sam svjedok, potpuno neopažen, jednog događaja koji me je još više uvjerio o bezgraničnoj odanosti Toma Dooleya njegovim bolesnicima, bez obzira što su to bili neznatni ili beznadni slučajevi.
>
> Bio je to dug i naporan dan, posebno za nježnog Zapadnjaka kao što sam ja. Kad sam otišao na počinak, Tom Dooley se upravo spremao za svoj noćni posao na stroju za diktiranje. Iznenada me iz dubokog sna probudiše glasovi iz sobe za dnevni boravak. Kad sam provirio unutra, vidio sam Dooleya i Earla Rhinea kako razgovaraju s nekim malim čovjekom. Prepoznao sam ga. Bio je to sin starog mršavog Kineza Wonga, koji je prodavao kikiriki i „Mekong-viski" na malom i niskom štandu blizu tržnice. Dooley je liječio starog Wonga od kritičnog stadija tuberkuloze. „Naravno, on je beznadan slučaj", rekao je Tom. „Sve što mogu učiniti jest pružati mu njegu koja će mu ublažiti bolove."
>
> Koliko sam mogao čuti, stari je Wong opet imao napadaj kašlja i teško je krvario. Čuo sam kako Earl go-

vori: „Doktore, mogu to i ja obaviti. Nije potrebno da vi idete u ovaj jutarnji sat." Dooley je, skoro srdito, odgovorio: „Svakako, ići ću. Što vi to želite – poslati me u mirovinu?" Provjeravajući sadržaj svoje torbe, ispričavajući se, dodao je: „U redu, ako želite, možete ići sa mnom."

Pogledao sam na svoj sat i vidio da su prošla tri. Pomislio sam: „Zašto Dooley gubi vrijeme oko toga starog nitkova koji je neizlječiv, i za koga bi bilo bolje da umre?"

Kad su Earl i Tom otišli, počeo sam razmišljati o svom prvom susretu sa starim Wongom, koji je čučao pokraj malenoga štanda blizu tržnice. Kad smo se približili, on je ustao i pozdravio Toma s velikim poštovanjem i srdačnošću, zatim je natočio u zdjelicu neku tekućinu iz velikoga vrča i ponudio nam. Dooley mi je rekao: „To je ono što oni nazivaju 'Mekong viski'. Naziv je vjerojatno nastao po prljavoj rijeci odakle im dolazi voda. Probaj, izvući će ti utrobu van." Bio sam zaprepašten gledajući kako Dooley posudicu prinosi usnama i pije s neprimjetnom grimasom na licu. Starac je ponovno napunio zdjelicu i pružio je meni.

„Za Boga miloga, Tom", rekoh, „ova zajednička prljava posuda vrvi bakcilima, a starac ima tuberkulozu." Tom je srdito promrmljao: „Pij to, prokleta budalo, ili barem skrni malo. Ne smiješ uvrijediti ljubaznost ovog čovjeka." Popio sam jedan gutljaj i skoro umro, koliko od same pomisli, toliko i zbog odvratnog okusa. Tada nam je stari Wong ponudio zdijelu kikirikija i obojica smo uzeli po pregršt. Jeo sam ga da bih odstranio iz usta okus „viskija". Nije bio loš, makar nije bio dobro isprţen. Vjerojatno je pržen na suncu.

Kad smo pošli dalje, Tom se nasmijao i rekao: „Paul, ne budi preosjetljiv. Ovdje je sve puno mikroba, ali to ti sigurno neće naškoditi. Zapamti da je ovaj siromašni svijet sretan i da ima svoj čudni ponos i dostojanstvo. Ne bih htio učiniti ništa što će ih uvrijediti niti ih dovesti do toga da pomisle, kako sam jedan od onih uobraženih bijelaca."

Razmišljao sam o tome čekajući tog jutra da se

vrate. Bilo je prošlo pet sati, kad su se vratili. Earl je bio vidljivo umoran, a Tom je izgledao svježe i odmorno, izuzevši to da nije bio obrijan. Tada sam rekao: „To je bio stari Wong, čovjek koji prodaje 'mekong-viski', zar ne?"

„Zašto, Paul? Kako znš?" Tom je bio iznenaden kad sam rekao da sam bio očevidac događaja i zadovoljan jer sam prepoznao Wongova sina. „Da, to je bio jadni stari Wong. Mislim da neće dugo živjeti. Dali smo mu injekciju, pa neće više krvariti. Ali morali smo se malo zadržati, jer je sve izgledalo kao siguran kraj siromašnog starog Wonga."

Pospani Earl mi je ponudio malo kave. Zijevajući sam mu rekao da kanim još malo odspavati. Tom se vratio svome stroju za diktiranje i nastavio gdje je bio prestao.

Ne mogavši zaspati, ležao sam u susjednoj sobi, govoreći samom sebi, da sam u Laosu našao ono što sam tražio, pa bilo to što bilo. Ništa me više nije moglo natjerati da posumnjam u iskrenost Toma Dooleya, liječnika i čovjeka."

30–31. ožujka. Nekoliko dana poslije odlaska Paula Hellmutha, Dooley reče Dwightu Davisu: „Neka Jerry Euster donese tvoje najbolje odijelo, isto tako Earlovo. Reci mu da ih najprije dadne izglačati i objesiti u avion da se ne zgužvaju. Spremite bijele košulje, kravate, rupčiće, uključujući i sjajne cipele, a ne obične. Pobrinite se da to sve bude ovdje prije 29. ožujka."

Dwight Davis kaže: „Sve je bilo veoma tajanstveno. Uvijek smo držali svoja odijela u hotelu u Vientianu, jer nam u Muong Singu nije bila potrebna tako fina odjeća. Ali ovo nije imalo smisla, jer je bilo planirano da odletimo u Vientian 30. ožujka radi našega odlaska iz Laosa slijedeće večeri. Kad je Dwight od Dooleya tražio podrobnije informacije, sve što je postigao bio je srdačan smiješak i tajanstvena primjedba: 'Pa dobro, kralj dolazi u Muong Sing 30. ožujka, i moramo prirediti dobru svečanost.'

Slijedećeg tjedna u naselju je bilo vrlo živo. Ulice su čišćene, kuće kićene, a stara je francuska tvrdava sada

sjedište pojačanog laoskog kraljevskog garnizona, nasuprot bolnice 'Medico', ukrašena nacionalnim zastavama. Za ovu priliku podignut je cvijetni slavoluk na malom uzletištu. Na radiju je objavljeno da u seoskoj školi za taj veliki dan neće biti nastave. Djeci i roditeljima je rečeno da na svečanost dodu u svečanom ruhu."

Earl Rhine izvješćuje

Ujutro 30. ožujka svi smo se okupali, obrijali i obukli najbolja odijela, bijele košulje, kravate i sjajne cipele. Dooley nas je svrstao i obavio pravu vojničku smotru. To je bio, u pravom smislu, prvorazredni događaj. Sjeli smo u džip i odvezli se na uzletište. Prostor oko uzletišta bijaše prenatrpan i sve je izgledalo vrlo svečano. Tada je stigao avion laoskog Kraljevskog zrakoplovstva i njegovo veličanstvo, kralj Savang Vathana, izađe praćen svojom svitom. Išao je tri milje od uzletišta do stare tvrđave. Ulice su bile ispunjene narodom koji je nosio cvijeće i male bukete i time posipao kralja. Svi smo marširali iza njega, i znojeći se u odijelima pod podnevnim suncem. Pratili smo kraljevsku svitu do tvrđave, gdje su bile postrojene vojne jedinice za kraljevu smotru. Bili smo iznenađeni kad nas je Tom Dooley poveo na počasno mjesto, pokraj guvernera provincije. Zatim je došlo veliko iznenađenje: Dwight i ja imali smo biti odlikovani. Obojica smo bili potpuno zabezeknuti; nismo imali pojma što se od nas očekuje i kako ćemo se ponašati. Tom nam nije ništa o tome rekao.

Na sreću, i guverner je trebao biti odlikovan i, naravno, imao je prednost. Pratili smo svaki njegov pokret i odlučili učiniti isto, što je on činio. Kad je kralj pristupio, guverner je kleknuo i učinio uobičajni laoski „satho", ruka pred licem, dodirujući lice vršcima prstiju i malo pognuo glavu. Kralj se sagnuo i iglom mu pričvrstio odlikovanje. Dwight je bio slijedeći, i kad se kralj približio, Dwight se počeo spuštati na koljena, ali kralj je stavio obje ruke na Dwightova ramena i rekao: „Ustanite, mladiću, nije potrebno da klečite."

Tako, Dwight i ja primismo „Red milijuna slonova"

Dooley, sav usredotočen na svog siromašnog pacijenta pod nadzorom zabrinutih promatrača

Za ovakve je Dooley založio cijeli svoj život

i „Bijeli suncobran", također vrijedna odlikovanja, velike i lijepo ukrašene medalje na dugoj crvenoj i pozlaćenoj traci. Tom Dooley je ta odlikovanja primio od kralja pred nešto više od godine dana. Kralj ima oko pedeset godina, odličan glas i savršeno govori engleski. Rekao nam je da će nam laoski narod, posebno ovaj u Muong Singu, biti vječno zahvalan za ljubav i plemenitost koju smo pokazali prema njihovim bolesnicima. „Donijeli ste nam pravo srce Amerike. Nećemo vas nikada zaboraviti." Dwightu i meni zastao je dah.

Tog kasnog poslijepodneva Earl Rhine i Dwight Davis, još obučeni u svoja svečana odijela, oprostiše se od mnogih prijatelja koje su stekli kroz osamnaest mjeseci svoga boravka u Muong Singu. Zatim su se pridružili Tomu Dooleyu i Jerryju Eusteru te odletjeli u Vientian. Uvečer, 31. ožujka, priređena je velika zabava njima u čast. Bilo je tu mnogo predstavnika laoske vlade i američke kolonije u Vientianu. Na uzletištu Dooley im je zaželio sretan put. Rekao im je: „Kad sam prošlog studenoga bio u Omahi, obećao sam Emiliji i Esperanci da ću vas obojicu pustiti kući ako je moguće prije prvog travnja. Vrijeme je da pođete. Zbogom, i Bog vas blagoslovio! Obojica ste divni ljudi i neka vaše obitelji budu uvijek ponosne na ono što ste ovdje učinili."

treći dio:

1960. – PROLJEĆE

7–10. travnja. Od svih mjesta koja je poznavao u Jugoistočnoj Aziji, a nisu daleko od Muong Singa, Dooley je najviše volio grad Sajgon, glavni grad Republike Južni Vietnam. Kad se 1954–55. borio u močvarama Hajfonga na sjeveru, južni grad Saigon je bio daleka i nesigurna luka spasa za 600.000 nesretnih žrtava „Puta u slobodu". Mnogima je to uspjelo. I tako, u proljeće 1960, kadgod je letio u Saigon, bio je siguran da će sresti prijatelje. Bivši povjerenik za izbjeglice u Hajfongu bio je sada vlasnik jednoga velikog hotela u Sajgonu. Sajgon je bio pun svećenika, redovnica i dječaka, bivših čistača cipela, koje je on spasio prije pet godina. U Sajgonu je bila i Madam Vu-Thi-Ngai, upraviteljica sirotišta „An-Lac', i „Majka tisuću djece".

„Kad bi moje raspoloženje bilo loše", zapisao je jednom Tom Dooley, „ja bih poslije zalaska sunca sjeo u svoj džip i otišao do sirotišta 'An-Lac' gdje je uvijek odzvanjao smijeh." Sada, u travnju 1960, kad je stari duh raspoloženja bio umoran i često na niskom stupnju, Tom Dooley bi došao u Sajgon po važnom poslu da uredi svoje poslove. Znao je da će ga tamo ljubazno ugostiti Madam Ngai i nova generacija nasmješene djece.

Početkom travnja, jednog kasnog poslijepodneva, spustio se u Sajgon i rekao vozaču da ga prebaci u sirotište „An-Lac" koje se sada nalazilo nedaleko od predsjedničke palače. Kad su se dovezli do lokotom zatvorenih vra-

ta, u dvorištu s visokim zidovima, Tom Dooley je istupio i pozvonio. Nakon dugog ispitivanja i mrmljanja visoki ulaz je otvorila malena starica naborana lica i počela zuriti u njega, a zatim je resko kriknula krikom prepoznavanja: „Bac Sy My! Bac Sy My." Zatvorila je ulaz i trčala kroz ograđeni prostor oko kuće vičući iz svega glasa da je Bac-Sy-My (američki liječnik) stigao. Polako su dolazili glasovi iz baraka od valovitog lima, a zatim je ograđeni prostor odjekivao dječjim glasovima. Djeca su vrvjela iz baraka i potpuno „progutala" slabunjavog i izmorenog „Bac Sy Mya". Najednom je izgledalo kao da je zaboravio svoje patnje i godine.

S djecom, koja su se hvatala za njegovo odijelo i lijepila se za njegove noge, Tom Dooley je radosno krčio sebi put k rasvijetljenoj veži, gdje je sklopio ruke pred svojim licem i sagnuo svoju glavu na tradicionalni azijski pozdrav gospođi Vu-Thi-Ngai. Izgledala je isto kao u teškim danima 1954. kad ju je sreo: malena, lijepo skladno građena dama, lijepoga tena, kao ugljen crne kose i sjajno tamnih očiju. Godine 1955. Tom je zapisao: „Mora da ima svojih šezdeset, ali moglo bi joj se dati četrdeset otmjenih godina." Pet godina kasnije ovaj nenametljivi kompliment izgledao mu je kao nezgodna, preskromna ocjena.

Gospoda Ngai, još tonkinška aristokratkinja, koju nisu promijenile nevoljne godine, uvela ga je u sobu za primanje svoje oble barake od valovitog lima. Dooley se nije iznenadio kad je tu našao grupu gostiju – jednog biskupa, svećenika, nekoliko vladinih službenika i neke visoke časnike vijetnamske armije i zrakoplovstva, sakupljene kod crne kave poslije večere. Gospoda Ngai privukla ga je k svjetlu i tužno kimnula glavom: „Tom, dragi moj, previše si mi mršav. I vrlo si umoran. Mogu li ti dati jedan konjak?" Tom Dooley ju je zagrlio i poljubio. Rekao je: „Svakako, ako imate kapljicu burbonca u kući?"

Gospoda Ngai se ispričala i otrčala potražiti omiljelo piće za dr. Dooleya. Bila je sigurna da negdje postoji, donekle puna, staklenka tog američkog viskija, vjerojatno preostalog od Dooleyeva zadnjeg posjeta. Njezinom glavom letjele su uspomene, neke vesele, neke žalosne. Ona se sjeća: „Prvi put sam srela dr. Dooleya u jeseni 1954, ne-

što prije evakuacije Hajfonga. Madam Querville, supruga francuskog admirala, koja mu je pomagala u našem prenatrpanom sirotištu, reče mi da je jedan mladi liječnik Američke mornarice upravo stigao u Sjeverni Vjetnam i radi zapanjujući posao za naš nesretni narod. 'Svidjet će vam se', rekla mi je. 'On je, zapravo, vršnjak vašega sina i odlično svira na klaviru. Uz to je vrlo dobar liječnik i neobično nježan s malom djecom.' Moj sin se našao kao nasukan u Parizu, kad su nam neprijatelji opustošili kuću na sjeveru i nisam ga vidjela od 1946. Ali riječi gospođe Querville bile su za me ohrabrujuće, jer su mnoga naša djeca trebala liječničku brigu. Sjećam se prekrasnog jutra kad je stigao i pozdravio me vrlo dobrim francuskim jezikom: 'Bon jour, Madam. Zovem se doktor Tom Dooley. Ali, nemam veze s preuzvišenim Ircem, monsinjorom Dooleyem (aludirao je na vijetnamskog nadbiskupa). Dugo vremena se želim susresti s vama. Došao sam da vam pomognem.' Bio je visok, naočit, svjetlo plavih očiju i dugih tamnih trepavica. Izgledao je tako mlad. Ipak moj prvi utisak o dr. Dooleyu nije bio sasvim povoljan. Izgledao je nervozan, vrpoljiv, govorio je brzo i prebrzo se okretao. Ali njegovo se ponašanje sasvim promijenilo kad je posjetio mališane u dječjim prostorijama. Nikada nisam vidjela čovjeka tako strpljiva, ljubazna i samilosna s malom djecom. Brzo sam uočila da se iza njegova osobnog i preuzetnog nastupa skriva privrženost plemenitog liječnika i ideali velikog čovjekoljupca."

Gospoda Vu-Thi-Ngai bijaše bogata žena s lijepom kućom u Thank Hou. Kad je grad bio razoren i njezinog muža 1946. ubili vojnici Vijet Minha, ona je pobjegla sa svojim dragocjenostima i zlatom. Ali, dok je bježala prema jugu s masama izbjeglica, počela je skupljati napuštenu dojenčad i zalutalu djecu duž puta. Kad je stigla u Hajfong, šest godina kasnije, njezine dragocjenosti su potrošene, ali je sakupila skoro tisuću siročadi. Iza nje je ostao niz od pet privremenih sirotišta ili skloništa, ali svako je napušteno, čim bi gospoda Ngai s pratnjom kreunula prema jugu, ispred pobjedonosnih neprijatelja za vrijeme rata u Francuskoj Indokini. Posljednja dragocjena ploča zlata potrošena je za pronađeno šesto sirotiš-

te „An-Lac" u Hajfongu, gdje ju je Tom Dooley sreo u teškim danima 1954. Evo što ona priča:

Dr. Tom postao je moj odani prijatelj i zaštitnik. Bio je veliki dobrotvor sirotišta „An-Lac", i djeca su ga voljela. Ostao je kod nas sve do posljednjeg časa.

Sjećam se, četrnaest dana prije evakuacije Hajfonga, primila sam pismo od majke iz Hanoja. Bila je vrlo stara i ostala je na sjeveru kad je narod masovno bježao. Molila me da ne idem u Sajgon s drugim bjeguncima nego da dodem k njoj u Hanoj.

Kad sam s dr. Dooleyem raspravljala o pismu, on mi je odrješito rekao: „Gospođo Ngai, vi ne smijete ići u Hanoj. Vaša je majka vrlo stara žena i Viet Minh neće je zlostavljati. Ako pak odete u Hanoj sigurno će vas uhititi. Osim toga, što će se dogoditi s djecom?" Odlučila sam poslati u Hanoj vrlo starog i vjernog obiteljskog slugu s usmenom porukom za moju majku, poručujući joj o djeci kojih je sada bilo više od tisuću, obrazlažući joj zašto ne mogu doći. Ovaj vjerni starac vratio se s pismom koje je glasilo: „Ako ne dodeš k meni u Hanoj, smatrat ću te mrtvom." Prenio mi je i usmenu poruku: „Recite mojoj kćeri nek pokupi svoju djecu i smjesta krene u Sajgon! Recite, da joj šaljem svoj blagoslov i da ću uvijek moliti za nju."

I tako smo zaista krenuli na jug u travnju 1955, noseći sa sobom opremu koju smo mogli ukrcati na američki brod „General Brewster". Tom Dooley je sve uredio i uspostavio vezu s klubom američkih žena u Sajgonu i zamolio ih da se pobrinu za nas kad stignemo.

Ove divne žene prihvatiše se posla i, zahvaljujući njihovoj pomoći, mi danas imamo prekrasno sirotište „An-Lac" u Sajgonu.

U kasno doba te noći, pošto su drugi gosti otišli, Tom Dooley je sjedio razgovarajući s gospodom Ngai, prikazujući nevažnima svoje vlastite nevolje i raspravljajući opširno o svojim planovima za novu bolnicu ustanove „Medico" u Južnom Vjetnamu.

„Rekao mi je da je želio izgraditi bolnicu u blizini 17. paralele", kaže gospođa Ngai, „ali naš predsjednik

Ngo Dinh, Diem, koji je veliki poštovalac Toma Dooleya, želi da se bolnica izgradi u Qwang Ngaiju, koji se nalazi oko 150 milja južno od 17. paralele. Učinila sam sve da uvjerim Toma da je predsjednikov izbor razborit. Vlastitim sam očima vidjela užasno stanje u Qwang Ngaiju. Rekla sam mu da su mnoge žene tamo pomrle u porodu zbog pomanjkanja medicinske njege. Ustvari, spomenula sam mu, kako su mnoga djeca u našem dječjem vrtiću donesena k nama iz Qwang Ngaija."

Slijedećeg jutra Dooley je otišao u predsjednikovu palaču i prihvatio njegov prijedlog za „Medico" bolnicu i kliniku u Qwang Ngaiju. Toga istog poslijepodneva odletio je u svom „Piper Apacheu" pomno razgledati položaj. Pratili su ga opunomoćeni ministar zdravlja i gospođa Vu-Thi-Ngai.

Letjeli su istočno od Sajgona, zatim sjeveroistočno iznad bujne zelene žitnice Vijetnama, dok nisu ugledali Južno kinesko more i dugu obalu s bjelim, pješčanim plažama. Qwang Ngai je maleni grad na obali koji je nekoć bio poznato morsko kupalište. Čak se i sada može ponositi svojim popločanim ulicama i kućama zapadnjačkog stila s električnim osvjetljenjem i tekućom vodom. Još je to gradić koji je vidio bolje dane.

Prije šest ili sedam godina vlada je bila započela s gradnjom male bolnice u Qwang Ngaiju, ali godine 1954–55, kad su vojnici Viet Minha ponovno napali i opljačkali grad, projekt je napušten. Početkom 1960, očekujući da će Tom Dooley prihvatiti zadatak, predsjednik Republike je naredio da se nastavi s gradnjom. Kad je u travnju Dooley stigao u Qwang Ngai, projekt bolnice bio je pred dovršenjem. Izvjestio je New York da će „Qwang Ngai biti prekrasno mjesto".

Glavna zgrada bila je tipična građevina od blata i slame s krovom od rogoza. Zidovi su bili visoki samo nekoliko stopa iznad tla, s otvorenim prostorom iznad da bi se omogućila slobodna cirkulacija zraka u „odjeljenjima" u koja je Dooley računao smjestiti 200 pacijenata. Bile su također tri „čvrste" zgrade (zapadnog stila), a najveća od njih bila je operacijska dvorana i rendgensko odjeljenje. U ovo odjeljenje već je bila uvedena struja, ali kablovi su

završavali u grubom betonu na dvorištu, gdje će biti postavljen generator. Ustanova „Medico" nabavit će generator kao i svu drugu opremu za prazne zgrade. Vijetnamska vlada pobrinut će se samo za zgrade, uzdržavanje, benzin, rasvjetu, prijevoz itd. Isto tako ona će plaćati vijetnamsko osoblje.

Mladi vijetnamski liječnik San Baa bijaše dodijeljen bolnici u Qwang Ngaiju i već je stanovao u jednoj od djelomično dovršenih zgrada. Zapravo, on je bio „medecin indochinois" (indokineski liječnik), tj. medicinar sa srednjoškolskim medicinskim obrazovanjem, s praksom koju ima bolničar u američkoj mornarici. Dooley je izvjestio da je sam Baa iskreno oduševljen mogućnošću rada s američkim liječnikom, a prema tome i usavršavanjem svoje medicinske naobrazbe.

Dr. Dooley još je rekao: „Liječnik San Baa potpuno razumije, a i gospođa Ngai je uvjerena u to da ga nećemo lišiti dostojanstva ili prouzročiti da izgubi obraz pred mještanima. Naprotiv, želimo da radi sve što dopuštaju njegova sposobnost i vježbe. Radeći s američkim liječnikom i kirurgom, s vremenom će se i znanje i spretnost dr. Baa povećavati. On to znade."

Tom Dooley je bio prorok kad je rekao da će za nekoliko godina Južni Vijetnam imati svoje vlastite, diplomirane liječnike koji će istisnuti „medecins indochinois" koji bijahu negativna posljedica iz francuskog kolonijalnog perioda. Već je mnoštvo vijetnamskih mladića i djevojaka studiralo na američkim i evropskim koledžima i fakultetima. Nije bilo daleko vrijeme kad će se oni vratiti da vrate dug vladi za svoje školovanje, s mnogo godina u službi narodnog zdravlja.

Dooley se pitao: „Što će se dogoditi kad se ovi ambiciozni, dobro obrazovani mladi liječnici vrate, a ne bude bolnica u kojima će raditi? Takva je situacija nezamisliva u zemlji koja je na putu napretka kao što je ova. Nije sada potreban neki gigantski medicinski centar nego malene, moderne, primjerno opremljene bolnice po gradovima i kotarima, gdje mladi vijetnamski liječnici mogu služiti potrebama naroda. To je baš ono što spremamo u Qwang Ngai, i to će biti model, prvi od mnogih."

Vraćajući se avionom u Sajgon Tom Dooley je otkrio gospodi Ngai svoje planove. Ići će u Kuala Lumpur i u Malaju da provjeri kakvo je stanje oko pregovora koje je nedavno vodio dr. Comanduras za jednu bolnicu ustanove „Medico" u obližnjem gradu Kuala Lipis. Odatle namjerava krenuti u Sjedinjene Države.

Liječnici Toma Dooleya pristali su na to da on radi u Aziji, ali samo pod uvjetom da će se vraćati u New York radi povremene kontrole. Prva je kontrola trebala biti početkom svibnja. Bio je svjestan da se mora paziti. Bilo je i straha u njegovoj duši. Početkom travnja posjetio je Gloriju Sassano, izvršnu sekretaricu ustanove „Medico" i predložio joj datume predavanja za sakupljanje novčanih sredstava. Nadao se održati ta predavanja kad se vrati u domovinu.

Dodao je: „Ali najprije izvršite pripreme s liječnicima bolnice 'Memorijal'. Recite im ovo makar oni planiraju da trebaju mnogo toga učiniti. Želim obaviti kompletnu pretragu jetre. Nije važno kako dugo moram ostati u bolnici da se to obavi. Oni će znati što ja mislim."

21–24. travnja. Dugo očekivani članak u „Lifeu" pojavio se 18. travnja, a Dooley je vidio njegovu kopiju nešto prije svog odlaska u Sjedinjene Države. Za članak je čuo u pismima od ogorčenih i uvrijeđenih podupiratelja ustanove „Medico", kad se vratio kući. Ustvari, nije to bilo senzacionalno niti netočno, ali, kako je rekao Paul Hellmuth, moglo bi biti pokvareno s nekoliko pogrešno postavljenih i prenaglašenih isticanja.

Kratki članak Scota Leavitta, popraćen stranicama fotografija, glasio je: „Činjenica da je dr. Tom Dooley kontroverzna osoba u Jugoistočnoj Aziji najviše iznenađuje američke posjetioce, a činjenica da on nije kontroverzan u Sjedinjenim Državama začuđuje njihove sunarodnjake u Jugoistočnoj Aziji."

Leavitt je rekao: „Postoje dvije kategorije kritiziranja Dooleya: prva, njegova narav iritira neke ljude, i druga: njegov liječnički rad ozbiljno zabrinjava druge. Članak završava tvrdnjom da se Dooley jedino dobro iskazao u korist Amerikanaca koji posjećuju Muong Sing. Ukazuju-

ći na „čovjeka teško iznakaženog od medvjeda" (koji se pojavio na jednoj od velikih fotografija). Leavitt je prikazao da je „iznakaženi čovjek" brđanin koji je prije nekoliko godina izgubio velik dio svoga lica od ranjena medvjeda." Dooley ga voli prikazivati posjetiocima kao neobičan i strašan izložak." Paul Hellmuth tvrdi da je medu Dooleyevim pacijentima bio ne samo jedan nego više slučajeva iznakaženih od medvjeda. Bob Copenhaver u vezi s time kaže: „To je posve ispravno. Takvi događaji nisu neka novost u Sjevernom Laosu. Kad sam bio u Muong Singu u studenom 1960, vidio sam čovjeka (nije to bio 'čovjek teško iznakažen od medvjeda', slikan u 'Lifeu') sa razjapljenom i teško otrovanom ranom jer mu je nos bio otkinut. Sjećam se kako su ga dječaci nazivali 'Magoo bez nosa'.

Što je Toma boljelo više nego sam članak, bijahu uvredljiva i zajedljiva pisma što ih je primao od ljudi koji bijahu njegovi prijatelji, pomagači. Bilo je jedno pismo od đaka srednje škole u državi Massachusetts, čiji je razred bio poduzeo sabirnu akciju za pomoć Dooleyevu djelu. Pismo je glasilo: „Mi vam šaljemo novac da vam pomognemo u brizi za siromašne i bolesne ljude u Aziji, a ne da vam omogućimo vožnju sa zgodnim djevojkama na luksuznom motoru."

Scot Leavitt je doista pokušao pronaći umjereno rješenje o svome zaključku kad piše: Loše je što su Dooleya i njegovi pomagači pokušavali prikazati kao sveca. On to nije. Možda jedino čovjek kao Dooley, s upornom i ratobornom vjerom u sebe, može postići ono što je postigao u Laosu. I možda bi samo pravi svetac mogao učiniti to, a da ne ogorči i ne razgnjevi tolike ljude."

Kad su izvjestitelji u Singapuru i New Yorku pitali o njegovu reagiranju na članak, Tom je to odbio i citirao staru kinesku poslovicu: „Čovjek koji diže glavu iznad grma postane meta pokvarenim jajima." Ali njegovi intimni prijatelji i obitelj tvrde da je bio duboko uvrijeđen.

Njegova, dugo obećavana zamjena u Muong Singu, još nije došla, ali je Dooley našao u Bangkoku starijega liječnika koji je pristao da posluži kao zamjenik, dok se on ne vrati ili dok ne bude poslan drugi liječnik u sje-

verni Laos. „Dr. Hautmann, čovjek šezdesetih godina, rodom Bečanin, obavio je mnogo liječničko-misionarskog posla u Indoneziji. On je izvanredno plemenit i skroman čovjek. Uvjeren sam da će se, jednostavno, ukopati u posao. Njegova privrženost ne dolazi uopće u pitanje. Zaista, htio bih zadržati ga trajno s nama, ali bojim se da je prestar. Bolnica u Ban Houei Sai morala bi se završiti dok on dođe. Može svaka dva dana ići od mjesta do mjesta i sasvim dobro držati situaciju pod kontrolom. Međutim, on nije previše oduševljen letenjem, i jer ima obitelj koja živi u Švicarskoj, obećao sam mu da ćemo ga opskrbiti s nekom vrsti osiguranja za slučaj avionske nesreće. Molim vas pitajte Paula Hellmutha da pogleda što se u vezi s njim može učiniti."

1–8. svibnja. Pošto je održao kratke konferencije u Kuala Lumpuru i Singapuru, Tom Dooley se ukrcao prvoga svibnja na avion u Bombayu i odletio u Najrobi u Keniji, prvu stanicu na svom putovanju u SAD. Proveo je dva dana s dr. Mungai Njorogeom, rodom iz Kenije, koji je liječničku naobrazbu stekao na Medicinskom fakultetu Sveučilišta u Stanfordu i na kolumbijskom sveučilišnom Koledžu za liječnike opće prakse i kirurgiju. Dr. Njoroge imao je na brizi „Chania kliniku" koja je u ono vrijeme bila jedina afrička kirurška bolnica u čitavoj Istočnoj Africi, smještena oko trideset milja sjeveroistočno od Najrobija. Dooleyev izvještaj je glasio: „Pomanjkanje medicinskih sredstava i kvalificiranog osoblja za liječenje 6 milijuna kenijskog stanovništva predstavlja jedan od najvećih problema ove zemlje. U Keniji su samo četiri Afrikanca s liječničkom diplomom. Dr. Njoroge je jedan od njih, i jedini on, za sada, djeluje liječnički izvan gradova."

Dooley je sada dopunio planove kako će pomoći Njorogeovoj klinici i podići mu instalacije poklonjene od ustanove „Medico" u mjestu Riruta, drugom selu oko dvadeset milja zapadno od Najrobija. Dr. Njoroge izvješćuje slijedeće:

> Dr Dooley izgledao je sada viši, mršaviji i mnogo bolesniji čovjek nego kad sam ga vidio zadnji put pred šest mjeseci. Ipak, nije se promijenila njegova odluč-

nost. Nestrpljivo je očekivao svoju kontrolu i obavljanje poslova u New Yorku. Osjećao je naime da trati mnogo dragocjenog vremena koje bi bio morao upotrijebiti za otvaranje svojih novih klinika u Jugoistočnoj Aziji.

Po mojem mišljenju, on nije sumnjao da će umrijeti u roku od godinu dana. Nije pokazivao nikakva straha, sumnje ili oklijevanja za ono što se moralo učiniti tokom njegovih preostalih mjeseci. Možda je čak kanio pojačati svoju aktivnost.

U Najrobiju je bio pozvan na nekoliko zabava. Kad je govorio o svojem radu po džunglama, pa čak o svojoj vlastitoj bolesti, on je to činio na takav način, da su mu gosti radije zaviđali nego li ga sažaljevali. U zadnjim časovima svog posjeta meni je privatno odao da je ovaj njegov posjet Keniji vjerojatno posljednji. Nije nastojao da prikrije ozbiljnost svoga stanja.

U isto vrijeme čvrsto me uvjeravao da on vjeruje u ono što ja radim u Africi i da će se pobrinuti i učiniti sve što je u njegovoj moći, u preostalim mjesecima, da se našim ambulantama u Keniji pruži najveća pomoć. To mi je ulilo veliku odvažnost i osjetio sam da mi je Tom Dooley idejno najbliži čovjek, i da mi imamo zajedničke ciljeve. Preporučio sam mu se i rekao mu da će se zajednički rad koji obavljamo on i ja u Africi nastaviti tako dugo, dok bude trajao duh našega dogovora. Tom Dooley je bio jedan od mojih najboljih prijatelja koje sam u životu imao.

Iz Najrobija je odletio u Rim. Za tri dana, koliko je ondje boravio, primljen je u privatnu audijenciju kod pape Ivana XXIII. Bio je gost kluba „Notre Dame" i održao nekoliko govora pred američkim grupama u Svetom gradu. Dok je boravio u Rimu primio je odlikovanje, što je ostalo nepoznato javnosti, izvan Dooleyeve obitelji, sve do poslije njegove smrti.

8–13. svibnja. Liječnička kontrola u bolnici „Memorial" trajala je dva dana. Smješten je u svoj novi, dolični ured, u apartmanu ustanove „Medico", u zgradi „Graybar Building". Nazvao je telefonski Boba Copenhavera u Omahi. Bob je pozvan na svoju drugu turneju aktivne dužnosti. „Medico" je skicirao 55 govora u 41 gradu između 15. svibnja i 24. lipnja.

Što se tiče Dooleyeva zdravstvenog stanja, kako su pokazale razne pretrage, o njemu je kratko rečeno: „Za sada je sve dobro." Njegova najbliža okolina bila je zadovoljna što su rezultati bili negativni. Rendgenski pregled, analiza krvi, limfe, tkiva i funkcioniranje jetre nisu dali nikakva znaka o širenju raka. Ali Tom Dooley je dobro poznavao narav svoje bolesti, a da bi vjerovao nalazima godinu dana nakon operacije. Pošteno je obećao svojim liječnicima da će se vratiti na drugu kontrolu u mjesecu studenom, to znači za pet mjeseci. U međuvremenu je namjeravao nastaviti s poslom pun nade i s molitvom.

Premda dr. Petar Comanduras, generalni sekretar ustanove „Medico" nije nikada bio Tomov službeni liječnik, bio je jedini medicinski stručnjak koji je bio usko povezan s Tomom, prije i za vrijeme njegove teške bolesti. Zajedno su ostvarili zamisao o ustanovi „Medico" u studenom 1957, na sastanku u Washingtonu. Dr. Comanduras, istaknuti liječnik u Washingtonu i izvanredni profesor kliničke medicine Medicinskog fakulteta na Sveučilištu „George Washington", pristao je da se odrekne liječničke prakse i predavanja na fakultetu da bi postao glavni upravitelj nove organizacije.

U to vrijeme Tom Dooley je zapisao: „Dr. Comanduras je imao ono što ja nemam – iskustvo, temperament, sposobnost planiranja i upravljanja poslovima. Sebe smatram samo kao drugog radnika u vinogradu."

Petar Comanduras kaže:

Bio sam s Tomom u Jugoistočnoj Aziji u početku 1960. Zato nisam bio tako iznenaden kao drugi kad je stigao u New York, mjeseca svibnja, onako mršav i iscrpljen. Rad u Jugoistočnoj Aziji uvijek je naporan, posebno za ljude sa Zapada. Većina ljudi koji rade u ovim primitivnim područjima, gdje je klima veoma vruća i vlažna, osjeti tu klimu kao iscrpljujuće iskustvo. To je osjećao i Tom Dooley, ali nikad nije znao

kad treba prestati. Radio je od jutra do sutra, dan za danom i mjesec za mjesecom, bez prekida. Teško je držati korak s njim, čak i nakon što se podvrgao ovoj teškoj operaciji.

Ipak, poslije nekoliko tjedana provedenih u Sjedinjenim Državama, i za vrijeme svoje turneje i predavanja, izgledalo je da dobiva na težini i da puno bolje izgleda. Dapače, tokom proljeća 1960, samo devet ili deset mjeseci nakon operacije, sticao se dojam da će oboriti sve prognoze i statistike i da se možda dogodilo čudo. Izgledao je veoma dobro. Uvijek je bio odlično raspoložen i miran, ne pokazujući nikakve vanjske znakove, da se rak polako širi njegovim organizmom. Kad smo jednom ili dva puta bili sami, razgovarali smo o njegovim šansama u odhrvanju zloćudnom tumoru. On je poznavao činjenice i suočio se s njima bez straha. Dok nitko nije mogao proreći njegovu smrt, ili reći da će nadživjeti šest mjeseci, ili šest godina, Tom je znao da će njegova budućnost, u svakom slučaju, biti relativno kratka.

On je zaista odbacivao ovo razmišljanje s velikim naporom. Mislim da je ovo pokazalo da je Tom Dooley bio veoma razborita osoba. Imao je puno posla koji je morao obaviti, obaveza, koje mu je bilo određeno da ih izvrši, i znao je, ako dopusti svojoj misli da se stalno zadržava na raku, da uopće neće nikamo stići. Dakako, bilo je sigurno užasnih trenutaka kad je bio posve sam. Mislim, ipak, da Tom nije shvaćao riječi „zabrinutost i tjeskoba". Ako je to i shvatio, nikada nije dopustio da to postane dio njegova karaktera ili da se očituje u njegovim svagdanjim aktivnostima i njegovom svagdanjem razgovoru. Tom Dooley je mogao staviti na stranu svoju tjeskobu i rješavati postojeće probleme, posebno problem rasta ustanove „Medico". Ova osobina urodila je izvrsnim rezultatima u svim njegovim aktivnostima. On bi se sabrao u rješavanju problema, pronalazeći putove, zaobilazeći poteškoće i kad riješenja ne bi bilo, on bi taj problem ostavio i rješavao bi drugi.

U razdoblju od 1959–60, gledao sam kako nastaje jedan posve novi i puno veći Tom Dooley. Moj prvi utisak o Dooleyu, kad sam ga sreo u Washingtonu početkom studenoga 1957, bijaše da je riječ o mladom čovjeku koji se posvetio i predao zadatku: da, naime, mora nešto pružiti svijetu, na svoj vlastiti način, kao osebujan liječnik. Bilo je to vrijeme kad on nije baš pridavao svijetsko značenje toj stvari. Izveo je sjajan posao u Laosu, posve sam, iz vlastite pobude. Ali, očito je bio zainteresiran za vrstu operacije koju je izvršio tada u mjestu Nam Tha, a koja je bila preteča Muong Singa. Bila je to malena ambulantna klinika i primitivna bolnica koju je mogao voditi jedan liječnik uz pomoć dvojice ili trojice bolničara ili domaćih bolničarki. On još nije bio shvatio, kad jednom započnete primjenjivati modernu američku medicinu u zemlji koja se tek počela razvijati u nerazvijenom području svijeta, da je važno pružiti ono najbolje što može pribaviti američka medicina. Kasnije, kad se program „Medico" stao razvijati nastala je očita potreba da se unaprijedi seoska medicina povremenim dolaskom specijalista – kirurga, pedijatara, liječnika za očne bolesti itd., podupirati američke liječnike opće prakse na terenu i podizati mjesni standard u medicinskom odgoju.

Tokom posljednje godine svoga života Tom Dooley je pokazao veliku sposobnost prilagodivanja ovoj sve većoj zamisli. Kad je, naprimjer, posjetio Afganistan i potpisao ugovor s tamošnjom vladom, on je ne samo pristao da će osigurati cjelokupnu grupu osoblja ustanove „Medico" i tako snabdjeti bolnicu od pedeset kreveta, nego je također predložio regrutiranje posjećujućih specijalista za internu medicinu itd., kao i laboratorij i rendgenske tehničare. Slično je radio i kod polaganja temelja za ekipe ustanove „Medico" u Malaji. Morao je uvidjeti da se ustanova „Medico" treba prilagoditi situaciji u svakoj posebnoj zemlji. Naprimjer, bolnica seoskog tipa, kao ona što je u Muong Singu, može zasada biti dobra u zemlji kao što je Laos, koji nema medicinske škole, nema modernih bolnica, nema uredaja, nema električne struje i opskrbe vodom, bez čega se ne može ostvariti moderna medicinska služba. Ali u zemljama koje su više napredovale

kao npr. Vijetnam, Kambodža, Malaja ili Haiti, moraju se namaknuti nešto bolje bolnice od onih, primitivnih, seoskog tipa.

I tako je, usprkos svojoj jednostavnosti i svome prilično naivnom stavu prema medicinskoj praksi u sjevernoj Laosu, uvidio da je ono što je dobro za jednu zemlju, nedostatno drugdje. Inače, prije svega kao realist, Tom Dooley se brzo prilagodio novome stanju.

14–31. svibnja. Terrence Cotter (27), mršav, kratko potšišani diplomirani student na Sveučilištu u Minnesoti, spremao se za završni ispit u svome stanu u Hastingsu, kad je zazvonio telefon.

„Terry Cotter? Ovdje dr. Tom Dooley iz New Yorka. Čujem da biste vi i Jan htjeli raditi sa mnom u Jugoistočnoj Aziji. Kako bi bilo da skoknete na avion i da se nađemo u Washingtonu slijedećeg tjedna?"

Terry Cotter kaže: „Trebalo je nekoliko sekundi da nestane šok, a onda sam mu rekao, da je moja supruga Jan još u bolnici i da ćemo morati govoriti o stvarima prije nego ću moći odrediti datum. Osim toga ja sam mu protumačio da još moram položiti nekoliko završnih ispita za stupanj magistra političkih znanosti. Dr. Dooley mi je rekao da razgovaram s Janom i da ga nazovem ponovno."

Jan Cotter (27), ljupka i vrlo zgodna žena, koja izgleda pet godina mlađe nego što jest, bila je tada diplomirana bolničarka i upravljala kirurškim odjeljenjem na državnoj bolnici u Hastingsu. Navečer, 21. travnja, samo nekoliko tjedana prije, ona je s Terrijem Cotterom gledala na televiziji jednosatni dokumentarni film „Biografija jednoga raka". Te večeri su odlučili da će oboje, barem jednu godinu, provesti u službi ustanove „Medico" (kao članovi jedne ekipe). Jan, jer je znala da su njezine profesionalne usluge, kao diplomirane bolničarke, veoma potrebne, a Terry, jer je smatrao da su ga njegove četiri godine službe s marincima u Koreji, Londonu i Madridu morale osposobiti za vrstu terenskog rada, koji je Dooley obavljao. Osim toga Terry je rekao da želi biti s Janom, a iskustvo u Jugoistočnoj Aziji vjerojatno će koristiti njegovoj kasnijoj službi kao profesoru političkih znanosti.

Sredinom ljeta 1960, manje od tri mjeseca iza Dooleyeva telefonskog poziva, Jan i Terry Cotter marljivo su radili u novoj bolnici ustanove „Medico" u Ban Houei Sai. (Oni su još tamo, Jan kao glavna bolničarka, a Terry kao upravitelj bolnice).

Tako se u proljeću 1960. proširio terenski personal ustanove „Medico". Gdje je u početku bio jedini dr. Tom Dooley, tu je brzo bilo nekoliko Toma Dooleya, odanih liječnika i kirurga. Neki su bili mladi, a neki u srednjim godinama. Bila je i jedna liječnica, crnkinja sa Zapadne obale. Njima je pomagalo dvadeset i više bolničarki i bolničara, kao npr. Jan i Terry Cotter, koji su bili pripremljeni da djeluju na linijama, koje su zacrtali Dooleyevi bolničari počevši od Normana Bakera iz izbjegličkog logora u Hajfongu do Earla Rhinea i Dwighta Davisa u Muong Singu.

Proljetna turneja koju je poduzeo Tom Dooley s Bobom Copenhaverom od obale do obale, i od Teksasa do Kanade, bila je više posvećena nečemu što je veće od govora i sakupljanja novčanih sredstava. Tom Dooley imao je oko sebe snop brižno ispisanih molbi koje su mu uputili nadobudni liječnici i bolničari. U skoro svakom većem gradu koji je posjetio, pozivao bi kandidate na osobni razgovor.

Bob Copenhaver pripovijeda:

Vjerujem, da su se tisuće molbi kandidata masovno slijevale u ured ustanove „Medico" u New Yorku. Tu ih je strogo provjeravao dr. Comanduras i njegovo osoblje, a i sam Tom Dooley kad bi se slučajno našao u New Yorku. Brižno su se ispitivali: medicinsko obrazovanje, kao i profesionalno iskustvo liječnika – kandidata. Ista je briga posvećivana ispravama diplomiranih bolničarki. Ispitivanje kvalifikacija bolničara bilo je teže i obavljalo se prije osobnog razgovora. Velika se važnost morala pridavati iskustvu službe i motivaciji navedenoj u molbi.

Neke od Dooleyevih reakcija, kad je pregledavao strogo provjeravane molbe, bijahu u najmanju ruku veoma sebične. Naprimjer, kandidat je zamoljen da

iznese sve razloge zbog kojih želi pristupiti ustanovi „Medico" i raditi u stranoj zemlji. Sjećam se nekih ljudi koji su naveli svoje razloge s vrlo uzvišenim idealima. Jedan je kandidat, osobito se sjećam, izjavio da želi služiti u Jugoistočnoj Aziji da „pomogne podići potlačenu i osiromašenu žutu rasu".

„Kanite se tog čovjeka", rekao bi Dooley. „Ne možemo dopustiti da nam dosađuju psihopati i smušenjaci."

Čudno, posebno je bio oprezan s onima koji su isticali svoj religiozni odgoj ili uvjerenje. Odlučno je inzistirao na tome da nijedan oblik vjerskog prozelitizma ne smije nikada postati dio djelovanja na području ustanove „Medico".

Posebno se osjećam jednog čovjeka, čije ime iz razumljivih razloga neću spomenuti. On je izjavio u svojoj molbi da je nedavno napustio sjemenište jedino zato. što je, kao inače pobožan čovjek, došao do spoznaje da nema pravog redovničkog zvanja. Tom ga je podvrgao tako strogom ispitivanju da je mladić skoro pobijesnio. Bio sam nazočan i ne bih prekorio mladića da je pljusnuo Toma. Dooley ga je optužio jer tobože hoće biti prikriven misionar i energično tvrdio da mladić želi u Aziju jedino zato da obraća ljude. Ipak, mladić je savršeno reagirao. Bio je primljen i postao jedan od najboljih ljudi ustanove „Medico".

Dooley je imao drugu lukavštinu kojom se služio kod provjere iskrenosti i dosjetljivosti kandidata. On bi obično telefonirao u slobodno vrijeme, najradije u ponoć, i rekao kandidatu da se slijedećeg dana želi sastati s njime u nekom udaljenom gradu. Sjećam se, da sam mu govorio kako je to nepošteno i neopravdano.

Rekao sam mu: „Ako predpostavimo da dotični ne zna kako će doći onamo, ili ako pomislimo da on nema novca za avionsku kartu, što onda?" „Ako oni iskreno žele posao, pa i dosta težak, oni će stići onamo. Ako nemaju novca, neka ga posude. Bitno je da moraju pokazati iskrenost i snalažljivost..."

Sjećam se jedne zgode, kad me je Tom prisilio da primjenim ovu tehniku na jednom vrijednom mladom

liječniku u Oklahomi. Dr. Clint Chambers upravo je završio praksu interniste u Oklahoma Cityu. Njegova je molba odavala da je on zdrav mladić sa sela i upravo tip čovjeka kakvog treba ustanova „Medico". On je radio na svakom poslu: od običnog radnika do bolničara u sanatoriju za umobolne, da bi završio medicinski fakultet.

Dok je Tom stajao blizu, ja sam nazvao Chambersa u Oklahoma Cityu. Razgovor se vodio otprilike ovako:

„Dr. Chambers?"

„Da, ovdje je Clint Chambers."

„Clint, zovem vas umjesto dr. Toma Dooleya. On vas želi posjetiti u New Yorku. Skoknite na avion i čekajte nas u čekaonici hotela Waldorf, u četvrtak poslijepodne u pet sati."

„Glupost, nikada nisam bio u New Yorku. Kako da dođem onamo? Gdje je taj hotel?"

„Uzmite avion kompanije 'American Airlines'; oni lete na cijelom tom putu. A hotel je na uglu Park avenije i 50. ulice. Budite ondje!"

Clint Chambers je stao gundati, s punim pravom. pomislio sam, ali napokon je rekao: „U redu!" Sreli smo se u hotelu Waldorf slijedećeg četvrtka točno u pet sati poslijepodne. Dao je do znanja da će biti sve učinjeno, čemu se Dooley nadao. Odmah je dodjeljen novoj bolnici koja se otvarala u mjestu Ratanakiri, u Kambodži.

Kad bi neki od kandidata ustanove „Medico" prvi put sreli Toma Dooleya, pomislili bi da je to prilično zbunjujuće iskustvo. Ne poznavajući Dooleyeve metode i ne sluteći da su njihova prošlost i iskustvo temeljito provjereni, oni su smatrali neka njegova pitanja drskima i neumjesnima, ili bi bili zapanjeni njegovim naglim zaključkom: „Dobro, putujete sljedećeg mjesca. Srest ćemo se u Hong Kongu. Tamo ćete ići na posao. Uzmite zemljopisnu kartu i pogledajte je."

Dooley je, dok je ležao u bolnici „Memorial" podvrgavajući se nizu testova, ispitivao Carla Wiedermanna (32). visokog, dragog i nježno odgojenog čovjeka koji je izgle-

dao kao mladi Abe Lincoln. Wiedermann pripovijeda sljedeće:

Impresionirao me kao vrlo snažna ličnost. Negdje sam čitao da je samog sebe prikazao kao čovjeka koji nije zatvoren u sebe. Soba je bila puna ljudi, a Dooley je ležao na krevetu obučen u kućni ogrtač i plavu pidžamu. Ali bi se neprestano uspravljao, bilo da odgovara na telefonske pozive, bilo da nekoga pozdravi, ili da kaže zbogom.

Imali smo vrlo malo prilika za privatan razgovor. Samo mi je rekao da moram preuzeti upravu nove bolnice u Qwang Ngai u Vijetnamu. Rekao mi je da ga otpuštaju iz bolnice za dva dana i da ide u Teksas održati nekoliko govora. Ja sam bio sasvim zabezeknut, kad me upitao: „Zašto ne pođeš sa mnom u Teksas?"

Ne svidaju mi se predavanja i volim biti društveni leptir. Ali sad sam znao da idem u Vijetnam za ustanovu „Medico" i želio sam saznati više o svome imenovanju. Ovo mi se pričinilo dobrom prilikom da porazgovaramo o planovima. Tako smo izvršili pripreme za susret u Dallasu.

Stigao sam u Dallas i primio poruku da se Tom želi sa mnom sresti u Lubbocku. Kad sam stigao u Lubbock i sišao iz aviona, bio sam zaista šokiran. Odmotali su crveni sag, i nekoliko stotina ljudi čekalo je dolazak dr. Toma Dooleya. Strašno sam se osjećao. Pokušao sam ne stupiti na crveni sag i dati ljudima do znanja da ja nisam dr. Dooley. Ali nije bilo potrebno to činiti. Svi su oni znali, kako dr. Dooley izgleda. Ipak su mi dali ključeve grada, a nekoliko sati kasnije stigao je Dooleyev zrakoplov.

Bio sam s njim u Teksasu tri dana. Bilo je to prvi put da sam ga vidio na poslu. Bio je izvanredan, stvarno vrlo prodorna osoba. Posjedovao je silnu izdržljivost i mogao je ići s jednog govora na drugi. Mogao je držati slušatelje na dlanovima svojih ruku. Slušateljstvo je bilo raznoliko, od učenika iz koledža do teksaških milijunaša, koji su plaćali svaki po 25 dolara da ga čuju kod večere. Bio je fantastičan. Ne mogu reći da me je

impresionirao baš njegov način govora. To je bila njegova čitava osoba!

Prije nego sam ga ostavio i vratio se sam u New York, upitao sam ga: „Tom, što je istina u vezi s tvojim zdravljem?" Okrenuo se, oštro me pogledao i rekao: „Zašto me to pitaš? Pitaš li me kao prijatelj ili kao liječnik?"

Rekao sam mu: „Pitam te samo iz čiste radoznalosti. Pridružujem se ustanovi 'Medico', radit ću s tobom i želim znati, kako je tvoje stanje."

On se zamislio za čas i onda rekao: „Carl, ja mislim da se ova stvar proširuje na moja pluća i po svoj prilici na kosti. Siguran sam da neću živjeti više od osam ili devet mjeseci."

Rekao je to s takvom jednostavnošću, da sam ostao bez riječi. Tada sam ga upitao: „Čemu onda neprestano juriti naokolo, držati govore i vraćati se u Aziju? Da sam ja na tvom mjestu, ja bih se odmarao i ne bih se uzrujavao nad životom. Otišao bih na otok Kapri, gdje sam živio pred više godina i proživio bih svoje preostale dane uživajući slatki život." Ispočetka mi nije odgovorio. Onda me je pitao za neku plesačicu i za broj ljudi u međunarodnom mondenom društvu na otoku Capri i da li ih poznajem? Zatim je govorio sasvim otvoreno o ljudima koji idu u ovo rasipničko krdo, grupu koju možeš sresti na mjestima kao što je otok Capri. Pogledao sam ga s čuđenjem. On je bio sasvim nova osoba.

Prva stvar koju sam učinio, kad sam se vratio u New York, bijaše da sam opozvao mnoge stvari koje bijah rekao prije nego sam stvarno upoznao Toma Dooleya. Pokušao sam objasniti svima da ga smatram pravim čovjekom.

Ipak, Dooleyeva ličnost nije svakoga očarala. Dr. Ronald M. Wintrop (25) izjavljuje: „Osjećao sam jaku odbojnost prema Tomu od prvoga susreta s njim, i kasnije čak i antipatiju. Ogorčeno sam zamjerao njegovoj oholosti, pomanjkanju obzira i nepoznavanju obične uljudnosti."

Dr. Petar Comanduras primio je u službu Ronalda Win-

troba za jednogodišnju dužnost u Jugoistočnoj Aziji. Ronald izjavljuje: „U to sam vrijeme bio silno zaposlen u porodiljskoj službi u njujorškoj bolnici 'Kings County Hospital' Uz velike poteškoće mogao sam poći u ured ustanove 'Medico' za dogovoreni sastanak s Tomom u devet sati prije podne. U 11,30 razgovarao je sa mnom tek nekoliko minuta. Onda me je zamolio da podem s njim u hotel Waldorf. Za cijeli sat nije izgovorio više od deset rečenica koje su se neposredno odnosile na moje aktivnosti s ustanovom 'Medico'."

Čudno, upravo je dr. Ronald Wintrob izabran da preuzme omiljeno Dooleyevo mjesto Muong Sing!

Svibanj. Opseg uspjeha u prvoj polovici 1960, objavljen je u izvještaju koji je Tom podnio u svibnju na godišnjem banketu „Liječničkog društva" Države New York. Od dvije malene bolnice i šačice ljudi, polje djelovanja ustanove „Medico" proširio se na jedanaest projekata u sedam zemalja, opskrbljenih s dvanaest liječnika i s više od trideset američkih bolničarki i bolničara. Ukratko je iznio:

U Kambodži imamo bolnicu kojom upravlja dr. Manny Voulgaropoulos i novu bolnicu u gradnji u gradiću Ratanakiri. Imamo novu bolnicu, koju gradi vijetnamska vlada, a brinemo se i za medicinske usluge u najvećem sirotištu u Sajgonu.

U Laosu upravo gradimo novu seosku bolnicu u gradiću koji se zove Ban Houei Sai i, kao što možda znate, Dooley ima malu bolnicu u mjestu koje strepi na granici Kine. Gradić se zove Muong Sing.

U Malaji smo upravo potpisali sporazum s malajskom vladom o slanju jedne ekipe u Kuala Lumpur sljedećeg mjeseca. U Keniji imamo u Kikuyu mladog liječnika dr. Mungai Njorogea koji obavlja odličan posao. Svečano smo mu obećali da ćemo izgraditi novu kliniku za 25 tisuća dolara. Klinika će se odmah sagraditi. Jedan od naših najvećih projekata jest medicinska služba na Haitima, gdje suradujemo sa sveučilištem „John Hopkins" i s bolnicom „Henry Ford". Imamo ekipe i programe za pomoć u Gabonu, Peruu, Jordanu

i Afganistanu te druge projekte diljem svijeta. Nisu to samo studijski crteži planova i programa nego programi koji se uistinu ostvaruju. Oni djeluju! A oni koji nemaju dovoljan broj osoblja, imat će ga vrlo brzo.

Sve su to jednostavni programi. Globalni planeri nam se očito rugaju, a ja se ne brinem previše zbog toga. Svaki od ovih programa ima svoje prateće aktivnosti u svojoj okolici. Jednostavna seoska bolnica ima po nekoliko ambulanti po planinama, a svaka je ekipa dio intimnog života u selu. Liječnik svake ekipe prisustvuje svadbama i sprovodima. Svaki je liječnik iz ekipe dio života zajednice. Mi ne ulazimo u mjesto da provedemo nekoliko tjedana i onda odemo – nego smo dio zajednice! I budući da je ova zamisao postala omiljena u Aziji, domaće nam vlade pružaju što nam je potrebno. Domaće vlade daju plaće svim urođenicima, grade zgrade, daju nam skladišta, besplatan unutrašnji prijevoz i neograničene ovlasti za lijekove koje one posjeduju.

Uvijek se postavlja pitanje onima koji odlaze u svijet, ostavljajući iza sebe neke vrijednosti i tragove civilizacije: „Dobro, prijatelju, što ti imaš od toga?" Dakle, gospode i gospodo, mogu odgovoriti u ime ovih mladih liječnika, jer sam šest godina radio na tom poslu seoske medicine i reći ću vam što sam imam od toga. Imam bogatstvo. Svi osjećate isti mir i unutarnju radost kad vidite da oči vaših bolesnika zasjaju srećom kad vas vide. Ali uzmite tog bolesnika i pošaljite ga u bolnicu, negdje u visokim planinama, na kraju svijeta, gdje bi bez vas vladala crna magija ili vračanje. Ozdravite ga i, vaša će gorljivost postati nešto začudujuće. Mi, koji radimo u takvim područjima, dali smo svom životu novi smisao i novi red. Ostvarujemo, dakle, normalne ljudske težnje za plodonosnim radom i uzvišenim ciljevima života. Zadovoljni smo što obavljamo posao kojemu je potreban rad, ne pomoću vlade, nego rad svakog pojedinog Amerikanca. Mi imamo taj osjećaj zadovoljstva i radost u svojim srcima jer ispunjavamo osnovnu čežnju svih ljudi u svim zemljama, u našem

slučaju, koristeći posvuda čudesno oružje medicine koje je povezano sa samilošću.

Naša je najveća nagrada saznanje da mi, članovi ustanove 'Medico', barem na skroman način, pomažemo da se ispuni jedan san, koji je u oluji drugog svjetskog rata, zapisala mlada njemačka Židovka Ana Frank: 'Prilike će se promijeniti i ljudi će opet postati dobri. Proći će ovi nemilosrdni dani i svijet će opet upoznati red, pomirenje, povjerenje i mir.'"

6. lipnja. Dooley je otišao u South Bend da primi počasni doktorat od svoga sveučilišta „Notre Dame", u društvu tako odličnih primalaca kao što su bili predsjednik Dwight D. Eisenhower i kardinal Montini, milanski nadbiskup (kasnije Pavao VI, op. prev.). Na primanju za odlikovane goste, koje je održano prije uručenja, predsjednik Eisenhower je upitao oca Helburgha, rektora Sveučilišta „Notre Dame": „Gdje je doktor Tom Dooley? Želim ga vidjeti i s njime razgovarati."

Dooley je sjedio pokraj predsjednika i većinu vremena, dok je trajalo primanje, proveo odgovarajući na Ikeova pitanja o terenskom djelovanju ustanove „Medico", o prihodima, problemima opskrbe i odnosu sa stranim vladama. Najednom je Tom namignuo svom bratu Malkolmu, koji je sjedio kod drugog stola sa suprugom Gay, i Malkolm je došao glavnom stolu. Tom je rekao: „Gospodine predsjedniče, ovo je moj brat Malkolm Dooley. On upravlja poslovanjem ustanove 'Medico'." Nakon toga kratkog susreta došlo je do jedne zabavne zgode o kojoj je Malcolm Dooley pričao:

> Poslije susreta izišli smo vani i sjeli medu posjetioce koji su sjedili na dvorištu. Sveučilišna je povorka došla na svoje mjesto i ugledao sam Toma na pozornici, udaljenog nekoliko mjesta od predsjednika Eisenhowera. Tada mi je pružen papirić, na kojem je bila Tomova poruka. Njegov rukopis nije nikada bio najbolje čitljiv, a poruku je, čini se, napisao dok se kretao u svečanoj povorci. Poruka je glasila: „Letjet ćeš s Ikeom. Služba sigurnosti će stupiti u vezu s tobom."

Nije mi bilo jasno i pogledao sam prema Tomu i vidio kako pravi čudne geste. Upirao je prstom prema predsjedniku, pa prema meni, a onda prema nebu, te počeo mahati rukama kao ptica krilima. Počeo sam shvaćati poruku, iako mi se činila nemogućom.

Dvorište je bilo puno ljudi iz službe sigurnosti. Ugledao sam tada Jima Rowleya, šefa tajne službe u Bijeloj kući, kako ide prolazom i pomno, zabrinuta lica traži nekog u publici. Zaustavio se i razgovarao s vlč. Wilsonom, jednim od mojih profesora na sveučilištu „Notre Dame", a u ovoj prilici posrednikom Sveučilišta sa službom sigurnosti. Otac Wilson se nasmijao i upro prstom u mene, a Jim Rowley mi dao znak da podem s njim. Jim mi reče: „Letjet ćete s predsjednikom u West Point." Tek tada sam shvatio o čemu se radi.

Dok su oblačili svoje akademske talare, Tom je rekao predsjedniku: „Gospodine predsjedniče, moj je brat vrlo zaposlen i morao bi poći natrag u New York. Da li biste mogli naći jedno mjesto u vašem Columbineu?" Predsjednik Eisenhower mu je protumačio da je prekinuo svoj 45. sastanak u West Pointu da bi došao u South Bend, i da se mora odmah onamo vratiti. Predsjednik se obratio svome osobnom liječniku, generalu Snyderu, i rekao: „Doktore, neka netko pronađe mladoga Dooleya i osigura mu mjesto u koloni automobila, jer moramo odmah poći, čim svrši promocija."

Bilo kako bilo, bio sam okružen pripadnicima službe sigurnosti. Oni su me progurali kroz ono mnoštvo i gurnuli u četverovratni „Oldsmobile" s pokretnim krovom. Povorka automobila je krenula i već sam jurio prema aerodromu ostavljajući iza sebe ženu, majku, Paula Hellmutha i Toma.

Naš let prema istoku bio je krasan i napokon smo se spustili u zračnoj vojnoj bazi u blizini West Pointa. Tu sam se oprostio od predsjednika i zahvalio mu za mjesto u avionu. Tad sam vidio da ljudi iz službe sigurnosti ne znaju što će sa mnom. „Kamo idete?", upitao me jedan od njih. „U Waldorf!"

Bili su zbunjeni, a onda me dvojica ubaciše u jedan Chervolet i odvezoše brzinom od 75 milja na sat niz

zapadnu stranu Hudsona i preko mosta Georgea Washingtona. U Waldorf smo stigli oko 9 sati navečer. Nisam imao nikakve prtljage, čak ni pribor za brijanje, ali nasreću, poznavao me noćni čuvar i prijavio me na ulazu bez poteškoća. Prije nego sam pošao na počinak te noći, pitao sam se: Kakva li je to samo ideja bila? Da li je to bila još jedna Tomova šala ili me je htio impresionirati time, što mi je isposlovao izravni let s predsjednikom u njegovoj Columbini?

Vjerojatno je ta velika ideja imala u sebi ponešto od obaju motiva. Žustri i nestašni Tom Dooley pomislio je, slijedeći trenutnu ideju, da će to biti veliko iznenađenje za Malcolma kad se nađe, na putu prema istoku, u društvu s predsjednikom. Taj Malcolmov doživljaj oduševio je njegovo petoro djece. U oba slučaja Tomova je slutnja bila ispravna. Mnogo dana kasnije Malcolmovi su bili iznenađeni, kad su slučajno čuli, kako mala Mauren govori svojim prijateljima u igri: „Moj tata obletio je pola svijeta s predsjednikom, generalom Georgeom Washingtonom."

19. lipnja. Mnogi su primjetili da je Tom Dooley u to vrijeme često tražio svoje stare prijatelje. Bom Copenhover i Tomov brat Malcolm Dooley, primijetili su da bi on često znao mijenjati neke datume ugovorenih predavanja, da bi se našao u nekom gradu s ljudima koji su bili dio njegove omiljele prošlosti.

Takva je prilika očito bila vjenčanje Barta Hogana, starog prijatelja iz Mornarice, sina kontraadmirala Bartolomea W. Hogana, koji je bio general-kirurg u Mornarici, kad je mladi Tom Dooley stekao slavu u operaciji „Put u slobodu" iz Hajfonga, godine 1955. Na Hoganovu vjenčanju Dooley je sreo mnoge stare i drage prijatelje, ali nikoga nije više volio i cijenio od Clare Murphy.

Clara Murphy, dugogodišnja sekretarica generala-kirurga, vitka je i snažna žena, svjetlosmeđe kose i blistavih plavih očiju. Svojom oporom irskom duhovitošću i ujedljivim oštrim jezikom bila je savršena partija za Toma Dooleya. Kad su se početkom 1956. prvi put sreli u uredu

generala-kirurga, sklopili su trajno prijateljstvo obilježeno dubokim uzajamnim poštovanjem.

Clara Murphy piše u svojim uspomenama:

Tom je bio najživahniji i najljepši od svih mladih mornaričkih časnika koje sam vidjela tokom dugog vremena. Imao je istančan osjećaj za humor i šarm svojih irskih predaka. Uvijek je točno znao što čini i kamo ide, pa je rad s njime bio pravi užitak. Već u 28. godini života bio je umjetnik izgovorene i napisane riječi. Njegov diktat bio je savršen i tako lijep da nam je bilo žao kad bi završio. Kad je diktat bio prepisivan, nikada nije trebalo mijenjati nijednu riječ. U tome je bio nedostižan san svake sekretarice. Uvijek mu se žurilo, i u Ministarstvu mornarice vladalo je opće mišljenje da će Dooley, ako nastavi takvim tempom doživjeti slom, bilo duševni bilo fizički. Ni jedno ni drugo nije mu se nikad dogodilo, premda je taj tempo dosegao svoj vrhunac u slijedećim godinama.

Pošto se vratio s Dalekog istoka bio je dodijeljen uredu generala-kirurga za prva tri mjeseca 1956. i radio je izvan mog ureda. U to vrijeme održao je stotine govora o aktivnosti ratne mornarice. Govorio je i na mnogim koledžima i sveučilištima. Oficiri iz ureda za obavještavanja javnosti bili su bijesni na njega, jer su ga mnogi tražili i jer bi uvijek dobro priredio materijale za novinsku obradu. Nisu mogli dobiti dosta od njega i žalili su na njegovu odluku da napusti Ratnu mornaricu, da bi radio u Laosu, što je to morao činiti kao civil.

Tokom prve godine u Laosu (1956–1957), još dok nije bila stvorena ustanova „Medico", preuzela sam brigu oko njegove osobne korenspondencije i svega što je bilo potrebno da se učini u SAD. Ponudio mi je plaću, ali sam odbila, jer sam imala svoju odgovornu službu i mogla sam mu pokloniti jedino slobodno vrijeme koje sam imala. Prema tome, mogla sam raditi mnogo ili malo, kako mi se sviđalo. No rad mi je bio tako zanimljiv da nisam znala stati.

U to su vrijeme mnogi pojedinci i grupe pokušava-

li, na razne načine, spriječiti Toma Dooleya na njegovu putu. Ja sam čvrsto odlučila učiniti sve da Tom sačuva zdrav duh i da se ne preda. Tomu je bila potrebna jaka riječ. Bio je izvanredan kad se trebalo uzdići iznad svega što je izgledalo kao nesavladiva zapreka. On je sam samcat upravljao čitavim onim divovskim pothvatom (izbjeglički logori u Hajfongu). Mislim da ni veća grupa ljudi ne bi mogla izvršiti taj posao – ne bi čak ni pokušali zbog svih poteškoća koje su stajale na putu.

Mislila sam da će jednom, kad stigne u Laos, sve njegove nevolje nestati same od sebe. Ali tamošnji Amerikanci bijahu mu sve prije nego nakloni. Ipak su svi doživjeli dan kad je Tom Dooley izabran među deset najistaknutijih ljudi u svijetu.

Dok je bio u Mornarici i pod zapovjedništvom, lako se dao voditi, ali onoga časa kad je napustio Mornaricu i postao samostalan bio je kao „živo srebro". Uvijek je imao tako mnogo poslova te je koristio i noćne sate da bi ih dovršio. Zato nikad nije imao nikakvog obzira za „izumitelja spavanja". Spavanje je u to vrijeme, zbog mnogih poslova, smatrao rasipanjem dragocjenog vremena. Nikad nije otišao na počinak dok god je mogao stajati na nogama.

Viđala sam ga kako zaboravi i doručkovati i ručati, pa kad bi ga poslije podne spopala vrtoglavica, iznenada bi mu sinulo da nije jeo od jučer. Premda se činilo da sve dobro prosuđuje, ipak nije htio priznati da redoviti obroci i barem šest sati spavanja mogu pridonijeti dužem, i sigurno sređenijem životu. Ovo bi ga svjetovanje ispunilo gnjevom. Zaklela sam se da mu to neću nikada više savjetovati pa makar se srušio mrtav. Ali kad bi bio nepopustljiv prema samom sebi, tad bih ga, protiv svog vlastitog uvjerenja, samo upitala: „Što misliš, koliko ćeš dugo moći tako izdržati?"

Iz Laosa bi mi ponekad pisao da se ne osjeća baš dobro. Sjećam se jednog primjera. Pisao je da ga jetra grdno muče i da će morati potražiti nekog liječnika da mu ih pregleda. Odgovorila sam mu, nagovarajući ga da to smjesta učini, i podsjetila ga da ima samo jedna

jetra da bi ih poklonio svojoj vlastitoj ili bilo kojoj drugoj zemlji. Kao odgovor napisao mi je oštro pismo. Što ja mislim koliko on jetara ima – valjda troja? Odgovorila sam mu u istom tonu: „Mislila sam da imate nekoliko rezervnih, jer inače nitko, a posebno jedan liječnik, ne bi nikada zloupotrijebio jedne jedine koju ima, kao što vi činite." Nakon toga često se potpisivao u svojim pismima: „Tom (Trojetraš) Dooley".

Čudna strana toga jest to da je doktor Dooley, koji je bio istrošen kao dr. Schweitzer (koji bi mu mogao biti pradjed), dospio u grob izgledajući kao da još uvijek ima 18 godina.

Dakako, bilo je mnogo ljudi kojima se Tom Dooley nije svidao. Obično su to bile sitne duše, makar su bile i na visokim položajima. Ipak malo ih se u mojoj prisutnosti usudilo nepravedno ga kritizirati. Tom je rekao mnogo puta da sam ja njegov „najveći branitelj i najstroži kritičar". Znam da je cijenio moj sud i bio je dovoljno svjestan da ga ne smatram savršenim. On je znao da nije savršen, a katkada su neki pokušavali tvrditi da on to jest.

U srpnju 1959, pisao mi je da je neki francuski autor napisao knjigu u kojoj je usporedio Toma Dooleya sa svetim Augustinom („Zapravo me naziva Gus", dodao je). Ponudio je da će mi poslati jedan primjerak. Pisala sam mu da bih doista željela vidjeti tu knjigu svojim vlastitim očima, jer jedino Francuz bi mogao tako nešto zamisliti! „Ako ste svetac, pod bilo kojim imenom, sigurno nosite aureolu pod vrlo krivim kutom."

Bila sam u Washingtonu u kolovozu 1959, kad je Tomova bolest dijagnosticirana kao rak. Nazvao me telefonom iz New Yorka. Da me je Tom udario toljagom po glavi, ne bi me toliko zaprepastio. Priznao je da je on „nekakav svežanj dužica za bure..." Ujutro, na dan prve operacije telefonirao mi je i rekao da je preplašen. Znala sam da Toma Dooleya nije bilo lako preplašiti. Pokušala sam ga odvući od tih misli govoreći mu kako mislim, da ga sv. Petar neće pozvati, jer sam uvjerena da ima dosta problema i bez njega. Nasmijao se i natjerao me da obećam da ću ga posjetiti krajem tjedna. Ope-

racija je izvršena u četvrtak. U subotu, 29. kolovoza, našla sam ga kako sjedi na krevetu, a u nedjelju kad sam odlazila, izašao je sa mnom do lifta. Djevojci kod pisaćeg stola je rekao: „Sestro, ja se odjavljujem." Ona se preplašila i tek kad je ugledala na njemu donje rublje i pidžamu, nasmijala se. Bio bolestan, bio zdrav, Tom Dooley nikad nije bio tužan.

Pisao mi je pismo iz Bangkoka, datirano 1. siječnja 1960: „Konačno smanjujem brzinu. Možda je to opet napadaj teške azijske vrućine. Možda je to zapravo duga (ili kratka) strma cesta za koju bih se baš trebao pripremiti." Pokazalo se da je bila kratka.

U proljeće 1960. srela sam Toma, kad je na svojoj predavačkoj turneji posjetio moj rodni grad Worcester u Massachusettsu. Zatim smo se sreli na vjenčanju Barta Hogansa 19. lipnja. Agneza Dooley, Tomova majka postala mi je dragom prijateljicom. Nekoliko mjeseci kasnije morala sam ga nekoliko puta ponovno sresti zajedno s njom, ali u mnogo nesretnijim okolnostima. Želim ga se sjetiti onakvog kakav je bio toga lipanjskog, i ranijih dana u Washingtonu, kad je bio veseo, srčan Tom Dooley, čovjek s iskrom božanskog nadahnuća u svojim očima i smislom za humor koji nikad nije dopuštao da bude zabrinut za svoju sudbinu.

Tom je bio duboko religiozan čovjek. Ali tek puno kasnije sam uvidjela, kako je bila duboka njegova vjera. U prvom redu, nikada nije bio dosadan u vezi s time, nikada svetiji od drugih, poput tolikih pobožnih ljudi koje poznajem. Jednom mi je pisao, da ako stigne u Nebo prije mene, da će se pobrinuti da Golden Gates bude rasvijetljen meni na čast, da će on biti tamo, pružiti mi ruku i gurnuti me unutra. Rekla sam mu da će me morati snažno gurati, jer mislim da Nebo neće biti moja prva „štacija", a ponajviše zbog toga što sam se družila s njim, dok sam bila na zemlji!

20–30. lipnja. Proljetna turneja predavanja, kombinirana razgovorima s dobrovoljcima ustanove „Medico", zadrža Dooleya i Copenhavera u pokretu tokom cijeloga

mjeseca lipnja. Tom se sada suočio s još jednim problemom. Naime, šest mjeseci Jerrya Eustersa kao pilota Tomova zrakoplova „Piper Apache" isteklo je prije mjesec dana, i on se žarko želio vratiti u SAD. Odmah se morala naći zamjena, jer Tom je znao da svoje poslove neće nikako moći obaviti bez zrakoplova. Tada se sjetio Teda Wernera, mladog mornaričkog pilota na lovačkom avionu. Werner mu je bio dobar prijatelj u prošlosti, u danima prije indokineske vojne, kad su obojica bili stacionirani u Camp Pendletonu, u Kaliforniji, a zatim u mornaričkoj bazi Yokosuka u Japanu.

Ted Werner, 7 godina mladi od Dooleya, opisan je kao neki Steve Canyon ili „Terry and Pirates" karakter – visok, plavokos, sportski tip koji ozbiljno shvaća svoje letove, želio je postati civilni zubarski kirurg. Bio je tek napustio Mornaricu (u lipnju 1960), kad mu je Tom telefonirao na dom Wernerovih u Los Angeles i ponudio posao pilota.

„Bio sam nekako neodredeno zainteresiran", kaže Ted Werner. „Oklijevao sam jer sam već bio napisao molbu za prijem u zubarsku školu i bio primljen. No, poznavao sam i Toma Dooleya. Za nekoliko dana primio sam od njega brzojav: USKORO STIŽEM U LOS ANGELES. OČEKUJEM DA ĆEŠ KRENUTI U LAOS PRIJE PRVOG SRPNJA. AVIONSKE KARTE STIŽU POŠTOM. Tada sam shvatio da me je Dooley upecao."

Ted Werner nije nikad požalio zbog toga, makar je izgubio skoro godinu dana u školovanju i prošao kroz neka mučna iskustva. Više nego drugi on je, kao očevidac, trebao posvjedočiti o malaksanju i slomu Toma Dooleya kroz posljednje dane u Jugoistočnoj Aziji.

četvrti dio:

1960. – LJETO

6–19. srpnja. U Los Angelesu Tom Dooley je sreo još tri člana svoje ekipe – dr. Estelle Hughes (36), liječnicu, crnkinju, dr. Arlana Rosenblooma (26) i njegovu suprugu Edith koja je diplomirani medicinski tehnolog.

Dooley je bio veoma impresioniran ugledom Estelle Hughes i mišljenjem dr. Comandurasa, kao i drugih osoba s kojima je razgovarao. Otkako je diplomirala na Medicinskom fakultetu Sveučilišta Howard 1959, studirala je španjolski i kineski jezik. Na formularu svoje molbe ona je navela: „Prvi put sam čula za 'Medico' kad je dr. Comanduras govorio na Sveučilištu Howard. Ono što je on govorio odjeknulo je u meni kao odgovor na molitvu. Moja svijest o potrebi liječnika u nekim nerazvijenim područjima svijeta datira još od mojih srednjoškolskih dana. Čitavo vrijeme školovanja na koledžu i medicinskom fakultetu, moja želja da postanem liječnica bila je tijesno povezana s nadom da ću imati priliku pomagati bolesnicima u nekoj manje privilegiranoj zemlji, gdje ne postoji nikakva medicinska briga. Program ustanove 'Medico' o istodobnom preuzimanju brige oko pacijenata i školovanju domaćeg osoblja učinio mi se da je baš ono što ovim zemljama treba – medicinsko znanje i nezavisnost."

Rosenbloomovi i Estella Hughes su služili u Kambodži, Rosenbloomovi u Kratiju, a dr. Hughes u novoj bolnici u Ratanakiriju. Estelle Hughes je rastavljena i ima dva-

naestgodišnjeg sina Everarda. Budući da su uvjeti života u Ratanakiriju bili primitivni, a bolnice još u gradnji, Dooley je Estellu kasnije premjestio u Ban Houei Sai, u Laos, gdje je Everard mogao biti sa majkom.

„Bila je to divna Tomova ideja, što je, mislim, tako tipično za njegovo duboko razumijevanje ljudi i za njegovo toplo srce", rekla je dr. Hughes. „Ovo iskustvo bijaše neprocjenjivo i za moga sina. On je nastavio svoju školu putem dopisnog kursa. No također je pohađao mjesnu školu (u Ban Houei Sai) s laoskom djecom, što je također obogatilo njegovo iskustvo.

Everard je upravo obožavao dr. Dooleya, i mislim da dr. Dooley još uvijek ima posebno mjesto u Everardovu srcu. On je uvijek nastojao da se Everard osjeća kao da je velika i važna osoba, kako je Dooley uvijek postupao s ljudima. On mu je povjeravao neke poslove – npr. da se brine o slikarskim kistovima da budu uvijek očišćeni terpentinom i brižno spremljeni. Everard je to primio kao ozbiljnu odgovornost. Dr. Tom mu je također poklanjao darove kao npr. skautski džepni nož s mnogo oštrica. Everard ga još uvijek nosi o svome pojasu.

Kad je dr. Hughes u to vrijeme bila s Tomom Dooleyem u Kaliforniji, teško je mogla vjerovati da je on bolestan čovjek koji, prema svim procjenama, umire od neizlječive vrste raka.

„On je izgledao tako snažan i aktivan, i posjedovao neku vrstu zaraznog oduševljenja, te je svaki, udružen s njim, želio raditi tako marljivo i predano kao što je on sam radio. Svakako, u to vrijeme nisam ga dobro poznavala. Kasnije sam počela opažati da on 'namiješta' smiono čelo i da skriva svoje stvarno stanje. On se neprestano prisiljavao kako bi obodrio a ne da bi deprimirao svoje suradnike. To je bio dio njegova posla. Ali onda su došli dani, kad nije više mogao hiniti dobro zdravlje, i kad su one silne zalihe energije bile iscrpljene. Bili su to dani koje nikada neću zaboraviti."

18–19. srpnja. Dr. Dooley je, bez sumnje, bio raspoložen za druženje sa starim prijateljima i za vrijeme dvodnevnog boravka na Havajima uživao je dugi posjet kod obi-

telji Jeffersona Davisa Cheeka. Jeffa je živio sa suprugom Denis i njihovim sinčićem starim osamnaest mjeseci.

Dooley je bio razdragan s Denisom koji je tada bio u aktivnom razvojnom stadiju hodanja i govora. Ali Jeff se sjeća da je Tom najednom, dok je sjedio i promatrao dijete, postao vrlo tih. Čudna mu se tuga pojavila na licu. Rekao je: „Znate Jeff, veliki Tom Dooley zavidi vam što sve nadvisujete upravo sada."

„Zatim je prošlo loše raspoloženje", kaže Jeff „i maska je opet bila na mjestu. Bilo je to jedini put da sam vidio Dooleya da izražava nešto nalik samosažaljenju."

Jeff je bio jedini čovjek kojega Tom Dooley nikada nije mogao prevariti, i Tomovo srdačno ponašanje i prividno dobro zdravlje bijahu providni novinarskom veteranu i vladinu službeniku za informacije, koji je poznavao Toma Dooleya od njegovih prvih dana kao samostalnog kirurga u Laosu. Upravo je Jeff Cheek (uvijek „Jeff Cheek iz Comancha, u Teksasu" u Dooleyevim knjigama) donio u prvu Dooleyevu bolnicu u Laosu malu četrnaestgodišnju djevojčicu, Savong. Nju je Jeff našao napuštenu i skoro mrtvu na stazi u džungli. Dooley i njegovi bolničari učinili su kirurško i njegovateljsko čudo na djevojčici i potpuno je izliječili. (Tom je ispričao priču u svom djelu „The Edge od Tomorrow" – Na pragu sutrašnjice.)

Jeff Cheek piše iz Honolula:

> 13. listopada 1956. stigoh u Vientian, u Laosu, gdje sam imao biti dodjeljen Američkoj agenciji za informacije kroz slijedeće dvije godine. U to vrijeme još nisam bio čuo za Dooleya ili za njegov rad. On je već bio podigao svoju prvu bolnicu u malenom selu Vang Viengu, 175 milja sjeverno od Vientiana. Ali već sam u nekoliko prvih dana nakon dolaska mnogo toga čuo o njemu.
>
> Dr. Dooley bijaše vrlo nepopularan među Amerikancima u Vientianu. Oni su kritički gledali na njegovu samosvijest, gorljivu revnost i želju za osobnim isticanjem. Što sam o tome više slušao to sam više želio susresti tog čovjeka. Na „Dan zahvalnosti" 1956, naredio sam svojoj kuharici da ustane vrlo rano i da započne s

pečenjem purana. Smatrao sam da svaki Amerikanac cijeni purana na „Dan zahvalnosti" i bio sam prilično siguran da ga Dooley i njegovi američki kolege nemaju u Vang Viengu. Već oko sedam sati puran je bio gotov. Nakrcao sam svoj džip posebnim benzinom, dodatnom hranom i Dooleyevom poštom, koju sam pokupio. Zatim sam krenuo u Vang Vieng. Stigao sam onamo nakon osam sati vožnje i predstavio se kao Jeff Cheek iz Comancha, u Teksasu, i to je ime trajno ostalo kod njega. Dečki su bili očarani puretinom na ručku u američkom stilu koji sam priredio. Budući da džungle u Laosu obiluju divljim kokošima uspio sam spremiti par divljih pilića u svoje vozilo do Vang Vienga. Nekoliko slijedećih dana svi smo živjeli od piletine i valjušaka, umjesto od C obroka koji su bili obična hrana za Dooleya i njegove kolege.

Kuća koju su Dooley i njegova ekipa izabrali za sebe bila je ni bolja ni gora od onih koje su imali drugi ljudi u selu. Bila je to trosobna baraka načinjena od bambusa s priključcima kuće osiguranim povijušom nazvanom „Wy" u laoskom jeziku. Ali, ona je imala jednu stvar koja ju je razlikovala od svih drugih – veliku američku zastavu koja je visjela na bambusovu koplju na čeonoj verandi. Jedina betonska kuća koju su seljaci ponudili Dooley nije prihvatio. Ona će služiti za smještaj Dooleyeve ekipe odjeljene od seljaka kojima su došli služiti. Dakle, u zamjenu, on je pretvorio ovu kuću u bolnicu.

Ugrijao sam se hodajući i kad se Dooley sa svojim dečkima vratio s posla, svi smo sjeli za večeru „Dana zahvalnosti". Ipak, reći da su se oni vratili s posla, nije zapravo točno, jer oni su, ustvari, uvijek radili. Ustajali su ujutro da prime pacijente koji su ih čekali na stepenicama pred vratima. Dok su doručkovali, ručali ili večerali već bi se drugi bolesnici pojavljivali iz džungle i strpljivo čučali u prašini čekajući ih.

Moj prvi dojam o Dooleyu bio je da je to mlad okretan i energičan čovjek, koji želi da se poslovi dobro obave. Posjedovao je samosvijest poput kakvog goršaka. Nikad se nije mirio s osrednošću. Bio je briljantan u intelektualnom smislu i pun privlačnosti koju je mogao svaki čas pokazati ili prikriti.

Vidio sam da su to bile osobine koje se nisu svidale ljudima. Ali, ubrzo sam shvatio da većina ljudi ne želi zaviriti unutra, iza Dooleyeve vanjštine. Tu su mogli, kao ja i još nekolicina, vidjeti divno ljudsko biće – čovjeka puna istinske ljubavi i samilosti prema patnicima ovog svijeta. Ujedno bi upoznali još dvije stvari o Dooleyu.

Prvo, da je on bio krajnje osamljena osoba. Ovo zvuči nevjerojatno, ali je bilo istinito. Ispunio je svoj život dobrim djelima, ali nikad nije našao prijateljstva. Mislim da Dooley, tokom cijeloga svog života, nije imao više od desetak prisnih prijatelja. Iz ove osamljenosti radala se neodoljiva težnja da svijet učini boljim. Moja osmosatna vožnja, da bih mu donio purana za večeru, jako ga je dirnula. Bio je to jednostavan čin, jednog neznanca, učinjen u duhu prijateljstva. To ga je duboko dirnulo, što je on kasnije često spominjao. Za Dooleya je to značilo da ga NETKO voli. On se borio da stekne prijatelje, i to je bilo kao neka pobjeda.

Drugo, uočili bi da je Dooley, iako je bio izvrstan govornik i nadaren pisac, stvarno patio radi nedostatka otvorenosti u ophođenju s ljudima. Mogao je govoriti vrlo opširno o projektu koji ga je zanimao, mogao je pridobiti ljude svojim govorničkim darom, ali nije mogao bilo kome priopćiti svoje unutarnje osjećaje.

U onim prvim danima nije znao nijedne riječi na laoskom jeziku. Zbog toga sam, kad bih ga podsjetio, išao s njim u posjet bolesnicima u udaljena sela, služeći mu kao vozač i tumač. Kad bismo se zaustavili u nekom malenom selu, Dooley bi otvorio stražnja vrata džipa, postavio svoje lijekove i pružao liječničku pomoć svima koji su došli. Promatrao sam ga izbliza u tim zgodama. Njegova bi narav postajala posve drugačija, nova. Unutarnja bi napetost nestajala, glas raznježio i tiho bi pjevuckao dok bi bolesnoj djeci davao injekcije penicilina i smirivao ih bombonama ili lopticama. Dooley bi ovdje razočarao svoje promatrače. Nije trebao impresionirati ljude. Potreba za otvorenošću bi

nestala. Narod ga je volio zbog onoga što je bio i Dooley je posatajao siguran u sebe.

Upravo tada sam vidio kakav je pravi Dooley: plahovit i osamljen čovjek, opterećen sumnjama i strahom, sa žarkom željom da pomogne, bojeći se da će biti (a bio je) krivo shvaćen. Prije svega vidio sam njegovu živu želju da saopći i dopusti da drugi spoznaju kako on osjeća. Ali, radi nečega, poznatog samo njemu i možda neposredno njegovoj obitelji, Dooley bijaše podigao zid oko svoga srca, i taj zid bijaše previsok za svakoga tko bi htio zaviriti preko njega.

Dooley je često govorio da je sretan jedino kad radi u Laosu. Neki su Amerikanci tu izjavu ismijavali kao publicistički „štos", kao što su se rugali pokojnoj Carole Lombard, jer je izjavila da voli plaćati državni porez. Nisu imali pravo kad su govorili da je Dooley u Laosu sretan samo zato, jer je mogao biti sam u džungli gdje nije morao kriti svoje najintimnije osjećaje.

Dooley je bio vrlo praktična osoba. Za vrijeme mog prvog posjeta njegovoj bolnici u Vang Viengu ja sam najčešće kuhao, jednostavno zato, što bih tako oslobodio njega i trojicu njegovih liječnika za važniji posao. Dobrovoljno sam se ponudio za ovu dužnost. Poslije bi mi Dooley rekao: „Moram obaviti nekoliko kratkih noćnih posjeta bolesnicima. Probudit ću vas i vi ćete me voziti." Dooleyu nije nikad palo napamet da „zamoli". Za njega je taj način bio najpraktičniji da bi sredio stvari: liječnici su radili čitav dan i oni moraju spavati. Morao sam ga voziti, biti mu tumač, a ujedno i kuhati mu. Nisam mu zamjerao, iako je to u ono vrijeme izgledalo neumjesno, čak i grubo.

Sjećam se jednog bolesnika kojeg smo obišli na jednom takvom noćnom posjetu. Bio je to Laošanin od kakvim četrdesetak godina. Oborila ga je upala pluća. Kako „liječnik-čarobnjak", koji ga je pokušao izliječiti nije uspio, obitelj je poslala po „Khun Ma Farang" („stranog prijatelja liječnika"). Glasnik nas je probudio u tri sata ujutro. Za nekoliko minuta krenuli smo prema selu. Nasreću, bolesnik je živio u selu do kojeg se moglo doći džipom.

Kad smo stigli, bolesnik je bio na umoru. Doktor je vidio da je čovjek zaista teško bolestan i da se ne može kretati. Postavio ga je na improvizirana nosila podigavši mu donji dio tijela pod kutom od 35 stupnjeva. Načinio je grub isparivač upotrijebivši „tao" (nešto kao samovar), staru deku i komad bambusa pričvršćenog uz kotlić za čaj. U redu, bila je to medicina „devetnaestog stoljeća", ali ona je čovjeku spasila život. Vratili smo se oko pola sedam ujutro. Ja sam ostao na nogama da priredim doručak. Doktor je otpočinuo pola sata, a zatim nastavio s dnevnim poslom.

Nije potrebno ponavljati dobro poznatu priču o Savong, laoskoj djevojčici, koju sam doveo k Dooleyu i kojoj je on spasio život. Kad se Savong oporavila, Dooley ju je fotografirao i poklonio mi njezinu sliku, kad je nakon toga prvi put došao u Vientian. Odonda tu sliku nosim stalno u svom novčaniku. Kad god bih čuo kakvog lajavca u Vientianu ili Hong Kongu da se tuži na Dooleyev „ego" i na njegovu neiskrenost, ja bih izvukao tu sliku i rekao: „Dooley je spasio život ove djevojčice. Recite mi, koliko ste života vi spasili?"

Laos sam napustio u rujnu 1958. Sa suprugom sam živio na Havajima. U kolovozu 1959. čuo sam da Doc (doktor, op. prev.) boluje od raka i ostao sam zaprepašten. Sjećam se da sam rekao svojoj ženi Denis: „Na svijetu postoji na tisuće vucibatina bez kojih se može živjeti. Zašto je netko kao Tom Dooley morao oboljeti od raka?"

Kad sam na Havajima, u srpnju 1960, vidio Toma Dooleya, očito bolesna čovjeka, pomislio sam: „U sjevernom Laosu postoje mnoge djevojčice kao Savong koje duguju svoj život vama – bebe, djeca, trudnice, starci, ljudi koji bi već davno pomrli u toj zemlji prljavštine, bijede i siromaštva bez liječnika. Mnogo je lajavih Amerikanaca koji to, ipak, znaju u svojim srcima. Ali, važnije je to da mnogi ljudi u Vang Viengu. Nam Thau i Mong Singu znaju da su sada u malo boljem položaju, jer ste vi, Tom Dooley, 'Thank Mo America' (doktor Amerika) slučajno prošli ovim putem."

Prije nego su se rastali tog dana u srpnju 1960, Jeff je zamolio Dooleya da bude krsni kum djetetu koje su očekivali u veljači. Tom je oklijevajući rekao: „Znate li da su moji izgledi da preživim prilično maleni?! Crkva bi me mogla odbiti kao krsnog kuma." Jeff ga je uvjerio da se već raspitao i da je Dooley prihvaćen. „U redu", rekao je Dooley, „obavijestite me preko ambasade u Vientianu. Bit ću tamo do veljače i presretan ako poklonim svoje dobro ime vašem najmlađem djetetu."

Jeff Cheek zaključuje: „Kad je naš sin David Jefferson roden 17. veljače 1961, dr. Dooley je bio već nekoliko tjedana mrtav."

20–22. srpnja. Iz Honolulua je Tom Dooley brzojavio Seüchi Fukuoki, izdavaču japanskoga izdanja časopisa „Reader's Digest" da će biti u Tokiju od 20–22. srpnja i da to smatra povoljnom prilikom da održi predavanje svim zainteresiranim grupama mladih liječnika, studenata medicine i socijalnih radnika. Ova molba i kratka obavijest značile su u to vrijeme priličan problem. Seüchi Fukuokau izvješćuje iz Tokija:

> Bilo je to vrijeme ljetnih praznika i bilo je malo studenata po sveučilištima, ali ja sam našao doista velik broj mladih socijalnih i medicinskih radnika koji su pohadali ljetne škole pod pokroviteljstvom „Nacionalnog socijalnoga dobrotvornog društva". Izgledalo je da su izvanredno prihvatili njegovu molbu. Učinio sam sve što je potrebno da se Dooley sastane s predstavnicima japanskog i stranog tiska u „Klubu inozemnih dopisnika", ujutro, na dan njegova dolaska.
>
> Bilo je to usred sparnih „pasjih dana" tokijskog ljeta. Bojao sam se, kako će Dooley, u sadašnjem zdravstvenom stanju, izdržati tu vrućinu i naporno putovanje. Sretao sam ga i mnogo puta prije, od 1956. do 1959, kad su se prijevodi njegovih knjiga pojavljivali u japanskom izdanju „Digesta" i kad sam mu se uvelike divio i smatrao ga svojim prijateljem.
>
> Kad sam ga sreo prvi put, godine 1956, smatrao sam ga tipičnim socijalnim bojovnikom. Njegovo držanje, puno samopouzdanja, podsjetilo me na pokojnog dr. Toyohika Kagawu, koji je u neograničenom pouzdanju u samoga sebe, mislio kako se svatko bezuvjetno mora sagnuti pred njim. Ali sada, u srpnju 1960, dok sam čekao Dooleya na tokijskom aerodrumu, bio sam zabrinut i duboko uznemiren. Kad sam u ožujku bio u Pleasantvillu, u Državi New York, američki su mi urednici rekli da je Dooleyev rak zloćudnog tipa i da mu ne preostaje dug život. Osjećao sam se neugodno, kao čovjek koji čeka da pozdravi umirućega.
>
> Ali ono što sam vidio, nije bilo tako. Dooley je izašao iz aviona i stao preda me tako raspoložen i kao uvijek pun živosti, iako nešto mršaviji. Ničim nije odavao prijeteću tragediju i nije se ništa dogodilo što bi promijenilo taj dojam kroz ta tri dana, dok smo bili zajedno. Ipak je postojala jedna upadljiva razlika koju sam odmah primijetio. Samosvjesno i ponešto zapovjedničko držanje, koje me je prije četiri godine podsjetilo na Toyohika Kagawu, izgleda da se promijenilo. Dooley, kojega sam sreo u srpnju 1960, bijaše drugi čovjek. Iz njega je zračila toplina, čak neka poniznost, koje su davale dojam pravog čovjekoljublja.
>
> Odspavavši nekoliko sati, Tom se pojavio u „Klubu inozemnih dopisnika" gdje su ga već čekali novinari. Izgledao je osvježen i dobrog zdravlja. Sažetak posljednje njegove knjige „The Night They Burned the Mountain", pojavio se tek u srpanjskom broju našega japanskog izdanja, pa je prilično mali broj novinara, koji su zastupali strane, kao i japanske novine i radio, bilo u prilici da ga pročita i da se upozna s knjigom. Dooley je održao zanosan govor ne samo o svom liječničkom radu u Jugoistočnoj Aziji, nego također o svojoj želji da pridobije potporu japanskog naroda i aktivnu suradnju japanskih liječnika i bolničarki. Rekao je da će održati predavanje bilo gdje da ga u Japanu pozovu, jer želi govoriti publici i ujedno sakupljati novčane priloge za svoje djelo. Predložio je da pojedinci i organizacije koji žele prirediti ovakva predavanja, stupe u vezu sa mnom u uredništvu „Reader Digesta" u Tokiju. Kasnije su mi pisale mnoge škole i koledži iz Kobea i Nare kao

i organizacije iz cijelog Japana, ali, naravno, Tomu Dooleyu nije bilo suđeno da ponovo dođe.

Predavanjem na „Ljetnoj školi" oduševio je mlade socijalne i zdravstvene radnike koji su došli da ga čuju. Rekao je: „Mi, radnici ustanove 'Medico', nismo misionari niti izaslanici vlade. Mi smo ljudska bića i liječnici. Naš je jedini cilj pomoći onima koji trebaju našu pomoć. Mi pomažemo da oni, koji žele pomoći, pomognu bijednima, i da zdravi i jaki to isto čine. Nije važno iz kojeg dijela svijeta dolazimo ili u kojem dijelu svijeta to činimo." Bilježio sam taj govor i objavio ga u japanskom mjesečnom biltenu koji je odaslan svim pretplatnicima i primili smo mnoga pisma čitatelja.

Primio sam i jedno, posebno zanimljivo, pismo od socijalnog radnika koji je slušao Dooleya tog dana: „Budući da je dr. Dooley američki liječnik, svi smo očekivali da će govoriti o najnovijim putovima razvoja američke medicinske znanosti." Poslije predavanja netko mu je postavio slično pitanje. Iznenadio me je odgovor dr. Dooleya: „U jednoj zaostaloj zemlji poput Laosa, gdja ja radim, moderna medicinska znanost malo znači. Moderni laboratoriji i pažljivo izrađena oprema ne znače skoro ništa ako nemate ni osnovne stvari kao što su struja i pitka voda. Našim je bolesnicima potrebna osnovna medicina, medicina koja se može primijeniti u blatnoj kolibi ili iz liječnikove putne tor- Ovo može izgledati primitivno za moderne medicinske norme, ali to je ono što ljudi očajno trebaju, a to je sve što možemo učiniti u postojećim okolnostima. To je puno bolje nego ne pružiti uopće nikakvu medicinsku uslugu."

Vjerujem da je ovo predavanje potaklo na ozbiljno razmišljanje japanske liječnike, koji stalno traže nove stvari.

Za vrijeme boravka u Tokiju Dooley se hranio na „Sveučilištu sv. Sofije", kod svećenika, pripadnika raznih nacionalnosti: Francuza, Njemaca, Španjolaca i Japanaca. Najbolji mu je domaćin bio dr. John Blewett, Amerikanac iz St. Louisa, Dooleyeva rodnog grada, i bivši student „Sveučilišta St. Luis". Kod objeda Tom

nije skoro ništa jeo osim nešto povrća i malo voća. Kad je upitan za zdravlje, odgovorio je: „Mislim da ću živjeti još oko šest mjeseci ili nešto više." Rekao je to posve mirno i spokojno. Poslije objeda razgovarali su oko sat i pol, izrazivši sumnju da će još dugo moći raditi u Laosu. Njegovi su protivnici širili glasine da dijeli otrov i da upotrebljava drogu, što je razbijesnilo urođenike. Rekao je da nije zabrinut jer će izvježbane bolničarke u Laosu moći nastaviti njegov rad poslije njega. Najveća mu je briga bila, kako je zapisao, sposobnost ustanove „Medico" da nastavi posao koji je on započeo u Laosu i drugdje.

Nakon toga su otac Blewett i Tom obišli zgradu Sveučilišta „St. Sophia" i obnavljali uspomene. Upravo tada izlazila je iz školske zgrade jedna grupa studenata i spremala se na autobus. Dooley je primijetio da nekolicina studenata izgleda kao da su iz Laosa. Pristupio im je i obratio im se na njihovom materinskom jeziku. Momci su bili tako iznenađeni. Kad im je rekao da je bio u Laosu, oni su jednoglasno upitali: „Da li poznajete doktora Dooleya?" Dooleyu se, izgleda, svidjelo ovo pitanje te je pozvao dvojicu mladića na ručak. Sve četvorica sljedećeg dana pođosmo na ručak u restoran zvan „Hanacho" u kojem je Dooley bio stalni gost tokom svojih mladih dana, dok je bio mornarički liječnik u Yokosuki. Svaki put kad bi dolazio u Tokio običavao je tu jesti. Zavolio je gostioničara i njegovu obitelj. Oni i sad čuvaju album njegovih slika i potpisa. Dooley je srdačno razgovarao s dvojicom laoskih studenata kao da se poznavaju cijelog života. Raspravljao je o njihovim budućim planovima i budućnosti Laosa. Govorio je povjerljivo i nadahnuto, kao da je govorio o nečemu što je smatrao najsvetijim u životu.

Kad su naša tri dana u Tokiju došla kraju, osjetio sam potrebu da mu, kao stalni prijatelj kroz četiri godine, spomenem svoju zabrinutost radi njegova zdravstvenog stanja. Gajio sam, zaista, skrivenu nadu da će se dogoditi čudo, ili da će se pronaći neki lijek, koji će omogućiti Tomu Dooleyu da poživi mnogo godina. Odgovor koji sam dobio iznenadio me je i nisam ga

mogao shvatiti: „Mogao bih živjeti još pet ili šest godina, ako bih ostao u bolničkom krevetu pod stalnom njegom. Međutim, ne želim živjeti pod takvim uvjetima. To ne bi bio život nego vegetiranje. Radije ću nastaviti s radom na svojem medicinskom projektu još šest mjeseci nego li provesti šest sljedećih godina umirući." Kad sam čuo te riječi nisam mogao govoriti. Jednostavno, nisam znao što reći.

1–4. kolovoza. Nove zdravstvene ekipe za Quang Ngai (Vijetnam) i za Ban Houei Sai (Laos) sabrale su se u Hong Kongu. Robert W. Anderson koji je putovao s Dooleyem da bi prikupio materijal za „20th Century – Fox", tj. scenarij o Dooleyevu životu, sjećajući se toga kaže: „To je bilo prvi put da sam ga vidio u ulozi Pieda Pipera (Šarenog furlaša) kako stupa dugim koracima na čelu povorke onih koji su ga trčeći slijedili. Kasnije sam ga morao vidjeti u Muong Singu, privučena smijehom djece koja su ga obožavala kamgod je dolazio. Ovoga puta su baš novi bolničari i bolničarke trčali uz njega pokušavajući držati korak s njim."

Reggie Gordon, star dvadeset i tri godine, bivši medicinski tehničar u bolnici „New York's Polyclinic", koji je bio u Qwang Ngai kaže: „U ovo vrijeme u Hongkongu smo počinjali dan doručkujući s njime u osam sati. Zatim bismo počeli kupovati razne potrepštine potrebne ekipama. Dr. Tom bi nam pokazivao kako ćemo doći na najbolja mjesta i kako ćemo se pogađati da osiguramo najpovoljnije cijene i najveće popuste. Pratio bi nas u hodanju skoro čitav dan i ja sam neprestano pomišljao: kamo sreće da sam u školi bio prvak na stazi za utrke. Netko je primijetio, kako se pretpostavljalo, da je Dooley čovjek na umoru, i dodao: 'Bilo mi je vražji mrsko ići za njim kad mu je bilo dobro.'"

Terry Cotter opisuje jedan od ovih kupovinskih 'pohoda' u Hongkongu:

> Bili su tu predstavnici svih ekipa. Mislim, šestorica nas i još k tome dr. Dooley, dr. Anderson i jedan od liječnika. Mi bismo u velikom broju „napali" jednu od onih velikih robnih kuća britanskog tipa. Dva-tri sata kasnije otišli bismo ostavljajući iza sebe mnogo iscrpljenih i zbunjenih prodavača.
>
> Dr. Dooley lunjao bi gore-dolje po robnoj kući, dok smo mu mi bili za petama. Znao bi reći: „Kupit ću tuce novih stvari, četiri ova, dva tuceta crvenih itd." Mi ostali smo međutim birali one stvari koje smo smatrali da će nam ustrebati.
>
> Ponekad bi se živo raspravljalo o razboritosti kupovanja pojedinih predmeta ili uzoraka. Dr. Dooley bi nam održao kratko predavanje o vrijednosti i korisnosti nekih stvari, oslanjajući se na vlastito iskustvo.
>
> Poslije jednoga takvog uzbudljivog dana poveo nas je na večeru u „Klub stranih dopisnika". Hrana je bila odlična, pogled na Hong Kong bez oblaka i magle, jednostavno, prekrasna hongkonška noć! Za vrijeme večere Jan i ja smo prvi shvatili da je dr. Dooley, iako poznaje tisuće ljudi, doista osamljen čovjek. Često se obraćao ljudima u dolini Muong Singa kao svojoj obitelji, i ne sumnjam da su njegovi osjećaji prema njima bili duboki i iskreni. Ne sjećamo se riječi koje je govorio i koje bi otkrivale tu samoću, ali ona je bez sumnje bila tu.

Dok je boravio u Hong Kongu, Dooley je razgovarao s nekim ljudima o planovima za „Međunarodnu očnu banku" ustanove „Medico" koja bi obavljala transplantaciju očne rožnice i koja bi mogla vraćati vid slijepcima u Aziji. Kasnije je znanstveno-istraživački pothvat bio pod upravom dr. Johna Harrya Kinga, okuliste u Washingtonu, koji je razvio proces vakumske dehidracije, koja je omogućila pohranjivanje i otpremanje očiju poklonjenih očnim bankama u SAD. Međunarodna očna banka sada pruža usluge u 16 zemalja na svim kontinentima svijeta. Dooley je govorio u „Klubu lavova" u Hong Kongu. Zatim je grupa pošla u Bangkok kupiti još potrebne stvari.

„Odsjeli smo u hotelu 'Erawan' u Bangkoku", kaže Terry Cotter, „i bili smo umorni od hodanja, dok je Dooley obavljao svoje sitne poslove. Poslije jednog od takvih dnevnih 'pljačkanja', grupa se našla kod hotelskog bazena

da se osvježi. Dooley je već sjedio kraj bazena kad smo mi stigli, pa smo ga pozvali da nam se pridruži i da zapliva Odbio je, govoreći da će brazgotine od operacije poplašiti većinu hotelskih gostiju. Ali bazen je bio užitak kojemu se nije mogao dugo opirati, pa je nakon kratkog kolebanja skočio naglavice, roneći do sredine bazena. Ronjenje mu je očito smetalo, no nastojao je to prekriti. Savio je svoje bolesno rame i zaronio još nekoliko puta prije nego li je izišao."

Bob Anderson spominje Dooleyevu „veliku upornost u tom razdoblju. Izgledalo je da se ne sili više nego obično, a zapravo, uvijek se je silio. Posjedovao je, svakako, jasan osjećaj poslanja. Doista, nisam imao osjećaj da putujem s bolesnim čovjekom.

Moja prva supruga umrla je od raka. Možda je radi toga Tom osjećao da može razgovarati sa mnom o svome raku. Dakako, Tom je osjećao stalno potrebu da čavrlja o svemu. I kad bi govorio o svojoj bolesti, bio je prilično ležeran. Svatko tko boluje od raka zna da je najgore što 'ne zna dokle će'. Kad bi Tom govorio o svojim budućim planovima, izgledalo je da govori sam za sebe i iznenada bi dodao: 'Naravno, ne govorimo o godinama nego o mjesecima'."

Navečer, 4. kolovoza, kad se Dooley vratio u Laos, sreo je na uzletištu u Vientianu Boba Burnsa, istog „debeljuškastog i dragog Boba Bursa koji je radio za USIS i sebe nazivao 'jednim od daktilografa u Božjoj armiji'." Sreli su se 1958, kad je Dooley prvi put stigao u Vientian s trideset i dvije tone lijekova i opreme, a nije bilo mjesta za uskladištenje, osim na tratini pred kućom Hanka Millera. Bob Burns je došao avionom američke ambasade u Muong Sing u kolovozu 1959, da bi Dooleya smjesta otpremio na prvom dugom i tajanstvenom putovanju u Sjedinjene Države. Tom Dooley tada nije znao pravi razlog zašto mu je naredeno da pode kući. Bob Burns je bio jedan od nekolicine onih koji su znali da je bolest Toma Dooleya dijagnosticirana kao neizliječiv oblik raka.

Bob Burns se sjeća:

Kad se Dooley, navečer 4. kolovoza 1960, vratio

u Vientian, dogovorili smo se da ćemo večerati u hotelu „Setha Palace". Izgledao je umorno i smeteno te večeri. Bio sam iznenaden, kad sam vidio da mu je ruka opet u crnom svilenom povezu, jer sam čuo da ga je prestao nositi. Ponekad bi zanjihao bolesnu ruku pomažući se lijevom, zdravom, s grimasom boli. Dok smo razgovarali uočio sam da mu nedostaje nešto što je bilo bitni dio Toma Dooleya i što sam uvijek poznavao. Ne bih mogao točno reći što je to bilo, ali on naprosto nije više bio isti čovjek.

Kod večere se, dakako, uvelike govorilo o mnogim opasnostima koje prijete Laosu. Svi smo znali da ozbiljne opasnosti vrebaju kraljevsku vladu u toj zemlji. Izbori su u travnju prošli prividno dobro. Glasanje je praktično eliminiralo opozicione stranke u parlamentu i podiglo ugled „mladim reformatorima". Za uspjeh je bio uvelike zaslužan general Phoumi Nosavan. Ipak, radi suprotstavljanja Zapada vojnoj ličnosti, kralj je za premijera izabrao civila Tiao Somsamitha, prijatelja generala Phoumia.

Te je večeri Tom tvrdio da ga politika u Laosu ni najmanje ne zabrinjuje. Rekao je da je njegov posao krenuti na sjever, po mogućnosti što brže, i urediti da započne s radom nova bolnica u Ban Houei Sai.

„Došao sam u Laos, znajući da će opozicione snage prije ili kasnije preuzeti vlast u zemlji", rekao je Dooley. „Želim ostati u Laosu dok moj posao ne bude dovršen, ili dok ne budem morao otići."

Dva tjedna kasnije, Bob Burns je opet sreo Toma Dooleya u Luang Prabangu, staroj prijestolnici kraljevstva. Događaji su dosegli najkritičniju točku u povijesti Laosa. 9. kolovoza, dosad nepoznati dvadesetšestogodišnji zapovijednik Kraljevskog laoskog padobranskog bataljona, kapetan Kong Le, sa svega 700 vojnika zauzeo je Vientian dok su vlada i vojni dostojanstvenici bili u Luang Prabangu na obredu spaljivanja pokojnog kralja. Snage kapetana Kong Lea odmah su zatražile pomirenje s pristašama pokreta „Pathet Lao" i izgon „Američke vojne misije". Nekoliko dana kasnije radio u Hanoju, glavnom gradu

Sjevernoga Vijetnama, javio je da je Pathet Lao spreman stupiti u novu laosku vladu koja će istjerati sve Amerikance.

Ted Werner, novi Tomov pilot, bio je u Vientianu u noći prevrata Kong Lea. Ted se sjeća:

> Dojurio sam na uzletište i bez ikakvog objašnjenja ili drugih formalnosti odletio s „Piper Apacheom" u Bangkok. Nisam nikako mogao uspostaviti vezu s Dooleyem koji se nalazio u Muong Singu, pa sam se jedino mogao nadati da će čuti za moj postupak od Boba Burnsa ili od nekoga iz Američke ambasade.
>
> Prva mi je briga bila da maknem avion iz Vientiana, jer će ga sigurno zaplijeniti pobunjenici kapetana Kong Lea, ako im se pruži prilika.
>
> 19. kolovoza jedan se putnički avion, koji je preuzela armija, zaustavio u Muong Singu i Dooley se nekako ukrcao, te odletio u Luang Prabang bez ikakvog jamstva da će se moći vratiti u Muong Sing ili bilo gdje drugdje izvan stare prijestolnice. Tog sam poslijepodneva uspostavio vezu s Bobom Burnsom u Luang Prabangu preko radio odašiljača, koji je dodijeljen „Američkoj vojnoj misiji", i Burns me je obavijestio da je Tom ondje. Zamolio sam za upute , a Tom mi je poručio da pođem u Luang Prabang, ali da na svaki način izbjegavam Vientian. „Treba nam taj zrakoplov" – rekao je.
>
> Toga poslijepodneva pošao sam posjetiti mladoga Pukea Sarasina, sina Potea Sarasina, generalnog sekretara SEATO pakta, i još neke druge tajlandske prijatelje. Svi su me uvjerovali da sam u neugodnom položaju, što sam već i sam znao. Legalno, mogao bih letjeti iz Tajlanda u Luang Prabang samo preko Vientiana, što bi vjerojatno značilo žrtvovati zrakoplov. Ali, gore od toga je činjenica da Tajland ne dopušta nikakve letove u Laos zbog tamošnjega građanskog rata.
>
> Ipak, nakon duge intervencije Sarasina i drugih utjecajnih Tajlandana, naš je avion dobio poseban status. Zapovjednik tajlandskog vojnog zrakoplovstva dao mi je upute za prolaz i ja sam odletio izravno u Luang Prabang.
>
> Prva Tomova naredba bijaše odvesti ga natrag u Bangkok, gdje je morao obaviti posao za snabdjevanje bolnica u Laosu. Bio je zabrinut i za komuniciranje s centralom u New Yorku, kao i s obiteljima ljudi zaposlenih u ekipama ustanove „Medico" u Laosu. Ispočetka nije bilo nikakve veze između Laosa i svijeta osim preko Vientiana. Sve što je dolazilo u Laos i odlazilo iz Laosa, zaustavljalo se ondje. Ipak je postojao jedan šaljivi izuzetak: Tom je, naime, primio brzojav od ustanove „20th Century-Fox" s pitanjem da li će Frank Sinatra ili Jack Lemmon biti prihvatljivi za glavnu ulogu u filmu Toma Dooleya. Jedino se ovaj brzojav „probio" u Luang Prabang brzo i u savršenom engleskom jeziku, što je također bilo nešto izvanredna. Mora da su cenzori pobunjenika bili impresionirani imenima filmskih zvijezda."

1–3. rujna. Prvoga rujna Ted Werner je odvezao Dooleya preko Južnokineskog mora u Kuala Lumpur, glavni grad Malajske federacije, gdje je bio sklopljen ugovor između lokalne vlade i ustanove „Medico" za izgradnju bolnice. Te je večeri Tom Dooley večerao s malajskim ministrom zdravlja, dr. Dato Ong Yoke Linom. Izvještaj koji je Dooley kasnije poslao u New York bio je sjajan. Napisao je slijedeće:

> Dato Ong i njegovo osoblje radili su na ugovoru za bolnicu koja je smještena u Kuala Lipisu, selu koje pripada državi Pahang, udaljeno oko 110 milja od glavnoga grada. Mala je federacija od 11 država i svaka država ima svoga vlastitog sultana ili radžu (kneza). Sultan Pahanga bit će počasni predstojnik naše „Medico"--ekipe. Mislim da će Malaja biti dobar primjer kako „Medico" izvodi svaki program u skladu s potrebama svakog pojedinog naroda.
>
> Sultan Pahanga izgradio je odličnu mrežu cesta kroz džungle centralne Malaje i njegovi ljudi mogu doći iz

čitave džungle u ovo središnje područje. Nisu molili „Medico" da izgradi seosku bolnicu poput onih koje imamo u Muong Singu ili Ban Houei Sai, nego su radije zamolili da preuzmemo već postojeću bolnicu, proširimo je, izgradimo modernu operacionu dvoranu i instaliramo moderni rendgenski odjel. Zamolili su nas da ovu bolnicu pretvorimo u mali medicinski centar. Dovesti ćemo ekipu liječnika, bolničarke i tehničare. Uz liječenje bolesnika, započet ćemo s programom obrazovanja malajskog medicinskog osoblja.

Slijedećeg jutra (2. rujna) poletjeli smo malim avionom malajskog vojnog zrakoplovstva i, nakon kratkog leta od oko 30 minuta, spustili se na provizorno uzletište velike plantaže kaučuka. Tu su nas čekali autom i odvezli u Kuala Lipis koji je udaljen oko 20 minuta vožnje. Kuala Lipis je malen gradić, ali je centar većega područja s oko 40.000 ljudi. Sadašnja bolnica ima dva malajska liječnika i četiri bolničarke. Dnevno primaju oko 100 bolesnika, a na odjele mogu smjestiti oko 130 pacijenata.

Naš prvi posao je modernizirati operacionu dvoranu, jer sadašnja nije ništa bolja od onoga što bismo mogli nazvati dobrom svlačionicom. Kuala Lipis ima električnu struju i vodovod, pa s tim nema problema. Bit će nam potreban liječnik opće prakse, jedan kirurg, rendgenski tehničar, labaratorijski tehničar i tri bolničarke opće prakse. Liječnik može biti i oženjen čovjek jer ovo je lijep, čist gradić s dobrim smještajem i opskrbom.

Odletio sam natrag u Kuala Lumpur i objedovao s predsjednikom vlade i s nekoliko članova kabineta. Bio je tu i Dato Ong Yoke Lin. Malajski je kralj ozbiljno bolestan i nema nade da će preživjeti. Zato je ručak bio prilično kratak i tih. Rečeno nam je da je sada najvažnije, poštujući stroge propise, izabrati jednog odličnog liječnika (možda dva) i potrebne bolničarke i tehničare. Dobro bi bilo da budu ovdje slijedećeg mjeseca ili za šest tjedana.

5–16. rujna. Dooley je obilazio nove bolnice u Ban Houei Sai u Laosu i Qwang Ngai u Vjetnamu, da bi vidio kako rade nove ekipe. To je učinio prije sređivanja stanja u Muong Singu, gdje je znao da ga čekaju problemi. Bio je razdragan bolnicom u Qwang Ngaiju koju je prošlog mjeseca preuzeo doktor Carl Wiedermann.

Dr. Wiedermann rođen je u Njemačkoj, odgojen u Italiji, a medicinu je diplomirao na Sveučilištu u Napulju prije nego je došao u SAD na postdiplomski studij 1954. Tom Dooley je za njega rekao: „On je čudesna mješavina onoga lijepog u Starom svijetu (Europa) i najboljega u Americi. Da bi si ga dočarao, zamisli čovjeka koji se, poslije četrnaest ili šesnaest sati radnog dana, voli opustiti slušajući komornu glazbu iz 17. stoljeća na kazetofonu."

Poštovanje prema Tomu Dooleyu, kao i kritički pogled na Dooleyeve nedostatke, povećavali su se otkada je Wiedermann napustio Sjedinjene Države. Karl Wiedermann kaže:

> Uočio sam da je prilično lako složiti se s Tomom Dooleyem. Usprkos onome što sam bio čuo od drugih, on je bio savršeno voljan prihvatiti vas, iako se ne slažete s njegovim prijedlozima. Uvijek je govorio da u svojoj blizini ne želi bezkičmenjake. Naprotiv, znao bi reći: „Ne želim čuti što mislite da ide dobro. Želim čuti što mislite da NE ide dobro. Želim čuti vašu kritiku, ne laskanje." Ja mu nisam nikada laskao, nikad. Dooley je u svakom slučaju bio strog i disciplinirani. Osjećao se kao voda grupe s potpunom odgovornošću za program. Zahtijevao je potpunu poslušnost od svojih bolničara i bolničarki. To mu je ostalo iz službe u Ratnoj mornarici. Osobno, ja sam savršeni antimilitarist. Pokušavam rješiti posao sa svojom ekipom na temelju opće diskusije. Katkada bi me Tom radi toga kritizirao. Znao bi reći: „Vi jednostavno morate davati naredenja, a oni ih izvršavati."
>
> Kad je bio na dužnosti, znao je svaki detalj o onome što se dogada. Znao je koliko treba šećera za jednomjesečne ili šestomjesečne zalihe, isto tako i količinu benzina za stari džip. Bio je savjestan ekonom i uz to do-

bar liječnik. I, kad je govor o tome, Dooley je bio zaista **dobar liječnik**. Nije imao mnogo vremena za skrb oko pacijenata prije ili poslije operacije, ali on je bio dobar dijagnostičar i pripisivao je dobru terapiju. Bio je svestran liječnik. Poznavao je npr. najmodernije liječenje malarije ili amebnih bolesti. Usavršavao se u svojoj tropskoj medicini i drugim specijalnostima. Čitao je ne samo časopise opće medicine nego i specijalizirane. Imao je, npr., knjige o oftalmologiji i stalno ih je čitao. Uvijek se zanimao za nabavljanje novih instrumenata kao, na primjer, specijalne štipaljke za vađenje polipa iz nosa ili najnoviji sistem anestezije. Bio je dobar liječnik i očito zauzet za svoj posao.

Imao je poseban znak na ramenu, jer se smatrao „liječnikom džungle". Nosio ga je gotovo kao izazov. Znao bi govoriti: „Ja sam liječnik džungle i prakticiram medicinu 19. stoljeća." Ostavio je taj znak svojim kolegama i pomoćnicima da ih podsjeća da obavljaju uzvišen posao pod teškim uvjetima. To me zaista oduševilo.

Al Harris, jedan od dvojice bolničara u Quang Ngaiju, također svjedoči da je Tom Dooley bio „vrhunski tip karaktera". Harris kaže: „Mnogo sam puta čuo kako dr. Dooley govori da u svakoj grupi netko mora biti pravi zapovjednik, inače će grupa propasti. Jednom zgodom mi je rekao da je osoba koja zapovijeda uvijek omražena. 'Ali', rekao je, 'to je cijena vodstva.' Spomenuo je primjer dviju grupa Amerikanaca koje su zarobili neprijatelji. Članovi jedne su radili kako je tko htio, ali u drugoj je grupi jedan čovjek preuzeo vodstvo i govorio kada i što jesti, kada i kako izvršavati naredenja itd. Prvoj su grupi popustili živci, a druga je grupa uspjela preživjeti."

Harrisov kolega, Reggie Gordon, osjetio je nekoliko puta žalac Dooleyeva jezika pa priča:

> Dr. Tom vas je mogao izbaciti iz ravnoteže svojim sarkastičnim primjedbama i čestim bockanjem. Uvijek bi govorio: „Moj stav je najbolji i dok ne dokažete da nemam pravo, radit će se po mojoj volji." Dr. Dooley i ja nismo se baš previše slagali. Često i naglo je reagirao na moju, instinktivno izgovorenu, riječ „yep" umjesto „yes sir" (da gospodine). Kad bi mi postavio pitanje a ja odgovorio „yep", on bi uvijek upitao: „Što ste rekli?" Nisam to činio da bih ga razljutio. Bila je to samo navika, ja bih se zaboravio jer smo imali puno posla. Jednom zgodom mi je rekao: „Kad biste barem mjesec dana bili sa mnom u Muong Singu, naučio bih vas reći: 'Yes sir' i 'No sir' (Ne gospodine)."
> Za vrijeme jednog posjeta Quang Ngaiju doveo me do toga da ga vraški zamrzim. Čvrsto sam odlučio napustiti „Medico". U Quang Ngaiju bijasmo tek malo vremena, a svi smo bili umorni i potišteni. Živci su bili pri kraju. Trebali smo obaviti operaciju. Dr. Tom je izvršio anesteziju. Popeo mi se na vrh glave, prigovarajući što imam na sebi obično radno odijelo u operacijskoj dvorani. Rekao sam mu da nemam bolničke kape i plašta. Neprestano mi je prigovarao i ignorirao me tokom operacije, dok se nisam osjetio malenim kao makovo zrno. Poslije operacije pružio mi je neko platno i rekao: „Načinite si mantil. Čuvajte ga čista i nemojte da vas ikada više vidim ovdje s takvom odjećom." Ah, kako sam ga onda zamrzio!
>
> Dr. Dooley vas nikad ne bi pohvalio ako ste nešto dobro obavili. On bi vam uvijek govorio što ste loše učinili. Jednoga dana rekao mi je: „Nikome ne kažem da je nešto dobro učinio, jer ako je učinio dobar posao, on to zna. Moj je posao reći kad nemaju pravo, kako se greške ne bi nikada više ponavljale."

U Muong Singu je dužnost preuzeo dr. Ronald Wintrob. Činilo se da je njegova odbojnost prema Tomi Dooleyu rasla iz dana u dan. Smatrao je da je Dooley sebičan, tvrdoglav i bahat čovjek.

Dr. Wintrob želio je imati jednu pristojnu stolicu (nerazumna želja u očima Dooleyeva spartanskog ukusa za namještaj u putnoj torbi), i kako se čini, kupio je jednu u Vientijanu. Dooley nije dopustio da se stolica prenese u Muong Sing. Rekao je da mu ograničeni prostor u avionu treba samo za nužni teret. Ipak Dooleyev zapis u New Yorku je pokazao da je volio Ronalda Wintroba i da ga

je poštivao kao liječnika. Bez obzira na sukob dvaju snažnih karaktera, očito je da se radilo o problemu autoriteta i discipline.

Dr. Wintrob imao je bradu, a Dooley je uporno tražio da je obrije. „Pokušao sam objasniti Ronnyu kako u Indokini brada još označuje bijelca kao Francuza, a ovdje narod još uvijek prezire francuske kolonijaliste. Ali on mi je rekao da bradu nosi još od studentskih dana i da se nipošto ne želi obrijati. Očito je htio ugroziti moj autoritet. Zato sam mu rekao neka se odluči: ili ćeš obrijati bradu ili uzeti avionsku kartu i poći kući! Brade je nestalo."

Dr. Wintrob dodaje: „Jaka odbojnost koju sam osjećao prema Dooleyu pomalo je prestala tokom nekoliko slijedećih mjeseci. Kad je uvidio da njegovom bolnicom upravljam tako dobro, kako je samo poželjeti mogao, postao je popustljiviji prema mojim stavovima i manje nestrpljiv. Nisam promijenio svoje mišljenje o Tomovu karakteru i motivacijama, ali sam postao nešto tolerantniji prema sigurno dubokoj iskrenosti koju je on gubio razmjerno sa svojom sve većom slavom."

21–30. rujna. Vientijan, opsjedani glavni grad Laosa, bio je u stanju kaosa, kad je Dooley stigao onamo 21. rujna. Snage generala Phoumia još su prijetile da će razoriti središnji dio grada, gdje se nalaze glavne zgrade. Vodovod i električna centrala bijahu bombardirani te je jedan dio grada ostao bez vode i struje. Stvarno, nije bilo na raspolaganju ni benzina. Budući da Vientian uvozi sve iz Tajlanda preko rijeke Mekonga, blokada i embargo (za što su i kraljevska vlada Laosa i vlada Tajlanda odbacivale odgovornost) ostaviše grad bez hrane, lijekova, goriva i druge važne robe.

I sam se Dooley našao u grdnom položaju. Zalihe lijekova kao i velike količine opreme ustanove „Medico" za novu bolnicu u Ban Houei Saiju bijahu blokirane u skladištu carinarnice u Bangkoku, u Tajlandu. U normalnim uvjetima ovo bi se, uz jamstvo, moglo prevesti u Laos s kojim „Medico" ima ugovor, koji ga oslobađa od uvozne carine. Ali zbog blokade ništa nije išlo redovitim kanalima. Druga mogućnost bila je prokrijumčariti veliki teret u

Laos, na što je i Tom Dooley pomišljao. Ali da bi to učinio on bi morao uzeti lijekove u Tajlandu. No „Medico" nije izvodio nikakav program u Tajlandu, pa nije imao bilo kakav ugovor o uvozu sa vladom u toj zemlji. „Tajlandska vlada je nepopustljiva s obzirom na uvozne carine od kojih dobiva više prihoda nego što iznosi čitavi nacionalni budžet", podsjetio je Dooley svoj ured u New Yorku. Na zalihe koje je upravo tada trebao samo za bolnice u Kambodži i Laosu morao bi platiti Tajlandu za uvoznu carinu 65.000 dolara.

Kao obično, on je imao utjecajne prijatelje na pravim mjestima. Otišao je u Bangkok da posjeti Pote Sarasina, bivšeg tajlandskog ambasadora u Ujedinjenim nacijama i sadašnjeg vrhovnog zapovjednika SEATO pakta te ga zamoli da oslobodi ustanovu „Medico" od plaćanja carine na pošiljku.

Pote Sarasin mu je rekao: „Vi molite nemoguće – kao obično. Ali ja ću na to misliti. Posjetite me sutra."

Slijedećeg dana Pote Sarasin mu je rekao da se o toj stvari raspravljalo s nekoliko ministara i sa šefom Carinarnice. Opće mišljenje je bilo da nitko ne može osloboditi od carine osim samoga kralja, a on je sada u Švedskoj. Ipak je Pote Sarasin mislio da bi ministar predsjednik, maršal Sarit, mogao pomoći.

„Dobro, a kako bih ga mogao vidjeti?"

„Znao sam da ćete postaviti ovo pitanje", nasmješio se Sarasin. „Susrest ćete se s ministrom predsjednikom danas u četiri sata poslijepodne."

Kasnije je Dooley izvijestio New York: „Maršal Sarit bio je veoma ljubezan, ali teškom sam ga mukom pridobio. Napokon se uvjerio da je humanitarna ideja koju 'Medico' predstavlja iznad logike rata i politike, pa je u mojoj nazočnosti naredio šefu Carinarnice da bez carine pusti naše pošiljke. Stavio je samo jedan uvjet: 'Molim vas, nemojte prodavati ništa od tih zaliha u Tajlandu, inače ćete oštetiti naš budžet.'"

U New Yorku je Tom Regan, zadužen za snabdijevanje prekomorskih ustanova organizacije „Medico", osjetio silno olakšanje kad je čuo da je Dooley oslobodio blokirane pošiljke a da nije platio za budžet pogubnih 65.000 dola-

ra carine. Regan priča: „Pustimo na stranu dragocjenu opremu za Ban Houei Sai, mi smo bili u očajnom pomanjkanju lijekova u Muong Singu i Ban Houei Saiju. Ali sada kad je dr. Tom imao sve u svojim rukama u Bangkoku, nastalo je veliko pitanje, kako on namjerava dopremiti te zalihe u sjeverni Laos. Mi smo pretpostavljali da on smišlja neko krijumčarenje ili ilegalan prijelaz preko granice, i bili smo na mukama skoro cijeli sljedeći tjedan."

Kako je Tom Dooley izveo ovo malo čudo vještine snabdjevanja, može se iskonstruirati iz njegova sažetog izvještaja, iz izvještaja Toma Kirbyja i Terry Cottera, i iz sjećanja Toma Regana. Mladi Tom Kirby bio je pozvan u Bangkok, gdje je 16 tona robe bilo ukrcano u nekoliko zatvorenih teretnih vagona malene uskotračne željeznice, koja vodi do sjevernog dijela Tajlanda. Tu su sanduci bili prenešeni u „šarenu" karavanu sastavljenu od volujskih tovarnih kola i starih pohabanih kamiona i prevezeni po kopnu u tajlandski gradić Chiang Khong na rijeci Mekong.

U meduvremenu je naredeno Terry Cotteru da krene iz Ban Houei Saija i uzme svaku upotrebljivu barku, pirogu i kanu duž rijeke te formira svoju flotilu u Chiang Khongu. Tu se sreo s Tomom Kirbyem. Teret je ukrcan na nekih 25 malenih plovnih jedinica i otplovio u Ban Houei Sai na laoskoj obali rijeke Mekong.

„Zalihe koje su pripadale Muong Singu morale su biti prevezene iz Ban Houei Saija zrakoplovom", kaže Tom Regan, „a znali smo da se u Laosu ne može dobiti benzina. No kad je nekoliko dana kasnije stigao dr. Tom, imao je pune tankove benzina u svojem avionu 'Piper Apacheu' i još jedan tank rezerve. Nikada nismo mogli odgonetnuti, kako je on to riješio, ali čitava je operacija uspjela glatko, bez poteškoća. Poslije toga, momci su Toma zvali 'stari krijumčar'. Bio je to za svakoga nevjerojatan manevar kojim je uspješno ostvaren pothvat. Mislim da je to bilo nešto herojsko za tako bolesna čovjeka, kao što je Tom bio u to vrijeme."

peti dio:

1960. – JESEN

7–28. listopada. Dooley se vratio u New York početkom listopada da se podvrgne drugom nizu pretraga u bolnici „Memorial" i da prisustvuje sjednici uprave ustanove „Medico". Rekao je svima da su rezultati pretraga ponovno negativni. Ovo bijaše draga vijest koja je uvjerila mnoge od njegovih prijatelja da se dogodilo čudo. Čak je zavela neke liječnike da reknu, puni nade, kako je možda Tom Dooley „pobijedio bolest". Ipak, kad se približavao datum sastanka uprave „Medico" (15. listopada), on je izgledao utučen, razdražljiv i zabrinut. Rekao je prijateljima: „Izgleda kao da ću se morati vratiti u Sjedinjene Države poslije siječnja i to ovog puta zastalno." Budući da nije bilo nikakvog znaka nekoga fizičkog pogoršanja, njegovi su prijatelji pripisivali ovu namjeru povratka u SAD Dooleyevu nezadovoljstvu s upravljanjem ustanove „Medico" i njegovoj želji da osobno preuzme upravu.

Ipak, ova pretpostavka nije našla podrške u ondašnjem stanju ustanove „Medico", niti u Dooleyevim pismima, niti bilješkama o tom predmetu. On je bio nestrpljiv radi sporog regrutiranja osoblja i bilo bi mu drago vidjeti kako „Medico" širi svoju aktivnost puno većom brzinom. Tužio se također što sva briga oko sakupljanja novčanih sredstava pada isključivo na njegova leda. Početkom godine izjavio je u dugom pismu (Prijedlozi za djelovanje ustanove „Medico") na Paula Hellmutha ovo: „Ne volim da

'Medico' bude ovisan o meni i mojoj osobi... Mislim da ustanovu ne bi trebalo graditi na tako nesigurnom pijesku."

Leo Cherne, izvršni direktor ustanove „Research Institute of America" iznosi zanimljivu teoriju o mišljenju Toma Dooleya u to vrijeme. Dooley i Cherne sreli su se dok je „Medico" još bio podružnica humanitarne ustanove „International Rescue Committee". Postali su iskreni prijatelji i njihovo prijateljstvo je ostalo čvrsto unatoč tome što je Dooley odlučio odvojiti „Medico" od IRC-a.

Leo Cherne kaže:

Kad je Tom u listopadu 1960. došao da me posjeti, budući da je bio ovdje radi liječničkog pregleda, došao je s nakanom da provjeri opravdanost svojih sumnji i da potkrijepi svoja uvjerenja. Tom uopće nije sumnjao da je s „Medicom" stvoreno sredstvo kojim se uspješno ostvaruju njegove vizije i, bez ikakve dvojbe, napredak jedine stvari koju je on iskreno smatrao korisnom – barem u okviru njegovih sposobnosti. U to nije sumnjao. Nije sumnjao ni u budućnost, funkciju i svrhu ustanove „Medico". Ali počeo je pokazivati neku zabrinutost s obzirom na veličinu i zamršenost same organizacije.

U stanovitom smislu, organizacija – veća i bezličnija stvar – jest suprotnost onoga što je bilo u dubini srca Toma Dooleya, u malenom selu Laosu, gdje je jednostavnost ono bitno. U mjestima Nam Tha ili Muong Sing nije bilo posrednika izmedu ruke i rane.

Tako se on u listopadu vratio u SAD ne samo s malodušnošću radi svoje vlastite jednogodišnje tjelesne patnje, nego je također bio raskidan protuslovljem, koje se možda neće moći riješiti – protuslovljem u njegovom maštanju o Dooleyevskim i Schweizerovskim pothvatima po čitavom svijetu, gdje god oni budu potrebni, projektima koji će ipak ostati u svojoj pravoj biti jasni, jednostavni i nezamršeni.

Tom je još uz to bio zabrinut, jer je u svom povratku, u jesen 1960, doživio učinak čudnovatog narodnog odaziva njegovoj (Dooleyevoj) vlastitoj fizičkoj odvažnosti, grandioznu stvarnost: bogatu u prirodnim sredstvima, ambicioznu u njezinim pothvatima i silno kompliciranu u svom djelovanju. On se pitao da li „Medico" izmiče njegovoj izvornoj zamisli.

Radi istog razloga, u vrijeme operacije godine 1959, kad se Tom prvi put suočio s mogućnošću smrti, brzo je razumio i prihvatio savjet koji je sugerirao izdvajanje ustanove „Medico" iz IRC-a, jer mu se činilo da izdvaja nešto neposredno, osobno i još maleno, iz nečega većega s njegovim kompleksnim sakupljanjem novčanih sredstava i s činovnicima. On je tada mislio da će se „Medico" vratiti jednostavnim počecima.

Sada, u listopadu 1960, on je stvarno došao da me posjeti, jer je uvidio da uopće nije riješio ovaj problem. Uočio je da je „Medico" na prekretnici. Njegovim osobnim naporom i genijem, „Medico" je sada postao veliki, zamršeni aparat – veći i složeniji od onoga od kojeg se i sam odvojio u jesen 1959.

Na sastanku uprave 15. listopada, Tom Dooley je bio izabran za podpredsjednika ustanove „Medico". Činilo se da je zadovoljan načinom kako stvari izgledaju. „Za nekoliko tjedana", rekao je, „poći ću u New Delhi i započeti novi program za izbjeglice iz Tibeta. Zatim ću poći u Afganistan i Malaju. Pošto se ove akcije pokrenu, želimo imati jedno razdoblje konsolidacije u ustanovi „Medico". Ne smijemo pogriješiti te doživjeti neuspjeh radi prevelikih ambicija. Griješimo ako imamo veliki broj napol neostvarenih projekata koji potonu prije nego izidu iz luke. Moramo stvoriti i novu organizacijsku strukturu koja će biti puno manje ovisna o jednom čovjeku – Dooleyu."

Od 18. do 28. listopada Dooley je održavao predavanja i prisustvovao sastancima u San Franciscu, St. Luisu i Torontu. Zatim je 28. listopada sjeo u avion na međunarodnom uzletištu u New Yorku i otputovao u Indiju. Iznudio je obećanje od Malcolma Dooleya i Boba Copenhavera da će ga posjetiti u Aziji sljedećega mjeseca, a ne u proljeću 1961, kako je Copenhaver želio. Tom mu je rekao zagonetno: „Dodi u studenom ili nikako. Poslije siječnja neću biti tamo."

30–31. listopada. Telefon je zazvonio u uredu dr. Melvina A. Casberga, dekana „Christian Medical Collegea" u Ludhiani, gradu u sjevernom Pandžabu, koji pripada Indiji. Telefonist u Delhiju najavio je da je na liniji dr. Jungalwalla, generalni direktor za zdravstvo.

„Doktore Casberg, imamo jednu ponudu od dr. Toma Dooleya iz ustanove „Medico" za pomoć tibetanskim izbjeglicama na našoj sjevernoj granici. Projekt je jednostavan: treba nam lijekova, opreme i vozila za putujuću medicinsku ekipu. Znajući da ste osobni prijatelj dr. Dooleya i uz to član njegova medicinskog savjetodavnog odbora, želio bih da nam po mogućnosti pružite nešto informacija i pomoć u ovoj stvari."

Doktor Casberg je rekao da će biti sretan ako pomogne i dodao je da je nedavno primio pismo od Dooleya, pisano u Rangunu. U pismu Dooley izražava želju da posjeti Delhi i Ludhianu da porazgovara o tome.

Kad sam spustio slušalicu, moje su misli poletjele natrag, k mojem prvom susretu s Tomom Dooleyem. Bila je to godina 1949. Mjesto bijaše Gold Room, u hotelu Jefferson u St. Luisu, gdje je bio priređen banket u čast mojeg svečanog ustoličenja za dekana Medicinskog fakulteta na Sveučilištu u St. Louisu. Jedva zametljiv, u žagoru tisuća glasova i u zveketu tanjura, odvijao se neslužbeni solo klavirski koncert na pozornici, na kraju velike plesne dvorane. Pijanist je bio Tom Dooley.

Tom je kao student medicine pokazivao znakove svoje goleme energije na način koji se nije uvijek svidao onima koji su bili odgovorni za upravljanje Sveučilištem. Rasporedi na klinikama i dolaženje na predavanja nužan su dio obrazovanja. Ali Tom se bunio protiv nekih od ovih krutih rasporeda u tolikoj mjeri, da je mjesto pohadanja planiranih predavanje često bio sasvim zaokupljen nepredvidenim aktivnostima. Reagiranje profesorskog zbora na takvo ponašanje često je dovodilo Toma na susret sa mnom u dekanatu fakulteta. I u ovom razdoblju njegova sazrijevanja prepoznao sam srce, koje se nije dalo sputati u granice

rutinskih životnih tokova. Ovi početni susreti studenta Toma Dooleya i mene, dekana fakulteta, razvili su se u prijateljstvo koje će nas sve više i više zbližavati tokom slijedećih godina.

Slijedeća etapa ovog prijateljstva počela je s Tomovom promocijom na Medicinskom fakulteta i s njegovom željom da služi svojoj domovini. Međutim, službeno sam premješten iz St. Louisa u Washington D. C., gdje sam bio postavljen za pomoćnika ministra obrane (zdravstvo i medicina). Tom je onda bio u Ratnoj mornarici i na jednom putovanju na Zapadnu obalu zaustavio sam se u bolnici Ratne mornarice u Camp Pendletonu u Kaliforniji, na redovitom pregledu osoblja i opreme.

U bolnici, uz šalicu kave, upitao sam zapovjednika, kako radi Tom Dooley kao član njegova osoblja.

„Dooley je nedvojbeno nešto posebno", reče mi oprezno. „Posjeduje neograničenu energiju, ali moram reći da je upotrebljava na vrlo loš način. Ne radi se o nekom namjernom remećenju redovitog posla, nego o tome da se on zanese nekim projektom toliko, te gubi osjećaj odgovornosti za druga srodna područja". Očito je da ga vrijeme, iskustvo i disciplina nisu promijenili.

Kasnije, kad sam se povukao iz Ministarstva obrane i nastanio se u Kaliforniji kao kirurg, jednoga poslijepodneva Tom se dovezao k našoj kući bez sigurnosnog pojasa. Iskočio je iz svoga, kričavo-crvenog, sportskog automobila s pomičnim krovom, ne otvarajući vrata. Sjaj u njegovim očima govorio mi je da ide u neku novu avanturu.

„Gospodine, određen sam za Japan", rekao je stojeći uspravan preda mnom, naborana lica, s onim privlačnim irskim osmjehom. Tom me je uvijek oslovljavao sa „Sir", privjeskom još iz dana kad sam bio njegov dekan. Nakon ovog kratkog posjeta odvezao se na sjever u San Francisco, gdje se ukrcao na putu na Daleki Istok.

Počela su stizati pisma preko Pacifika. Kako je uglavnom pisao o svojem radu u Sjevernom Vijetnamu,

bilo je očito da je Tom bio potresen do najintimnijih dubina svoga bića. Užasnuo se nad očajnim nevoljama ljudi u tom dijelu svijeta. Tada sam shvatio da Tom nikada više neće biti onaj bezbrižni mladić. Priča o njegovoj dubokoj promjeni živo je prikazana u njegovoj knjizi „Deliver Us From Evil" (Izbavi nas od zla).

Slijedeći put sam vidio Toma na Nacionalnom aerodromu u Washingtonu, gdje sam prisustvovao sastanku medicinskog odbora obrane. Naletjeli smo jedan na drugoga u aerodromskom restoranu. Kad je najavljen odlazak moga aviona, Tom me je ispratio do u avion i sjeo na rub moga sjedišta. Zasvjetlili su znakovi „No spoking" („Zabranjeno pušenje") i „Fasten Seat belt" („Vežite se!"), ali Tom na to nije obraćao pažnju, sav zaokupljen raspravom o svojim budućim planovima. Napokon ga je stjuardesa morala na silu odvući iz aviona, na veliku zabavu ostalih putnika. Veliko se pitanje motalo po Tomovoj glavi: Kako se najbolje založiti svojim životom za one u Jugoistočnoj Aziji koji su tako siromašni? Prožet savjetom duša mu se našla u stanju zbunjenosti. Bilo je očito da se njegovo srce neće nikada smiriti, ako se ne prihvati služenja svojim nedavno pronađenim prijateljima u Aziji. Rekao sam mu nek slijedi glas svoga srca.

Moj šurjak, dr. William Van Valin, kirurg u Kaliforniji, bio je godine 1959. na Dalekom Istoku, i na moju molbu odletio je i proveo nekoliko dana u Tomovoj bolnici u džungli u sjevernom Laosu. Priča o odstranjenju kancerozne limfne žlijezde, koju je odstranio dr. Van Valin, sada je stvar povijesti. Čudnom igrom slučaja, u subotu, 29. listopada 1960, primio sam telefonski poziv od Billa Van Valina, koji je sa svojom ženom Pauli upravo stigao u Delhi. Željeli su doći k nama i provesti nekoliko dana kod nas, ovdje u Ludhiani. Tada njima nepoznat, naš prijatelj Tom trebao je stići slijedećeg jutra u Delhi. Pregledao sam i pripremio automobil, jer sam trebao poći pred Toma na aerodrom udaljen 180 milja od naše kuće. I tako je vrlo neobična slučajnost dovela Van Valina i Toma Dooleya kao goste u našu kuću u Indiji.

Dva su dana brzo prošla. Tom je dvojio između odmora i rasterećenja svoga srca i problema ustanove „Medico". Bilo je očito da trpi, kao i to da neće pokleknuti pred teškoćama.

Poslije podne, na dan njegova dolaska u Ludhianu, sazvao sam odmah studente naše medicinske škole, i Tom je, po svom stalnom običaju, pridobio njihova srca svojom srdačnošću, irskom duhovitošću i poticajem. Jednu zgodu iz njegova druženja s mojim studentima saznao sam od njih tek nakon njegova odlaska. Na njihovu molbu, proveo je jednu večer u muškoj spavaonici, raspravljajući o međunarodnim zdravstvenim problemima. Kasnije su složno zapjevali, a Dooley ih je upitao, da li su kada pjevali podoknicu pred ženskom spavaonicom. Činjenica da je ovo nešto nepoznato u Pandžabu nije smetalo Toma. Za nekoliko časaka sabrao je dečke i poveo ih prema ženskoj spavaonici, pjevajući serenade, na veliko veselje svih studenata, a posebno iznenađenih djevojaka.

Gospoda Casberg i ja dopremili smo u Indiju električni harmonij marke Hammond, i noću prije svoga odlaska Dooley nam je priredio nezaboravno zabavno veče. Skoro jedan sat sjedili smo i slušali Toma kako svira na harmoniju. Činilo se kao da se izgubio u nekom drugom svijetu, svijetu koji se ne zaboravlja. Razgovarali smo jezikom glazbe – molitve za njega, dok je on svirao uzbudljive akorde pjesme Ave Maria, a zatim smo lagano tapkali nogama pjevušeći irske melodije, koje su poigravale na vršcima njegovih prstiju. Kad je završio sviranje legao je na pod iscrpljen, s jastukom pod glavom. Zatvorio je oči i duboko uzdahnuo. Bill Van Valin i ja smo znali da njegovo tijelo trpi bolove i muku što ih prouzrokuje širenje raka.

Tom je znao da mu je vrijeme kratko, i jedino je to pojačavalo njegovu energiju i tjeralo ga još žešće k nastojanju da pomogne onima koji su manje sretni. Te noći, poslije našeg glazbenog „sijela", Tom me poveo u svoju spavaću sobu, skinuo košulju i zamolio me da pregledam njegove grudi. Pažljivo sam pregledao brazgotine i brižno pipanjem ustanovio prisutnost raka koji

se širi. Nije bilo stvarnih znakova ponovnog pojavljivanja, ali bolovi u njegovim ledima i drugi simptomi govorili su nam obadvojici da melanom nije iskorijenjen. Tokom večeri opazio sam kako se on često proteže unatrag i steže svoj struk objema rukama u nastojanju da istisne bolove.

Dok je Tom oblačio svoju košulju, koja je prekrivala brazgotine operacije, vidio sam uz te ožiljke brazgotine udaraca koje je on doživio padom u Laosu. Fizičke nagrdenosti bijahu „značke" stečene u srčanoj borbi protiv trpljenja i siromaštva njegovih prijatelja u Aziji. Tom je uzeo k srcu upozorenje da je svaki čovjek doista čuvar svoga brata.

U noći, 31. listopada, odvezao sam Toma na željezničku postaju u Ludhiani i smjestio ga na pogranični poštanski vlak koji se vraćao u Delhi. Velik broj studenata sabrao se na peronu da mu zaželi sretan put. Tom je stajao na vratima vagona i još jedanput započeo pjesmu. Prije nego je vlak krenuo, ušao sam u kupe i rukujući se s Tomom zaželio mu Božji blagoslov. Dok smo gledali u oči obojica smo znali da se nećemo više vidjeti.

2–5. studenoga. U New Delhiju Dooley je razgovarao s dr. Acharyem Kripalanyem, predsjednikom ustanove „Central Relief Committee for Tibetans" i pristao da će ustanova „Medico" nabaviti veliki džip-kamion, koji će služiti kao terensko vozilo pokretne medicinske jedinice, i manji džip-kamion za prijevoz osoblja koje će služiti tibetanskim izbjeglicama u sjevernom području Pendžaba. Projekt će izvoditi nezavisno „Središnji indijski odbor" kojeg su sačinjavali gospođa Pandit Nehru, dr. Kripalani, dr. Mervin Casberg i potpredsjednik Indije, dr. Radhakrishnan. Liječnici i bolničarke koji će se priključiti ekipi bit će Siki, regrutirani među diplomantima na „Christian Medical Collegeu" u Ludhiani.

Dok je Dooley boravio u New Delhiu, proveo je neko vrijeme kod E. F. (Gerry) Gerolda, mlađeg, koji je bio direktor kompanije „Pan American World Airways" u Indiji. Gerry Gerold je zapisao:

Poveo sam Toma po dijelu grada, kroz beskrajnu i neprekidnu rijeku ljudi do četvrti u kojoj su diplomatske i društvene ustanove glavnog grada Indije. Želio sam da se susretne, po mogućnosti, sa što više ljudi – a on je to i tražio. Jedne večeri smo prisustvovali primanju koje je priredio njemački ambasador u čast bivšeg predsjednika Savezne Republike Njemačke, dr. Teodora Heussa, gdje je Tom sreo mnoge moje prijatelje, uključujući dr. Radhakrishnana, podpredsjednika Indije. Na istom skupu upoznao sam Toma s generalnim konzulom Južnog Vijetnama, koji je skoro pao u nesvijest od iznenadenja kad je dr. Dooley počeo govoriti vijetnamskim jezikom. Isto se dogodilo kad je on počeo razgovarati tečnim francuskim jezikom s jednim članom francuske ambasade.

Iz Njemačke ambasade otišli smo u Vatikansku nuncijaturu, gdje je bilo priredeno primanje uz proslavu obljetnice krunidbe pape Ivana XXIII. Tom je ovdje, uistinu, bio u centru pažnje i, bojim se da je donekle zasjenio, u svečani grimiz obučene nadbiskupe, biskupe i monsinjore. Bilo ih je osamdeset i pet. Nagomilali su se oko Toma, postavljajući pitanje za pitanjem i svi su dobili odgovor. Ali i kler je imao veliku konkurenciju. Mnoge su se dražesne supruge diplomata probijale u toj gužvi laktovima, da bi se dokopale komadića Dooleyeva šarma.

Dan prije njegova odlaska upitao sam ga da li bi mogao odvojiti pola sata i popiti čaj sa sestrama bolnice „Svete Obitelji", nove i ugledne bolnice američkog tipa u New Delhiju, u kojoj su radile mnoge sestre iz Sjedinjenih Država. Spremno je pristao, i ta je čajanka bila dogadaj koji nikad neću zaboraviti. Sabralo se četrnaest sestara koje su u bijelim haljama sjedile nasuprot nama i doslovno upijale svaku riječ koju bi Tom izrekao. Bilo je to iskusno slušateljstvo. Ove, Bogu posvećene osobe, govorile su i razumjele jezik dr. Dooleya. On je govorio o vlastitoj bolnici u „svom" selu i šaljivo uspoređivao svoju bolnicu s njihovom.

Premda je Tom, privatno, samo sa mnom govorio o svojoj bolesti, bilo je to prvi put da sam ga čuo kako

o tome govori i s nekim drugim. Budući da su ove sestre bile profesionalne bolničarke, on im je rekao sve o naravi svoga raka. Opisao je operaciju koja je izvršena godine 1959. i odgovarao na tehnička pitanja što su se ticala njegova stanja. On je ukratko izložio riječima: „Kao što vi sve znate, morao sam već lani umrijeti. Zaista, znam da ne bih smio biti ovdje, kao i to da ovo neće trajati zauvijek. Ali imam toliko toga učiniti, i sve što od vas tražim jesu vaše molitve."

Mogu vam reći, te večeri u studenom, u sobi je bilo petnaest pari suznih očiju, uključujući i moje. Predviđenih „pola sata" trajalo je skoro dva sata. Nikada nisam vidio ugodnije i zahvalnije publike. Od te večeri, sestre su se uvijek sjećale Toma u svojim molitvama.
Kad smo se penjali uz bolničke stepenice da pogledamo kapelicu, primijetio sam po prvi put da se Tom uznemirio. Izgledalo je da ima poteškoća dok se penje stepenicama i kao da se neznatno hramanje pogoršalo. Tada mu nisam ništa rekao, ali kad smo se automobilom vozili natrag u grad, upitao sam ga da li ima problema s nogom. Rekao je da stalno osjeća neke bolove, ali da je to zbog komada kožnog tkiva transplantiranog za vrijeme operacije. Tada sam zapazio da je umoran i iscrpljen. Pomislio sam: kako ne bi bio umoran? On je stalno u jurnjavi. I kad nije u pokretu, on diktira svojem malenom stroju, piše pisma, telefonira ili ide na sastanke. Kao što sam tada pisao svojim roditeljima: „Moguće je da Tom boluje od raka, ali on je pravi dinamo-stroj."

Zanimanje Dooleya i ustanove „Medico" za stanje tibetskih izbjeglica u sjevernoj Indiji bijaše posljedica njegova prijateljstva s Travisom L. Fletcherom, terenskim direktorom „Američkog izvanrednog odbora za tibetske izbjeglice" i veteranom američke pomoći na Dalekom Istoku. Travis Fletcher pripovijeda:

> Kasno u kolovozu 1956, dok sam predstavljao organizaciju „Aid Refugee Chinese Intelectuals" (ARCI), vratio sam se u Hong Kong s puta po Laosu, kamo sam pokušao zaposliti kineske liječnike, inžinjere, ekonomiste i druge intelektualce izbjeglice, na poslovima u vezi s djelovanjem američkih misija u ovoj okupiranoj zemlji. Usprkos mnogim teškoćama, službenici su ustanove ICA, u Vientianu, pristali organizirati podizanje privremenih nastambi i pronaći osoblje. Nedostajalo im je osoblje koje poznaje francuski i engleski jezik. Medu kineskim izbjeglicama u Hong Kongu takvih je bilo na stotine.

Ujutro, nakog moga povratka u Hong Kong, pročitao sam u novinama (na engleskom) na naslovnoj stranici članak o mladom dr. Tomu Dooleyu, koji je odsjeo u istom hotelu na svom putu u Laos gdje je kanio osnovati bolnicu u džungli. Odmah mi je palo na pamet da bi on mogao zaposliti nekoliko naših liječnika, izbjeglica. Nazvao sam ga i za časak mi je odgovorio odrješiti glas: „Ovdje dr. Dooley; što mogu učiniti za vas?"

Rekao sam mu da sam se upravo vratio iz Laosa i da živo želim zaposliti neke od tisuća intelektualaca, uključujući i liječnike, koji su ostali bez sredstava u Hong Kongu i koji rasipaju svoje talente jer ne mogu naći zaposlenja. Njegov je odgovor bio: „Želio bih vas vidjeti, ali odlazim već sutra ujutro i cijeli sam dan zauzet. Nazvat ću vas ako budem imao vremena. Koji je vaš broj?" Rekao sam mu da živim u „Miramaru", da ujutro idem u Američki generalni konzulat, ali da ću preostali dio dana biti slobodan. Predstavio sam se na ovaj način, jer je u to vrijeme Dooley bio već slavna osoba, a glasovite su osobe oprezne pred telefonskim pozivima nepoznatih.

Nakon deset minuta zazvonio je telefon. Bio je to Tom Dooley. „Žao mi je za moje otresito ponašanje prigodom vašeg telefonskog poziva. Sada znam tko ste." Predložio je da skupa ručamo.

Tako sam se prvi put sreo s dr. Dooleyem. Kod ručka mi je govorio o svojim iskustvima u evakuiranju izbjeglica iz Sjevernog Vijetnama. Već sam bio pročitao sažetak njegove knjige „Deliver Us From Evil" (Izbavi nas od zla) u „Reader's Digestu", pa sam mogao slijediti njegovo pripovijedanje. Bilo je sasvim očito da dr. Dooley voli govoriti, ali budući da i ja volim, ru-

čak se pretvorio u prilično umjereno nadmetanje. Svatko tko se sreo s dr. Dooleyem, mogao je zaključiti da sam bio u podređenom položaju. Ali nastavio sam s borbom i on se zainteresirao za ono što radim, kao što sam se i ja zainteresirao za njegov program.

Dr. Dooley se jako zanimao za dr. Valtera H. Judda, američkog kongresmena iz Minnessote, predsjednika i utjecajnog člana naše (ARCI) organizacije. Dr. Judd je jedan od nekolicine doktora medicine u kongresu, i dr. Dooley mi je otkrio da je s njim razgovarao u Washingtonu tražeći savjet za svoj program u Laosu.

Ručak je trajao preko dva sata. S početka smo bili „dr. Dooley" i „gospodin Fletcher", ali ubrzo smo se oslovljavali s „Travis" i „Tom". Postali smo iskreni prijatelji!

Saopćio sam Tomu svoju želju da se kvalificirani ljudi zaposle u Laosu, gdje će biti korisni našoj misiji i pomagati narodu Laosa. Za vrijeme mog posjeta Laosu, ICA je već zamolila da im preporučimo ekonomiste, inžinjere i druge. Dr. Dooley je bio prilično zabrinut, pitajući se da li je razborito zaposliti kineske liječnike u njegovoj bolnici, koja je tako blizu kineske granice, jer kako reče: „Ne bih želio biti odgovoran za njihove glave, ako Maovi ljudi saznaju da su to Kinezi, njihovi politički protivnici." Ipak je izrazio želju da pomogne zaposliti izbjeglice i obećao svoju svesrdnu pomoć.

Nakon tri tjedna dr. Dooley se vratio u Hong Kong tražeći moju pomoć u kupovanju zaliha. Prikazao je poteškoće oko prijevoza robe u područje džungle koju je odabrao kao mjesto za svoju bolnicu. Bio je obeshrabren poteškoćama i promašajem u svojim prvim pokušajima da osigura suradnju, koja mu je trebala u Laosu. Ljudima koji godinama žive na Istoku ovo je bilo shvatljivo. U ovom se dijelu svijeta ne poštuje mladost. Zato su sijeda kosa ili ćelavost velika prednost. Ovo je bilo ugodno otkriće za one koji su imali više od 45 godina, ali to je na početku bila opasna zapreka za dr. Dooleya. Što je tako brzo svladao problem svoje mladosti kod ljudi Laosa i drugih Azijaca, jest dar karaktera i ličnosti ovog mladog čovjeka. Svla-

davajući sve poteškoće uz pomoć mladih, predanih ljudi, dr. Dooley je doista izgradio svoju malu bolnicu u džungli sjevernog Laosa i stekao opće divljenje ljudi po čitavom svijetu.

Ovom prilikom priređena je u Hong Kongu večera, kako bi se Dooley mogao sresti s liječnicima, koji će se kasnije tako oduševiti njegovim planovima i koje će ubrojiti među svoje najodanije prijatelje u zadnjim godinama života.

Pred Božić, 1956, bio sam iznenađen primivši jednoga dana od dr. Dooleya ček na 500 dolara. Molio me da ih podijelim trojici njegovih pomoćnika koji dolaze u Hong Kong na odmor, koji su zaslužili u džungli. Pisao je: „Travis, da sam im dao taj novac, oni bi ga potrošili za jedan dan, kao što bih i ja učinio. Dok su tu, dajte im svaki dan nešto novca i držite ih na uzdi." Ali, na kraju je pisma bio protuslovan postscriptum koji je glasio: „Ako im bude trebalo više, podajte im, ja ću vam nadoknaditi."

Nekoliko dana kasnije, u moj su ured došli mladi asistenti Norm Baker, Pete Kessery i Denis Shepard. Počeli smo s „raspodjelom". Za trojicu mladića, nakon godine boravka u džungli Laosa, 500 dolara u Hong Kongu ne bijaše dosta. Približnije bi bilo 750, ali dr. Dooley je dobio zauzvrat takvu privrženost i požrtvovnost ovih mladića, što se rijetko vida.

Slijedećih mjeseci Dooley je često putovao u Hong Kong, a dvaput sam ga vidio i u Laosu. Stalno je govorio o organizaciji požrtvovnih liječnika i bolničarki iz Amerike, koji će pružati usluge nerazvijenim područjima diljem svijeta i na svakom mjestu gdje vlada siromaštvo. Često je govorio: „Nitko nije tako blizak nekoj osobi kao njezin liječnik. I upravo u tom intimnom prijateljstvu osobe prema osobi moramo pokazati svoju iskrenost i privrženost stvarima za koje se Amerika zalaže. Liječničko zvanje je izvrsna prilika da se to učini."

Jednoga ljetnog dana 1959. godine bio sam u svome uredu u Hong Kongu, razgovarajući s kineskim

moliteljima koji su tražili zaposlenje u našim misijama u Laosu.

Zazvonio je telefon. Podigao sam slušalicu i čuo američki glas koji mi je govorio: „Gospodine Fletcher, ovdje dr. Van Valin. Nalazim se u hotelu 'Astor'. Upravo sam stigao iz Laosa. Imam za vas pismo od vašeg prijatelja Toma Dooleya." Budući da sam tog dana već imao druge ugovorene sastanke, predložio sam da bismo sutra mogli zajedno ručati. Ipak, glas je zahtijevao: „Ne, gospodine Fletcher. Moram se odmah sastati s vama. Ne radi se samo o pismu. Ima nešto mnogo važnije, i želio bih razgovarati s vama." U njegovom se glasu osjećala tjeskoba. Zato sam završio razgovor i otišao u hotel „Astor".

Kad mi je dr. Van Valin pružio pismo i kad sam ga počeo otvarati, on mi je nestrpljivo rekao: „Ne otvarajte, molim vas, gospodine Fletcher! Dopustite da vam najprije kažem jednu lošu vijest." Rekao mi je kako su on i Tom Dooley prijatelji i kako je na Tomov poziv otišao u Laos da bi svoje praznike proveo u Muong Singu. Dok je tamo boravio, primijetio je oteklinu na Tomovu boku. Njezin mu se izgled nije svidio. Nagovorio je Toma da mu kirurškim zahvatom ukloni oteklinu, a kad je pažljivije promotrio tkivo, postao je sumnjičav. Sačuvao je, veli, uzorak tkiva i poslao ga na labaratorijsko ispitivanje u Bangkok. Patološko ispitivanje otkrilo je da je to melanom, vrlo zloćudna vrsta raka.

Dr. Van Valin je rekao: „Znajući da ste vi i Tom dobri prijatelji, želio bih čuti vaše mišljenje. Što da poduzmemo.

U situaciji, kao što je ova, nemoguće je procijeniti kako će pacijent reagirati kad sazna istinu. Ovo je sporno pitanje, čak i medu liječnicima. Kao nestručnjak, savjetovao sam da nazovemo dr. Petra Comandurasa u ustanovi „Medico" u New Yorku.

Dr. Van Valin je teško dobio vezu; ali kad je vijest stigla do dr. Comandurasa, odlučeno je da se Tomu pošalje brzojav s naredbom da se smjesta vrati u New York. Kako je Tom prikazao u svojoj slijedećoj knjizi

„The Night They Burned the Mountain", on je za svoje stanje saznao prije nego je otišao iz Laosa od vjernog prijatelja Hanka Millera, ondašnjeg šefa USIS-a (U. S. Information Service) u Laosu.

Nažalost, morao sam biti izvan Hong Konga kad je Tom prolazio onuda na svom putovanju u Ameriku, ali pratio sam priču o Tomovoj operaciji putem tiska i radija, kao što su činile i tisuće njegovih prijatelja. Odmah nakon operacije, primio sam dugačko pismo koje je Tom pisao u New Yorku. Pisao je o ustanovi „Medico" i o planovima za osnivanje medicinskih ekipa širom svijeta.

U meduvremenu je ustanova ARCI (Aid Refugee Chinese Intellectuals) raselila 15 tisuća kineskih intelektualaca po cijelom svijetu i pomogla još stotinama da se snadu u Hong Kongu. Osjetio sam da je došlo vrijeme da se zahvalim, pa sam tako obavijestio dr. Judda.

U to vrijeme stigla je vijest iz Indije da su Kinezi provalili u Lhasu, i da sam Dalai Lama pokušava pobjeći u Indiju. Nekoliko dana svijet je zabrinuto očekivao vijesti o njegovoj sudbini, i doista, Dalai Lama je tada čudesno pobjegao u Indiju s približno 10 tisuća svojih sljedbenika.

Upravo sam se spremao otići iz Hong Konga i vratiti se u Ameriku, kad sam primio telefonski poziv iz Amerike, koji me je zamolio da ostanem u Indiji i ustanovim stvarno stanje s obzirom na broj Tibetanaca koji su pribjegli onamo, i u kolikoj mjeri prijatelji tibetskog naroda u Americi mogu pomoći u ovoj tragediji. Zamoljen sam da o svojim nalazima izvjestim gospodina Lowella Thomasa, koji je organizirao odbor za pomoć tibetskim izbjeglicama. Dok sam se pripremao za odlazak iz Hong Konga u Indiju, nazvan sam telefonski, i jedan poznati glas pozdravio me iz Bangkoka. Bio je to Tom Dooley koji mi je rekao da je čuo da putujem u Indiju i pitao me da li postoji kakav način da i organizacija „Medico" pomogne. Rekao sam mu da ne znam koliko je Indija zainteresirana za tu stvar, i da ću ga

obavijestiti čim dobijem pouzdane informacije za sebe osobno i za gospodina Thomasa.

Stvari su se brzo razjasnile. Hitno je otposlan brzojav gospodinu Thomasu, najduži koji sam ikada poslao. Molio sam ga da pozove američki narod za pomoć Tibetancima. Moja su me prva zapažanja uvjerila da su ovi Tibetanci doista najbijedniji od svih izbjeglica na svijetu, a mnoge sam dosad vidio.

Pitao sam upravu „Indijskog crvenog križa" i mnoge druge, da li su im potrebni dodatni liječnici za pomoć u ovoj situaciji. Uvjeravali su me da im liječnici nisu potrebni, ali su im zalihe lijekova pri kraju. Zato sam molio gospodina Thomasa da traži zalihe lijekova kao i novac. Bio sam mu obećao da ću telefonirati dr. Dooleyu i Toma sam obavijestio da u ovom trenutku nisu potrebni liječnici ni bolničarke. Bio je, čini se, razočaran što tada nije mogao pružiti neku uslugu, ali me je uvjerio da je i ubuduće spreman pomoći u svako doba.

U proljeće 1960. morao sam se vratiti u Sjedinjene Države radi operacije. Bio sam u bolnici „George Washington", u Washingtonu, D. C., kad sam primio brzojav od Acharya Kripalania, koji javlja da su njihove zalihe streptomicina iscrpljene, i da se stotine Tibetanaca razbolilo od tuberkuloze. Da li mogu pomoći?

Bio sam malko omamljen od operacije koja je bila tek prije 24 sata, ali sam instinktivno podigao slušalicu i nazvao „Medico" u New Yorku. Želio sam govoriti s dr. Dooleyem, i nasreću, dr. Dooley bijaše u Americi radi liječničkog pregleda. Rekao sam mu da ga zovem iz bolnice, da smo potrošili streptomicin i da ga ne mogu nabaviti dok ne budem otpušten iz bolnice.

Čuo se njegov smijeh i on mi reče: „Tako, sada i tebe kasape. Morali bismo dobiti duple krevete u istoj bolnici." Zatim me ozbiljno upitao: „Koliko streptomicina trebate, Travis?" Kad sam predložio dvije tisuće doza, odgovorio je: „Ne budi tako skroman! Poslat ću tri tisuće avionom u Indiju za 24 sata." I tako je učinio.

Vratio sam se na Daleki Istok u lipnju, a i Tom brzo

nakon toga da opet preuzme svoj posao u Laosu i da započne gradnju bolnica u drugim zemljama.

Moje su me dužnosti u Indiji spriječile da ga susretnem, ali moje kolege i prijatelji u Hong Kongu pobrinuli su se da Tom bude pozvan održati govor Lions Klubu, Rotary klubu i Klubu američkog sveučilišta, koji su znatno pridonijeli njegovom djelu. U to je vrijeme postao popularan u Hong Kongu isto kao u Laosu i drugdje na Dalekom Istoku. Uz pomoć mojih kolega Hellecka Rosea i Billa Howarda, koji su tada zastupali ARIC, bio sam u to vrijeme obaviješten o raznim dogadajima u Hong Kongu. Kad sam ih vidio nakon nekoliko tjedana, rekli su mi da je Tom smršavio, ali je poletan i uporan kao uvijek.

U rujnu 1960. primio sam od Toma brzojav u svome uredu u New Delhiju. Molio me da dodem u Bangkok da ga podsjetim. Budući da sam planirao poći u Hong Kong, na tom sam se putovanju zaustavio da vidim Toma u njegovu uredu u hotelu Erawan u Bangkoku. Otišli smo u njegovu sobu i po drugi put dugo razgovarali o izbjeglicama i drugim nesretnim ljudima u Aziji, posebno na Dalekom Istoku. Jedna me njegova primjedba šokirala.

„Travis, ne znam koliko ću još imati vremena da obavim poslove koji mi leže na srcu. Prije nego bude prekasno, želim dati vrijedan prilog nesretnim tibetskim izbjeglicama u Indiji. Što biste vi predložili?"

Kad sam se oporavio od šoka i vidio da on to ozbiljno misli, rekao sam da sumnjam, da će indijska vlada dopustiti stranim agencijama da i dalje sudjeluju u programu za pomoć Tibetancima. Ali znam za jednu veliku potrebu, a to je pokretna klinika koja bi djelovala u zabitim područjima na obroncima Himalajskog gorja, gdje su ceste samo za džipove, i gdje su medicinska sredstva oskudna. Upitao sam ga da li će nam moći pokloniti pokretnu kliniku.

Odmah je odgovorio: „Naravno da mogu. 'Medico' će vam poslati dvije. Kome ponuditi i kako opremiti te klinike?" Naglasio sam da treba srediti mnoge pojedinosti, uključujući bescarinski uvoz u Indiju prije

nego se klinike poklone, i da bi ove poslove mogao urediti „Central Relief Committee", kome će klinike biti dodijeljene.

„Dobro, Travis. Ispitaj mogućnosti, a ja ću stupiti u vezu s nekim poznatim ljudima u Pandžabu. Bit ću u Indiji u studenom i dogovoriti cijeli posao."

Tako je Tom Dooley, pomažući drugima kao i uvijek, povukao i mene da suradujem s njim u ovom posljednjem i mučnom razdoblju njegova bogatoga mladog života."

Iz New Delhija je odletio u Bangkok, gdje se sreo s dr. H. Lesliem Frewingom (53), iz Vancouvera, koji je imao preuzeti brigu za bolnicu u Kuala Lipisu u Malaji. Dr. Frewing piše:

Susreli smo se u hotelu Erawan. Tom je rekao da želi da najprije odletim u Muong Sing i Ban Houei Sai zajedno s njim, dr. Billom Van Valinom i njegovom ženom. Rekao je da teret u avionu mora biti neznatan; dakle nikakve prtljate. „Ponesite četkicu za zube i nešto čistog rublja i ništa više." Kod doručka slijedećeg dana, bio sam iznenaden njegovom brigom za pojedinosti, kad mi je donio malu avionsku torbu u koju ću staviti svoje stvari; sitna pažnja, ali me dirnula!

Dok sam tog jutra hodao dva sata s Tomom po Bangkoku, stekao sam dojmove koji se ne zaboravljaju. On je posjedovao izvrsnu vještinu za postizanje uspjeha kod vladinih službenika: bockanjem, smijehom i šalom, ali uvijek prodorno, dok ne bi uspio ući u glavne urede, gdje bi se poslovi morali izvršiti. Tako je uspio dobiti za nas vize za Laos, premda smo mislili da ih tada nećemo dobiti.

Primjetio sam da Tom ima neograničeno pouzdanje u svoga pilota Teda Wernera. Ted je sredivao poštu, pribavljao dozvolu za uzlijetanje, kupovao avionske karte i čak priredio zabavu za ostatak moje malajske grupe. Za ona dva sata Tom i ja smo dobili vize, a uvjeren sam da je Ted morao učiniti tri puta toliko posla koliko smo mi učinili.

Dvosatni let u Vientian bio je vrijeme upoznavanja. Pauli Van Valin je privlačna, inteligentna, obrazovana žena. Ona se odvažila po prvi put poći u prašume Azije. Bill Van Valin je, naravno, već prije bio u Laosu i upravo je on prije godinu dana odstranio sumnjivu kvržicu s Tomovih grudi. Činilo se da Pauli ispituje Tomovu iskrenost i motivacije. Ona je bila opasan sugovornik za Toma i on je izgledao zbunjen. Za vrijeme leta Tom je iznio nekoliko prigovora koji mogu „paliti" jedino u društvu pravih boema. Pauli ga je hladnokrvno zaustavila, i više nije bilo takvih prigovora, dok je ona bila s nama slijedeća dva i pol dana. Konačno, Tom je poštivao tip žene, kakva je bila Pauli.

Kružili smo iznad Muong Singa kasno poslije podne. U Tomovu glasu se odražavao ponos dok je pokazivao „svoju" bolnicu. Mislim da je svaka dobra bolnica stvar timskog rada, a ne spomenik liječniku pojedincu, koji njom upravlja, pa sam bio malko zbunjen njegovim egoizmom. Kad smo se medutim spustili, Bill Van Valin reče mi: „Sada pazi na njegovu tehniku." To sam učinio. Kad su stigli bolničari, Dooley je bio prijazan, ali ujedno poslovan. Očito je zapovijedao. On je svima bio „dr. Dooley", a ne „Tom". S mještanima se smijao i srdačno pozdravljao.

Nedostatna oprema i „odjeli" ostaviše na mene vrlo nepovoljan dojam. Katkada, naročito u vojsci preko mora (u Aziji), za vrijeme drugog svjetskog rata, bio sam prisiljen raditi s ograničenom opremom i u nepovoljnim uvjetima, ali nikada to nije izgledalo ovako. Ipak, kad sam promatrao Tomov rad i kasnije s njim razgovarao, bio sam zadovoljan s onim što on čini. On nije previše napinjao svoje duševne sposobnosti ili svoju opremu. Njegova je požrtvovnost bila sasvim praktične naravi. Činio je što je mogao s onim što je imao na raspolaganju, i nije nikada tvrdio da primjenjuje onu medicinu, odnosno kirurgiju, koja se primjenjuje na Park Aveniji.

Te sam večeri bio zadivljen organizacijom njegove bolnice i disciplinom osoblja. Tom je izdavao naredenja i ona su se izvršavala. Činilo se da njegove kolege

gaje sveto poštovanje prema njemu, a on se, zauzvrat, iskreno ponosio svojim ljudima. Rekao mi je: „Dovoljno je da kažem samo jednu riječ i svaki od pet velikih medicinskih fakulteta primit će svakoga od ovih mladića." Znam da je to istina, jer su trojica od onih ljudi sada na medicinskom fakultetu.

Večera u Muong Singu te večeri bijaše doista doživljaj. Tom je bio u košulji i sarongu. Sjedio je na visokom sanduku s jastucima na čelu stola. Šestorica ljudi, koji su radili u bolnici, bijahu obrijani, okupani i obučeni u čiste košulje koje su se morale nositi ukusno uvučene u traperice. Za večeru smo imali pečenu svinjetinu s povrćem i konzerviranim voćem. Bila je ukusna i dobra.

Oko jedanaest sati Bill i Pauli povukli su se na podij u jednom kutu spavaće sobe, dok smo se mi ostali, izuzevši Toma, Ron Wintroba i Toma Kirbya, smjestili na podiju na drugoj strani spavaonice, koja se nalazila uz dnevnu sobu – blagovaonicu. Tom, Wintrob i Kirby sjedili su i razgovarali do dva sata poslije ponoći.

Dr. Wintrob je stupio u ustanovu „Medico" tek nedavno i morao je raditi u Muong Singu. Tom je strpljivo slušao njegove zamisli, a zatim je pokušao oblikovati Ronove misli u ono što je sam idealizirao. Više puta je ponavljao svoje ideale. Činilo se da je njegova strpljivost beskrajna, i znam da je morao biti umoran i pospan nakon tako duga i napornog dana. Ron se neprestano vraćao na jednostavnu stvar, koja ga je, čini se, mučila: zašto nije dao da mu se stolica za njihanje doveze avionom? Gledajući unazad ovo izgleda glupo, ali Tom je strpljivo protumačio: prostor je u malom zrakoplovu bio potreban za lijekove i druge važne artikle. Napokon su otišli na počinak.

Ja sam spavao u vreći za spavanje nedaleko od Toma. Rano slijedećeg jutra, dok je on spavao, opazio sam da diše brzo i plitko. Tada sam pomislio da su njegova pluća oslabila, da je bolestan. Ipak, izgledalo je da preko dana nema poteškoća. Cijelog tjedna, dok sam bio s njim, niti je spomenuo niti pokazao ikakve znakove bolova. Čak ni u skučenom prostoru zrakoplova ili dok je radio u Ban Houei Sai.

Jedini znak, da je svjestan svoje bolesti, pokazao je na povratku u Bangkok. Kao usput, spomenuo sam Mariju Ross, našu bolničarku, koja je okolo pričala tvrdeći da je „dr. Dooley pun raka". Tada mi je rekao da ima razloga da vjeruje, da se zloćudni rak (melanom) širi u njegovoj krvi. Ako je to istina, posljedice su neizbježne. Jedino je pitanje: kada? O toj stvari nismo više razgovarali, niti sam išta govorio našim suradnicima.

Slijedećega poslijepodneva odletjeli smo u Ban Houei Sai. Ted se vrlo teško spustio na kratku i neprikladnu, provizornu stazu za slijetanje. Imao je neki kvar na uredajima za spuštanje. Izgledalo je da Tom uopće nije zabrinut, iako bi nas taj kvar mogao zadržati i tjedan dana u tom udaljenom kraju. Ponovno je pokazao svoje krajnje povjerenje u Teda Wernera.

Večer u Ban Houei Sai bijaše gotovo ista kao ona u Muong Singu, ali Tom se ovdje nije isticao. Nije tako dobro poznavao ovu grupu, jer su bili novajlije u radu preko mora. Pokazao mi je knjigu računa Tery Cottera. „Vi biste morali voditi jednu ovakvu u Malaji." Izgledalo je da novac nije predstavljao veliku brigu za Dooleya. Kad je govorio o specifičnim potrebama ustanove „Medico", njegova uobičajena primjedba bijaše: „Dobro, morati ću održati nekoliko predavanja više i sakupiti drugih deset ili dvanaest tisuća."

Tom me u Muong Singu oduševio kad je širokogrudno dao kredit Ronu Wintrobu za postavljanje sistema bolesničkih registara kojih prije nije bilo. Premda je sjedio do dva sata poslije ponoći, pokazujući greške u načinu Ronova djelovanja, ipak je bio tako plemenit, pohvalivši Rona kad je govorio o novom sistemu registara.

Dok smo letjeli iz Ban Houei Saija u Vientian, Van Valin i ja dobili smo upute što učiniti s pismima Tomovih štovatelja. Tom je iz Bangkoka ponio snop od možda dvjesto pisama, koje je otvorio i čitao u zrakoplovu. Diktirao je odgovore u svoj magnetofon,

odvajao na jednu stranu pisma za kasniji pregled, a na drugu ona, koja će rutinski srediti u New Yorku. Njegova mu je smeđa putna torba uvijek bila pri ruci. U slobodno je vrijeme uvijek čitao i diktirao svoju poštu. Tako je produljivao svoje kratke dane.

Trećega dana, poslije podne, spustili smo se u Vientian na putu u Bangkok. Tedu je naređeno da se odmah javi kontroli leta. Tom je očito bio zabrinut, ali je tu svoju zabrinutost pokazivao samo odsječenim govorom i oštrim pogledom u svojim očima. Ono što je bilo oko nas, nije moglo nikoga ohrabriti. Po malom su uzletištu bile rupe od granata. Radio na kontrolnom tornju nije radio. Nije bilo nijednog aviona i samo je nekoliko ljudi bilo oko uzletišta.

Ted je odjurio u Centar kontrole leta. Morao je pješačiti pola milje, jer tu nije bilo na raspolaganju nikakvog prijevoznog sredstva. Čekali smo gotovo jedan sat. U međuvremenu se kapetan Kong Le, zapovjednik pobunjenih padobranaca, spustio u svom avionu tipa Dacota i promaršira mimo nas naduto, ne osvrćući se ni lijevo ni desno. Ted se vratio s lošim vijestima. Zabranjeno mu je uzlijetanje. Nasukali smo se u Vientianu!

Tom se odlučio na očajnički opasan potez. Telefonirao je princu Souvannu Phoumu i objasnio mu naš neugodan položaj. Malo uzletište se moralo zatvoriti za pet minuta. Princ je govorio s oficirom kontrole leta, i za nekoliko minuta već smo bili na svome putu prema jugu. Ali svi smo bili u strahu, dok nismo bili na sigurnom, u Tajlandu.

Tek tada je Tom pokazao znakove umora. Sjedeći zgrčen u zadnjem dijelu zrakoplova, uzaludno je gundao: „Pa zašto su mi to učinili? Valjda znaju da sam ovdje jedino zato da im pomognem." Već je imao dozvole za polijetanje od obiju zaraćenih strana u građanskom ratu koji se rasplamsavao u Laosu. Te sam noći vidio da Tom Dooley osjeća kraj ustanove „Medico" u Laosu. I dok smo svi bili za večerom, osjetio sam razliku u Tomovu držanju. Bio je suzdržljiv i miran, ali ipak zabrinut.

Dr. William B. Van Valin bio je u Muong Singu posljednji put u srpnju 1959, kad je kirurškim zahvatom otklonio s grudi Toma Dooleya „čudnu crnu stvar" koja je kasnije dijagnosticirana kao zloćudni melanom. Sada, u studenom 1960, on je vidio novog i drugačijeg Dooleya:

Tom je sjedio i s velikom strpljivošću slušao probleme dječaka koji su se nagomilali u njegovoj odsutnosti. Bio je to Tom kojega nisam poznavao. Dosad sam ga poznavao kao nagla, poslom preopterećena mladog čovjeka s jasnim ciljem i bez mnogo razumjevanja za one koji se nisu kretali tako brzo kao on. Ipak, ovdje je bio u sasvim drukčijoj ulozi. Savjetovao je i iznosio svoje mišljenje nakon strpljiva slušanja problema koji su pritiskali duše dječaka.

Promatrajući ga, razmišljao sam o svojem prijašnjem posjetu. Jednom, nakon izleta do pagode na obronku planine, udaljene od kineske granice tek koliko bi kamenom dobacio, dok smo se vraćali kući, sreli smo nekog Thai Lua, čovjeka koji je jahao na malom bijelom konju. Vraćao se upravo iz bolnice, htijući nas posjetiti. Njegovo je dijete imalo grčeve. Već osam dana muči ga groznica, ali danas mu je još teže. Zamolio nas je da dođemo i pregledamo dijete. Prešli smo preko potoka i nakon tumaranja po blatu koje nam je bilo do koljena, stigli smo do kuće podignute na stupove. Dijete je doista imalo malariju i tropsku bolest s krvavim mokrenjem u kojoj malarija tako razara krv da mokraća postaje crna. Dijete je imalo opasnu anemiju, a dio pokvarene krvi stvorio je zgrušane grudice u mozgu, uzrokujući stalno grčenje. Ova vrsta grčenja drugačija je od one koja je poznata u Sjedinjenim Državama, gdje je grčenje obično praćeno visokom temperaturom. Kad temperatura prestane, dijete se oporavlja. Ali za ovo dijete nije bilo nikakva oporavka.

Slijedeći je problem bio, kako reći tek šesnaestogodišnjoj majci, da će njezino dijete uskoro umrijeti. Velika je tuga bila u njezinim krupnim, smeđim očima. Bila je maleno ljupko stvorenje, a dijete je bilo njezino prvorođenče. Ovakve tragedije nisu rijetkost među

ovim ljudima, jer polovica djece umire pri porodaju ili prije nego navrši jednu godinu. Ipak, ovo je dijete živjelo godinu dana, a sada je moralo nestati iz života mlade majke. I ovi ljudi vole svoju djecu baš kao i mi svoju.

Kasnije je Tom Dooley rekao da ova tragedija nije jedina u ovom slučaju. Dijete je moglo preživjeti da je prije doneseno liječniku. Ali dijete nije doneseno, jer je bila sezona sadenja riže, pa otac i majka nisu imali vremena da prevale miljama put od kuće do bolnice. Ovim gorštacima posjet liječniku oduzme veći dio dana, a to znači izgubljen dan za rad na rižinim poljima. Ako se riža ne posije na vrijeme, obitelj će skapavati od gladi slijedeće godine. Vrlo je kratko razdoblje u toku godine kad se u visokim područjima može saditi riža, i to je vrijeme dragocjeno. Tako, dijete nije doneseno i posljedica je bila smrt.

Tom je mogao strogo prekoriti oca, štoviše, on je znao da je nužno prekoriti ga. Otac je bio sav smućen, ali radi drugog razloga. Ekonomski, dijete bijaše važno za nj. Čovjek koji ima veliku obitelj bogat je, jer time je osigurao svoju starost, dok čovjek koji nema djecu gladovat će kad ne mogne više raditi. Takav je bio život u visokoj dolini Muong Singa, koji je Tom Dooley izabrao kao mjesto za svoje životno djelo.

Sjećam se jedne druge zgode koja je otkrila još jedan problem s kojim se Tom morao baviti. Jednoga dana vozili smo se džipom, kad se Tom neočekivano zaustavi. Skočio je s džipa i zamolio me da ga slijedim. Popeli smo se ljestvama na trijem kuće na stupovima, skinuli svoje cipele i ušli u mračnu sobu. Kad su mi se oči privikle na tamu, primijetio sam, podalje u kutu, ženu sagnutu nad loncem u kojem je nešto mješala sa štapom.

Tom je stavio svoje sklopljene ruke na nos i kao obično, na laoski način, izrazom „Sambai" pozdravio, ali ovog puta dodao je još nešto. Rekao je naime „Sambai Yim Yam." Kad je to rekao, ono biće, sagnuto nad loncem, podiže pogled i uzvrati pozdrav sa smijehom kroz krezave zube.

Kasnije sam shvatio zašto je ona bila tako sretna

zbog Tomova pozdrava. „Yim Yam" znači mlada djevojka! Tom je uvijek bio majstor u dodvaranju i u Aziji i u Americi. Ali ovdje je laskanje imalo svoju svrhu. Ova krezuba starica bila je mjesna vračara-liječnica. Ali, nije to bilo sve što je Tom učinio. Prišao je starici, čučnuo pokraj lonca, uzeo štap i mješao sadržinu lonca skupa s njom. Ona je očito uživala u tome, jer to ju je uvjeravalo da je Tom Dooley njezin prijatelj i da smatra njezinu „medicinu" važnom u liječenju bolesnika u tom mjestu.

Poslije mi je Tom rekao, kako mu Yim Yam pomaže na mnoge načine. Ako bi, naprimjer, postojala kuća u koju on ne bi mogao ući da bi izliječio bolesno dijete, on bi pozvao Yim Yam. Ona je imala velik utjecaj u zajednici i mogla je ući i u one kuće u koje Tom ne bi nikada mogao ući. Oni bi se dogovorili. Yim Yam bi dala bolesniku nešto od onoga što je smješala u loncu, a Tom bi pak podigao bolesnikovu haljinu i dao injekciju penicilina. Bolesnik bi se oporavio i darovao bi Yim Yam dva kokosova oraha, od kojih je jedan poklonila Dooleyu. U nekim slučajevima, kad Yim Yam ne bi postigla željeni uspjeh kod bolesnika koje je liječila, pozvala bi Toma na savjetovanje i on bi preuzeo stvar u svoje ruke. Bolesnik bi se oporavio i Tom bi dobio za plaću dva kokosova oraha. Jedan bi orah poklonio Yim Yam.

To duboko razumijevanje ljudi s kojima je Tom radio i krajnosti do kojih je išao da bi im pomogao, služile su mi za primjer. Mnogi su mislili da je Tom Dooley uveo čarobnjake-liječnike u svoje knjige i predavanja jedino radi svoje nastranosti i humora. Liječnici-čarobnjaci su doista bili vrlo velik problem. Oni su mogli srušiti sve što je Dooley pokušavao učiniti u Muong Singu. Mogli su postati neumoljivi neprijatelji i učiniti mnogo zla. Umjesto toga on ih je učinio svojim prijateljima i tako ih je mogao kontrolirati.

13–21. studenoga. Bob Copenhaver i Malcolm Dooley stigli su u Bangkok 13. studenoga. Dr. Edgar F. Berman, predsjednik ustanove „Medico" i njegova supruga navra-

tili su nakratko u posjet na svome putovanju iz Japana za Afriku, gdje je dr. Berman namjeravao provesti šest tjedana u bolnici Alberta Schweitzera u Lambareni. Slijedećeg jutra počeo je munjeviti pregled s putovanjem u Kambodžu. U trinaest dana Bob i Malcolm pregledali su sve ustanove u Kambodži, Laosu i Vijetnamu.

Izvještaj Boba Copenhavera pruža, izbliza gledano, Dooleyevo djelovanje na terenu u to vrijeme:

Kad smo stigli, nisam opazio nikakve promjene u Tomovu zdravstvenom stanju. Izgledao je dosta dobro. Pokazao je onu svoju, uobičajenu, neiscrpivu energiju, i izgledalo je, da je dobro raspoložen. Imao je očito mnogo toga na brizi, jer se pored svih redovitih briga morao pobrinuti i za Bermanove i nas. Neuspjela pobuna protiv Ngo Dinh Diema upravo se zbila u Vijetnamu, a kad smo se spustili u Pnom Penu, vidjeli smo kako pobunjeni generali i pukovnici stižu u Kambodžu tražeći azil. Ali, htio bih reći, da je Tom sve svladao bez posebnih napora.

Produžili smo boravak u Pnom Penu za nekoliko dana zbog tehničkih neprilika s našim avionom, a dr. i gospođa Berman su se vratili u Bangkok redovitim, putničkim avionom. Nestrpljivi i razdražljivi Tom bio je opet s nama. Malcolm i ja smo pili hladno kambodžansko pivo u hotelskoj kavani. Tom nam se pridružio. Rekli smo mu da ćemo tu večerati. No, Tom je rekao: „O ne, ići ćemo kod jednog mog prijatelja. Ali najprije idem gore u svoju sobu da se malo odmorim."

Prošla su tri sata, a Tom se još nije pojavljivao. Otišli smo u njegovu sobu i jedva smo ga probudili. Teško je došao sebi. Nismo dobili nikakvog objašnjenja ni tada a ni kasnije, i mogu samo pretpostaviti da mu je pozlilo, ili je bio uzeo nešto za uspavljivanje. Sišao je dolje polako ali sigurno. Preostalih desetak dana bili smo s njim.

Ted Werner me zamolio da kažem Tomu da ne žuri, dodavši pri tom: „Mene ne sluša, ali vas poštuje. Učinite nešto, jer on se naprosto ubija." Pokušao sam to reći Tomu, ali on nije mario. Ništa ga nije moglo spriječiti u žurbi da dovrši svoje poslove. To nas je potaklo da razmišljamo o njegovoj primjedbi iz mjeseca listopada, kad je rekao da u siječnju neće biti ovdje. Obojica smo to shvatili kao njegovu želju da se vrati u New York da bi upravljao ustanovom „Medico". Ipak, poslije smo zaključili da je Tom već onda znao da je njegovo vrijeme kratko. Mogu reći da sam bio uvjeren da će Tom umrijeti, ali nisam mogao reći ni kada niti kako brzo. Izgledalo je da bi se mogao srušiti svakog časa.

Kako je avion ustanove „Medico" bio još neispravan, Tom je nagovorio mladu divnu Amerikanku, ženu poljoprivrednog atašea, da nas preveze avionom u Kratie i Ratanakiri u starom avionu tipa „Cessna", posudenog od kambodžanskog vojnog zrakoplovstva. Bila je pilot i željela je imati što više sati letenja, da bi zadržala letačku dozvolu. Tamo smo proveli nekoliko dana, a zatim odletjeli u Vijetnam redovitom linijom.

Tom je bio zabrinut u vezi s političkom situacijom u Sajgonu, ali samo toliko, koliko je ta situacija pogadala njegovu novu bolnicu u Quang Ngaiju i sirotište An-Lac. Žarko je želio da se susretnemo s gospodom Ngai. Naravno, nikad nije došao u Sajgon, a da je ne bi posjetio. Iskreno rečeno, mnogo toga sam čuo o „Sirotištu An-Lac", tako da sam očekivao da će me razočarati njegov izgled. Naprotiv, bio sam ugodno iznenaden, čak zadivljen njegovim izgledom. I Tomovo se raspoloženje izvanredno popravilo kad smo stigli onamo. Izgledao je opet kao prije: krepak i vatren Tom Dooley.

U ogradenom prostoru, oko montažne zgrade Ratne mornarice, podigli su nekoliko starih Quonset baraka. Sve su bile dobro opskrbljene pokućstvom i uspješno preuredene. U to vrijeme tu je živjelo više od 400 djece. Oko 90 ih je bilo mladih od godine dana. Dječja je soba bila prenatrpana. Mreže za spavanje bile su obješene između svaka dva dječja krevetića. Rečeno mi je da svaka dva-tri dana nadu novo dijete na ulaznim vratima sirotišta.

Gospoda Ngai osobno vodi cijelu ustanovu. Pomažu joj tri starije žene i nekoliko odrasle siročadi. Ali, dakako, sva djeca nešto rade! Stariji se brinu za manju djecu i bebe; zapravo, svatko se brine za nekoga, tako da su, mislim, svi zaslužni za začuđujuće sretno raspoloženje, koje je teško opisati. Mnogi koji su bili u tom sirotištu sada su činovnici, konobari, kondukteri i stjuardese, ali svi oni dodu subotom i nedjeljom – djevojke da pomognu gospodi Ngai s djecom i u kućnim poslovima, a muškarci rade sve moguće poslove od stolarije do održavanja kuće. „An-Lac" je zaista mjesto inspiracije.

Gospoda Ngai, koja je u svakom pogledu tako odlučna i dražesna, kako ju je Dooley već opisao, priredila je te večeri za nas zabavu, zbog koje bi Pearl Mesta bio zelen od zavisti. Drugi su gosti bili generali, admirali, diplomati, ministar zdravlja i nekoliko drugih službenika kabineta. Hrana i vino bijahu izvrsni, premda pomalo egzotični. Bilo je užasno gledati Toma kako jede nešto, tek za promjenu. Nije imao nikakva teka, a gubio ga je i još više s onim što bi pojeo.

Napustili smo kuću gospođe Ngai veoma kasno te večeri. Tomovo dobro raspoloženje vladalo je sve dok nismo došli u hotel. Stalno je pitao: „Zar to nije bilo prekrasno? Nije li to i više nego ste očekivali?!"

U čekaonici hotela Tom je Malcolmu dao nešto domaćeg novca i rekao: „Vi momci, podite nekamo i pipite pivo, a ja odoh na počinak." Otišao je prije no što smo mogli reći ijednu riječ. Mogli smo samo nagadati u čemu je problem. Vjerojatno ga je mučio želudac zbog hrane koju je pojeo i nije htio srušiti zabludu koju nam je priredio te večeri.

Slijedećeg dana odletjeli smo vladinim zrakoplovom u Tourane, gdje će nam, po Tomovu uvjerenju, ministar zdravlja provincije osigurati džip koji će nas odvesti u Quang Ngai. S aerodruma u Touraneu je telefonirao, i bio je poslan džip da nas prebaci u grad. Ali, kad je Tom zamolio vozača da nas odveze u Quang Ngai, bili smo hladno odbijeni:

„Ne možete ići u Quang Ngai."

„Zašto?"

„Tamo je policijski sat."

„Ipak idemo."

„Ne možete. Pucati će na vas. Prekasno je slati radioporuku da dolazite."

Napokon je, dakako, Tom Dooley pobijedio. Krenuli smo u sedamnaest sati i deset minuta. Mali, zabrinuti Vijetnamac, kojemu je bilo naređeno da nas vozi, neprestano je bacao pogled na sunce koje je zalazilo. Vozio je 80 milja na sat po neravnoj cesti dugoj 125 milja. Na tom putu nismo mimoišli nikakvo vozilo.

U Quang Ngai smo stigli u pola devet te večeri. Dr. Wiedermann nas je obavijestio da moramo poći na večeru koju je priredio guverner provincije. Bilo je to onda kad smo Malcolm i ja, ne znajući, jeli psa i goluba. Nismo se loše osjećali, sve dok nismo saznali što je to bilo.

Jedan od vijetnamskih bolničara u bolnici, koji mi je bio dodijeljen kao vodič i tumač, bio je pristaša Ho Ši Mina. Izgledalo je da nitko na to ne obraća pažnju. On je bio jedini školovani bolničar i radio je naporno, spašavajući i one koji nisu bili njegovi istomišljenici.

Uvidio sam da je vrlo nadaren. Izgledalo je da je zainteresiran za proučavanje američkog načina života. Pitao me, da li bih htio biti pokrovitelj, kako bi mogao poći u Sjedinjene Države. Ali rekao mi je da želi posjetiti i Moskvu.

Provincija Quang Ngai, s miljama dugim i lijepim pješčanim plažama, mogla bi biti rivijera Dalekog Istoka. Tourane i Hue, bliže 17. paraleli, izgradili su Francuzi kao gradove za ljetovanje, kupanje i zabave. Tu su dolazili ljudi iz Sajgona i iz drugih gradova iz unutrašnjosti na svoj odmor. Ali sada nitko ne odlazi u Quang Ngai, ako ne mora.

U Quang Ngaiju smo bili samo jednu noć, a zatim smo se vratili u Sajgon, te iz Sajgona u Vientian.

22–25. studenog. Kad smo stigli u Vientian, već smo kasnili dan-dva zbog zapljene „Pipera Apachea".

Tom je bio pokunjen. Osjećao je da nećemo nikada vidjeti Muong Sing, jer nismo mogli dobiti avion u Vientianu. Ali iznenada, dok smo sjedili ispred hotela, ugledali smo naš avion kako kruži iznad Vientiana. Čim se spustio, ukrcali smo sve i odletjeli u Muong Sing.

Bolnica u Muong Singu bila je u odličnom stanju. Dr. Wintrob bio je upravitelj, a Tom Kirby, Alan Rommel i John Kim bili su bolničari. Oni su imali jedan drugi slučaj bolesnika kojemu je medvjed iznakazio nos. Tom se nasmijao i rekao: „Časopis 'Life' kaže, da svaki put kad imam goste u Muong Singu, pokažem čovjeka kojeg je medvjed iznakazio. Oni ne znaju da je to uvijek drugi, novi slučaj."

Ovaj put se radilo o starčiću kojemu je medvjed iznakazio lice. Dječaci su ga nazivali „Magoo bez nosa". Bolničari su pazili na ranu da se ne inficira dok ne dođe kirurg. Tom je rekao Wintrobu da će izvršiti operaciju.

Kasno toga poslijepodneva odletjeli smo u Ban Houei Sai, neobično lijepo mjesto. Stojite uz rijeku i gledate planine prekrivene snijegom, a dolje u zelenoj ravnici polja riže sežu do neprohodnih planina Laosa i Kine. S toga mjesta možete vidjeti četiri države: Laos, Tajland, Kinu i Burmu – sve s odličnog vidikovca.

Odvezli smo se džipom u selo na vjenčanje kćerke seoskog poglavice. Udavala se za mjesnog agenta kompanije „Air Laos". Kad je glavar sela čuo da je Dooley u mjestu, pozvao ga je da prisustvuje svečanosti vjenčanja. Svakomu od nas dali su veliku čašu punu likera da nazdravimo mladencima. To je veoma jako piće, a očekuje se da ga popijete na eks. Dovoljna je jedna čaša da budete potpuno pijani.

Vratili smo se kući i razgovarali do otprilike tri sata poslije ponoći. Tom je planirao dvije operacije za to jutro. Sišao je dolje da najprije provjeri prijavljene bolesnike za operaciju i da pregleda još nekoliko sumnjivih slučajeva koje je Estelle Hughes pozvala unutra, čim je stigao dr. Dooley. Tog jutra bilo je neobično mnogo bolesnika, jer su žene iz unutrašnjosti dan prije donijele svoju djecu, čim su vidjele da mali plavi avion leti iznad sela.

Tada je Tom nastavio s planiranim operacijama. Bila je tu djevojka iz plemena Blach Thai, s jako rasjećenom usnom koja se inficirala. Redovito nije potreban kirurški zahvat, ali zbog zatrovanja postalo je stvar života ili smrti. Tom je skinuo knjigu s police i pomno pogledao što mora učiniti, skupa s dr. Hughes i malenom bolničarkom Jan Cotter. Tada je uzeo komad papira i nacrtao kako bi usna trebala izgledati poslije operacije. Uzeli su šestar za mjerenje šupljina i izmjerili površinu koju će zarezati. Obilježili su i mjesta gdje će biti postavljeni kirurški konci.

Kod plemena Black Thai postoji praznovjerje da djeca ne smiju nikada plakati. Ako dijete plače, onda je u vlasti sotone i umrijet će. Tom je majci iz Black Thai plemena pokazao slike jedne druge djevojke iz tog istog plemena prije operacije i poslije operacije, pa ju je uvjerio da će, ako njezino dijete i malko zaplače, operacija biti sigurna i uspješna. Trebalo mu je oko sat vremena za pripremu.

Ovo je bilo prvi put da sam vidio „njegovu" operacionu dvoranu. Bila je čudnovata. Stol je bio drveni, ali je bio tako napravljen da se mogao podignuti i spustiti na svaku visinu pomoću sistema klinova. Zaslon lampe bio je također od drveta, obložen aluminijskim limićima radi boljeg odsjaja. Struju su dobivali s pomoću benzinskog generatora. Generator je uključen pred samu operaciju da se ne bi previše trošio benzin, koji se, dakako, morao dovoziti avionom, a zalihe su bile vrlo male zbog rata.

Tom je dao djevojčici blagi anestetik, ne tako jak da je onesvijesti, nego tek toliko da joj ublaži bolove. Postavio ju je na stolić tako, da za vrijeme operacije ne bi morala gutati krv. Zabrinuta je majka stajala pred vratima cijela dva sata. Naravno, za vrijeme operacije, dijete je zajecalo i zaplakalo, pa je majka postala upravo histerična. Tom je kriknuo: „Prokletstvo, donesi mi eter."

Estelle Hughes pozvana je van iz operacione dvorane za slučaj opasnosti. Tako sam ja morao pružiti eter dok je dr. Tom svršio dugu i delikatnu operaciju uz asisten-

ciju Jane Cotter. Sretan sam da mogu reći da je ishod operacije bio uspješan.

Uvjeren sam da je Tom mnogo trpio u to vrijeme. Ali on je izvršio divan posao prikrivajući svoje bolove. Nije uzimao nikakva lijeka, jer je želio bistar um i čvrstu ruku dok je obavljao operaciju. Obilazio je bolničke paviljone i odjele s Jan Cotter. Jan je tumačila svaki slučaj kako se liječenje obavljalo do sada, kakvi su bili kirurški postupci, što planiraju uraditi i tako dalje. Tom se suglasio sa svime što rade osim s jednim. O tome nije raspravljao s Jan Cotter nego s dr. Hughesom.

Zatim smo sjeli u avion i odletjeli u Vientian i Bangkok. Malcolm je sjedio naprijed uz Teda Wernera, a Tom i ja straga. Bio je upravo prekrasni azijski zalazak sunca. Iznenada se približio mali olujni oblak, potpuno crn i prekrio sunce, iako smo još mogli iznad i ispod oblaka vidjeti sjaj sunčanih zraka.

Tom je rekao: „Ovo je moj život. Horizont je neograničen. Ne postoji ništa što me može zaustaviti osim crni oblak melanoma." Za desetak sekundi vjetar je odnio oblak i opet smo gledali ljepotu sunčeva zalaska. „Gle Tom, kako brzo prode!" – rekoh. A Tom uzvrati: „Moj crni oblak neće nikada proći."

Slijedećeg jutra (26. studenoga) Tom je u Bangkoku načinio božićne trake, koje će se podijeliti kao uspomena jednom broju osoba. Zatim je, prije nego što smo krenuli u Hong Kong sve spakirao, tako da se nije morao brinuti kad se vrati natrag. Tom je u hotelu uvijek držao dvije limene škrinjice u koje bi strpao sve što mu nije nužno trebalo. Zatvorio bi ih, a poslužniku hotela dao 50 centima i rekao: „Stavite ih u skladište." Ovaj put nije to učinio.

Pažljivo je zamotao svaku stvar. Mnogo svojih papira stavio je u veliku frankiranu omotnicu i predao Tedu rekavši: „Smijem li te zamoliti da mi ovo pošalješ poštom!" Kad smo poletjeli za Hong Kong, osjetio sam da je Tom odlučio odletjeti natrag u Sjedinjene Države i tamo ostati.

Kad sam ostavljao Toma na uzletištu u Hong Kongu,

bilo je to nešto obično, kao i svaki put, kad sam ga prije ostavljao. Nije bilo nikakvog oproštaja. Jedino je rekao: „Dovidenja Bob. Čuvaj se! Žurim, idem se pobrinuti da dobijete dobra mjesta u avionu, na putu za San Francisko." Tako je to bilo – bez rukovanja. Sišao sam dolje i razgovarao s prodavačem karata i šetao ograđenim prostorom. Tom se vratio k meni i rekao: „Nisam se oprostio s tobom kako treba." Rekao sam mu: „Ovo je kao u hotelu Waldorf. Ti udeš u lift koji ide gore, a ja u onaj koji ide dolje. I nikada ne uspijemo reći jedan drugomu 'Zdravo' ili 'Zbogom'." Tom odgovori: „Ali ovaj put želim reći zbogom. Zaista sam sretan da ste uspjeli vidjeti Laos prije nego se išta dogodilo.' Nagnuo se preko oštre željezne pregrade i rukovao se sa mnom. Kad sam povukao ruku natrag porezao sam se i krv je probila kroz sportsku košulju koju sam imao na sebi. Tom je pogledao na to i rekao: „Eto, imaš nešto po čemu ćeš se sjećati Azije." Zatim se okrenuo i otišao niz ulicu između dvije zgrade. Promatrao sam ga kako hramlje bolesnom desnom nogom.

Nakon odlaska Boba Copenhavera, zazvonio je telefon u sobi Travisa Fletchera. Bio je to Tom Dooley.

„Travis, mislim da se neću moći vratiti u Laos kako sam namjeravao. Tko je tvoj liječnik? Koju mi bolnicu preporučuješ? Hoću reći, kamo moram poći da se barem odmorim. Potpuno sam iscrpljen."

Dva sata kasnije bio je pacijent u bolnici „Sv. Terezije". „Kasnije, navečer, Tom me opet nazvao", izvješćuje Travis Fletcher. „Bio je sam i gladan usprkos 'stvarno dobre kineske hrane'. Donio sam u njegovu sobu dvije kineske večere i sjedio ondje, razgovarajući s njim nekoliko sati.

Zamolio me da učinim sve što mogu da novinari ne saznaju da je u bolnici. To bi samo zabrinulo njegovu majku i pobudilo veliku senzaciju u američkim novinama. Obećao je da će telefonirati majci ujutro, 'poslije rendgenskog snimanja, jer to je sada najvažnije'.

Slijedećeg dana kad sam ga opet posjetio u bolnici, pokazao mi je snimke i skrenuo pažnju na neka bijela

mjesta duž kralježnice. Rekao mi je: 'Evo zbog čega ja toliko patim. Travis, ova je stvar ušla u moju kičmu. Bože a imam još tako mnogo posla..."

5–8. prosinca. Gerry Gerold zaustavio se u Hong Kongu 5. prosinca, na putu iz svog glavnog ureda u Delhiu za Ameriku. Jerry O'Donnell, direktor hongkongškog područja za kompaniju „Pan American", rekao mu je da je Dooley u bolnici „Sv. Terezije", navodno u lošem stanju. Gerold je stigao upravo kad je Tom Dooley imao biti otpušten. Gerry Gerold pripovijeda:

U četiri tjedna došlo je do potpune promjene. Bio sam potresen, kad sam ugledao Toma onako mršava i blijeda, ustvari pogrbljena, dok je stajao i očito trpio grozne bolove u svojim ledima. Siromah, teško mu je spustiti se na stolicu a još teže dići s nje i stati na noge.

Vodili smo dugi razgovor što se tiče njegova zdravstvenog stanja i on mi je rekao sasvim povjerljivo kako osjeća gotovo sigurnim, da se povratila stara nevolja. Razgovarao je telefonski sa svojim liječnikom u New Yorku i zatim čekao njihovu dijagnozu. No, Tom je imao na pameti samo jednu stvar: učiniti što više u tom kratkom vremenu, koje je još imao, jer tada je znao da su mu dani odbrojani.

Pokušao sam nagovoriti Toma da smjesta ide u New York, ali on je rekao da je to nemoguće, jer još ima učiniti tako mnogo stvari u Vijetnamu, Kambodži i Laosu prije polaska u New York, u siječnju, da prisustvuje sjednici uprave ustanove „Medico". Svatko tko je poznavao Toma, zna da Tom nije mijenjao odluku kad bi je jednom donio.

Slijedećih nekoliko dana, dok smo čekali svaki svoj avion – on idući u Bangkok a ja u Honolulu – uspjeli smo se dobro provesti u Hong Kongu, usprkos Tomova mučnog položaja. Imali smo sjajan sastanak sa Billom Quinnom, guvernerom naše najmlade države Havaja, i s njegovom pristalom suprugom Nancy. Oboje su rodom iz St. Luisa. Tada je Tom počeo, kroz šalu, aludirati na bolove u svojoj kičmi, kao npr. „ja i moja bolesna kičma". Kako je ostao tako raspoložen, veseo i naizgled sretan, nikad neću shvatiti. Ta, ovdje bijaše umirući čovjek sa izrazom razmetljivca i nametljivca i nikada nije rekao ni riječ pritužbe. Jedine pritužbe koje smo čuli od Toma bile su upravljene protiv ljudi, koji se nisu odazvali na njegove molbe, i koji su, po njegovu mišljenju, mogli obilno pomoći. Nije bio ogorčen; jedino je tražio više novca za svoje bolnice.

Posljednje moje večeri u Hong Kongu Tom i ja smo bili pozvani na obiteljsku večeru kod Jerrya O'Donnella, njegove ljupke supruge Suzane i troje njihove djece. Bilo je to nezaboravno i tužno. Svi smo znali da Tom neće još dugo živjeti, a ipak smo svi se ponašali kao da nemamo nikakve brige na tom svijetu. Tom je proveo većinu vremena s O'Donnellovom djecom čitajući nešto dječaku ili mazeći malu bebu, najnoviju prinovu u O'Donnellovoj obitelji. Tom je govorio o protezi za učvršćivanje leda koja još nije stigla iz Amerike i u šali zamolio Suzanu da mu posudi svoju, koju je odbacila nakon nedavnog napada bolova. Na veliku zbunjenost Suzane Tom je podigao njezinu protezu da je svi vide i nazvao je „Suzanin steznik". (Njegova proteza je zaista stigla slijedećeg dana, ali mislim da nije pomogla Tomovim bolesnim ledima.).

Ovo je bila naša posljednja zajednička večer. Na našem povratku u Kowloon Side, na kopno, gdje se nalazio naš hotel, Tom je predložio da umjesto običnog feribota koji preveze putnike između Hong Konga i Kowloona za nekoliko minuta, uzmemo sporiji, ali tipični „sampan", ili malenu kinesku džunku. Tada nisam mogao razumjeti zašto je Tom, umoran kakav je bio, želio spori brod do Kine. Ali najednom, dok smo se vozili, počeo nas je upozoravati da gledamo veličanstveni prizor Hong Konga noću. Tada sam shvatio da Tom posljednji put promatra jedan od svojih najobiljenijih prizora.

Slijedećeg dana, prije mog odlaska, sastali smo se za objed i odlučili da to proslavimo. Uvjeren sam da „Peninsula hotel" nije nikada servirao neobičniji ručak – staromodna jela i kavijar. Sjećam se kako sam u šali

pitao Toma za vrijeme ručka, da li je ispunio svoje obećanje da će izmoliti prvu krunicu za mene, kad ju je dobio od pape Ivana XXIII. Odgovor je bio tipičan za Toma Dooleya: „Slušaj, Bob, meni su potrebne sve molitve koje se za mene izmole, uključujući i svoje vlastite. Dakle, pobrini se sam za svoju krunicu."

Tom je bio pravi kirurg i znao je svoj posao. Znao je ljude uvjeriti da shvate da nikada ne mogu dovoljno učiniti za nj, ali ne da bi trebao nešto za sebe. Za vrijeme ovog posljednjeg ručka imao sam na ruci neobičan švicarski sat koji mi je bio poklonio moj dobri prijatelj Jules Stein, predsjednik društva „Music Corporation of America". Imao je sitnu žaruljicu na brojčaniku, koja je osvjetljivala površinu na pritisak malog dugmeta. Tom je bio poput malenog djeteta koje gleda novu igračku. Rekao je sasvim ozbiljno: „Znaš, s ovakvim satom mogao bih znati koji je sat u džungli, u svako doba noći." Naravno, poklonio sam Tomu sat i uvjeren sam da mi Jules Stein neće zamjeriti.

Kad je došlo vrijeme da krenem na aerodrom, vidio sam kako se Tom napreže idući kroz čekaonicu hotela. Njegovi pokreti bili su veoma mučni i očito bolni. Ja sam se okomio na njega riječima: „Do vraga, kamo misliš ići?" A on je odgovorio: „Idem na aerodrom da te ispratim. Ljudi mene uvijek isprate, pa je vrijeme da se i ja potrudim za druge." Tom me je otpratio na hongkonški aerodrom. Moj posljednji pogled na nj bio je kroz avionski prozor prije nego je naš ogromni Clipper 707 počeo juriti niz pistu.

8–9. prosinca. Proteza načinjena na Floridi i dopremljena u Hong Kong avionom kompanije „Pan American", stigla je u kasno poslijepodne 8. prosinca. Postavljanje i nošenje te naprave bila je prava tortura. No, Tom Dooley je znao da je to nužno za podupiranje njegove rasklimane kralježnice, i nadao se da bi to moglo ublažiti pritisak na živce. I tako je nosio i podnosio tu stvar i na kraju se odnosio prema njoj kao prema „željeznoj djevojci".

Tada je pozvao Teda Wernera u Bangkok i naredio mu neka odleti u Muong Sing i uzme dr. Alexa Zlatanosa,

novoga kirurga u Kratieu, koji je bio na privremenoj dužnosti u Laosu. Zatim je Dooley dodao: „Ja ću poći putničkim avionom u Bangkok i tamo ćemo se sastati. Želim razgovarati s Alexom prije nego se vrati u Kratie."

Slijedeće večeri (9. prosinca) . Ted Werner i dr. Zlatanos već su čekali na aerodromu u Bangkoku, kad je stigao Dooleyev avion.

Alex Zlatanos, star 32 godine, bijaše tamnook i crnomanjst čovjek „Rock of Gibraltar". Diplomirao je na sveučilištu u Solunu, u Grčkoj, godine 1955. Zatim je došao u Ameriku, stažirao u jednoj bolnici u Chicagu i dovršio postdiplomski studij opće kirurgije u bolnici „Reading" u gradu Readingu u Pennsylvaniji. Prije nego je završio praksu u bolnici, čuo je da ustanovi „Medico" treba jedan kirurg i javio se dobrovoljno za službu u Jugoistočnoj Aziji. Evo Zlatanosove izjave:

> Dr. Toma Dooleya sam susreo u listopadu 1960, kad je došao u New York radi liječničkog pregleda. Došao je rano, istoga dana, nakon što je preletio polovicu puta oko svijeta. Svaki drugi bolesnik koji bi prošao tako zamoran put, počivao bi u krevetu. Našao sam Toma kako traži neke papire u arhivu ureda ustanove „Medico". Kad smo ušli u ured njegov brat Malcolm je rekao: „Tom, želim da se upoznaš sa Alexom Zlatanosom koji putuje u Kambodžu i koji će raditi za nas. Tom Dolley mi se toplo nasmiješio i pružio svoju lijevu ruku da se sa mnom rukuje.
>
> „Dobro došli, Alex! Sjednite, želim s vama razgovarati." Odmah sam osjetio kao da ga poznajem godinama.
>
> Budući da je njegov plan bio tako zbijen, zamolio me da idem s njim u ured radiologa, gdje je snimio svoje grudi. Tokom slijedeća dva sata, Tom Dooley je govorio a ja slušao. Govorio mi je o svome djelu i o nevoljama i nagradama jednoga liječnika u ustanovi „Medico". Njegov glas je bio pun sažaljenja, kad je govorio o ljudima u Jugoistočnoj Aziji, kojima ću ubrzo biti na usluzi.
>
> Kad je nastavio s opisivanjem budućnosti ustanove

„Medico", ja sam se pitao: Kako čovjek može govoriti tako samouvjereno o budućnosti, kada zna da su mu dani odbrojani? Svi mi znamo da ćemo jednog dana umrijeti, ali ovaj čovjek zna da je njegova smrtna osuda već potpisana.

Vozeći se natrag u Reading, u Pensylvaniju, gdje sam imao još mnogo toga srediti prije odlaska u Kambodžu, pokušao sam srediti svoje dojmove o Tomu Dooleyu. On je posjedovao snažan karakter, bezgraničnu energiju, zbiljsku odvažnost i duboku samilost za patničko čovječanstvo. Ali, nije me se dojmio kao dr. Tom Dooley, omiljeni junak i križarski misionar, o kojem sam čitao u novinama. Misionari redovito djeluju na nekom ograničenom području. Tom Dooley je želio izići iz ograničenog i pomoći svakom bijednom ljudskom stvorenju na zemlji. Junaci obično dolaze u bezizglednu situaciju i izabiru borbu umjesto bijega. Tom Dooley je sam tražio takve prilike i tada započinjao bitku protiv njih. Zaključio sam: Tom Dooley je nešto više od običnog misionara i junaka. On je bio pošteno ljudsko biće i to visokog stupnja. Bio je liječnik koji je savjesno prihvatio najviše odgovornosti svoga zvanja i pokušao ih časno ispuniti. Bio je dobar čovjek, i ja bih bio počašćen da radim pod njegovim vodstvom.

Slijedeći put susreo sam Toma mjesec dana kasnije, u studenom, na uskom provizornom uzletištu koje je bilo pokriveno travom, u Kratieu, u Kambodži. Njegovo se stanje za mjesec dana znatno pogoršalo, pa ipak se činilo da je još odlučniji. U Kratieu je boravio tek kratko vrijeme, ali je pregledao sve. Pregledao je naše bolesnike, razgovarao sa svakim u upravi osobno, riješio mnoge probleme i stvorio čvrste odluke. Podsjetio me na oca koji pazi na obiteljske potrebe prije nego krene na daleki put.

Prije nego je ušao u svoj „Apache", pozvao me na stranu i rekao: „Alex, izgleda da je ovdje sve u prilično dobrom redu. U slijedeća dva tjedna želim da odletite u Laos i da se pobrinete za kirurške slučajeve u

Muong Singu i Ban Houei Saiju. Pripreme za avion obavite u dogovoru s Tedom."

I tako se slučajno dogodilo da ga čekam na uzletištu u Bangkoku, navečer 9. prosinca. Obavio sam svoju zadaću u Laosu i pitao se da li je to bilo vrijedno truda. Obavio sam tri operacije u Muong Singu i samo jednu u Ban Houei Saiju. Da sam ostao u Kratieu mogao sam obaviti tri puta više posla. Zašto me je Tom poslao u Laos? Za nekoliko minuta, nakon spuštanja njegova aviona, imao sam odgovor.

Tom je polako sišao s aviona iz Hong Konga. Rak se brzo širio po njegovim leđima i desnom ramenu. Proteza, njegova „željezna djevojka", očito je ograničavala njegove pokrete. No, on nije želio govoriti o sebi. Prva stvar koju me pitao bila je, kako je uspjela operacija kod žene s udubinom na licu.

Ova je žena bila stara Tomova bolesnica u Muong Singu. Dugo zanemareni čir na čeljusti napokon je prouzročio zatrovanu brazgotinu na njezinom lijevom obrazu. Infekcija i tkivo stare rane tako su stegnuli njezino lice da je jedva mogla otvoriti usta. I tako je uvidjela da je lakše jesti rižu ubacujući je kroz rupu. Usprkos ovoj „pogodnosti", ona se stidjela ove rupe na svome obrazu te je zamolila Toma da nešto učini. Drugi „leteći" kirurg izvršio je transplataciju na lijevom obrazu, i moj posao bijaše izvršiti slijedeći stupanj operacije i odstraniti nedostatke. Kad sam mu rekao da je operacija uspjela, Tom je duboko uzdahnuo s olakšanjem i zahvalio mi od sveg srca. Uskliknuo je: „Hvala Bogu, znate, ja sam obećao toj siromašnoj ženi da ćemo nešto za nju učiniti. I sada smo to učinili. Ne znam, Alex, kako da ti zahvalim."

Tada sam saznao zašto sam pozvan u Laos. Za Toma Dooleya stih „Promises to keep" („ispuniti obećanja"), bijaše više nego jedan redak u pjesmi Roberta Frosta. Bilo je to dio Dooleyeva života.

Imao je mnogo stvari za carinjenje na carinarnici, ali opazio sam da su samo jedan maleni kofer i pisaći stroj bili njegova osobna imovina. Ostalo se sastojalo od kirurških instrumenata, lijekova i božićnih darova

za sve članove ekipe ustanove „Medico" u Laosu, Vijetnamu, Malaji i Kambodži. Kasnije, u njegovoj hotelskoj sobi, pomogao sam mu razvrstati darove, da bi se mogli poslati raznim ekipama, jer se nije mogao služiti desnom rukom. Osjećao se neugodno u svome „oklopu", pa ga je skinuo, ali odmah su mu bolovi postajali teži. Pokazao mi je rendgenske snimke svoje kralježnice s očevidnim znakovima zadiranja u kosti. Kad sam vidio one sjene na filmu, srce mi je klonulo. Bilo je pitanje: koliko još!?

Usprkos svome stanju, on je nastavio pričati o svojim planovima: kako će posjetiti druge ekipe, provesti Božić u Muong Singu i vratiti se u Ameriku za drugu turneju sakupljanja sredstava, od obale do obale. Tada sam vidio njegovu golemu tugu i shvatio da nije u agoniji zbog lošeg zdravstvenog stanja, nego zbog svijesti da mu njegovo zdravlje neće nikada dopustiti da dovrši sve planove koje je namjeravao ostvariti.

Vidio sam ga još jedanput, kad je proveo dan (16. prosinca) u Kratieu, tjedan kasnije. Bolovi su postajali iz dana u dan sve žešći. Gotovo ništa nije pio ni jeo, i svakih nekoliko sati uzimao je kodein ili demerol. Fizički je brzo malaksavao, vukao se gotovo očajno. Ipak, još nije htio govoriti o sebi; izgledalo je kao da je opsjednut čak i najsitnijim problemima bolnice u Kratieu. Rekao mi je da ću morati naručiti mreže protiv komaraca za cijelu kuću i posjeći bogatu tropsku vegetaciju koja je pokvarila mjesto. Nisam mogao razumjeti, kako jedan čovjek u tako groznim bolovima, znajući da umire, može mariti imalo za prozore bez mreža i za neposječene krošnje.

Edith, supruga dr. Rosenblooma, očekivala je porođaj toga dana, i Tom je želio ostati i biti prisutan kod poroda. Ali vrijeme mu je brzo isteklo, i „Piper Apache" je došao da ga uzme, dok je Editha još bila u operacionoj dvorani. Posljednje što sam od njega vidio, zbilo se kad je provirio u sobu da se pozdravi s nama. Kad sam ga pogledao, on se namrštio, zavrtio glavom i pokazao tijelo prekriveno platnom na operacionom stolu, kao da je htio reći: „Doktore, sjeti se tko si, i uzvi-

šene zadaće koju ćeš upravo sada izvršiti." Nastala je trenutačna šutnja u operacionoj dvorani u Kratieu, dok je Tom Dooley zauvijek odlazio iz našeg života. Ali, u tom istom trenutku prekinuta je tišina glasnim krikom, i roden je sin Arlena Rosenblooma, podsjećajući nas sve na Božansku mudrost života i smrti.

10–13. prosinca. Ted Werner je nagovorio Dooleya da leti iz Bangkoka u Sajgon velikim putničkim avionom, da bi on u „Piper Apacheu" odvezao Alexa Zlatanosa u Kratie. Ted kaže: „Obećao sam da ću mu se pridružiti u Sajgonu slijedećega dana. Bio sam uvjeren da Tomovi dani letenja u 'golubinjaku' aviona 'Piper Apachea' upravo završavaju, makar sam znao da se on sigurno neće s tim složiti. Ipak, znao je da je važno da se dr. Zlatanos vrati na posao u Kratieu, pa je stoga pristao na dogovor.

Dooley je stigao u Sajgon 10. prosinca i odmah otišao u hotel „Majestic". Ovoga puta nije bilo posjeta sirotištu „An-Lac". Tom Dooley je bio previše bolestan, pa ga je gospoda Ngai posjetila u hotelu, navečer 11. prosinca.

Gospoda Ngai sjeća se toga:

> Bio je veoma loše raspoložen. Nikada prije nisam vidjela Toma Dooleya tako utučena. Neko vrijeme pokušala sam se smijati i šaliti kao što smo činili u nekadašnje dane. Tom nije uzvratio, pa sam i ja bila veoma tužna. Priznao je, po prvi put, da zna da su mu dani odbrojani. Stalno je govorio: „Moram nekako nastaviti. Jednostavno, ja MORAM. Sutra moram ići gore u Qwang Ngai. Zatim moram odletjeti u Muong Sing i u Ban Houei Sai i ondje srediti stvari. Najmučniji dio toga bit će kriti položaj u kojemu se nalazim." Niz lice su mu stvarno tekle suze. Rekao je: „Drugi me ne smiju nikada vidjeti ovakvog. To bi sve upropastilo."
>
> Ovo je bilo više nego sam mogla nositi, zato smo oboje plakali te večeri. Čak me je tada Tom pokušao utješiti i ohrabriti. Rekao mi je: „Vi ste imali divan život i još pred sobom imate čudesan život. Ali ne smijete nikada prestati boriti se. Čuvajte svoju vjeru. Molite

i radite. Uložite sve svoje snage u uzvišenu zadaću koju vam je Bog povjerio. Nećete nikada propasti."

Ted Werner vratio se kasno te večeri i zavirio u Tomovu sobu. Kad je vidio žalostan prizor s gospođom Ngai, tiho je zatvorio vrata i otišao. Slijedećeg jutra, poslušan Tomovim naredbama, imao je avion spreman za let u Qwang Ngai. Ali netko nije nabavio odobrenje za let. Bili su prisiljeni čekati dok gospođa Ngai ne iskoristi svoj veliki utjecaj i šarm da ishodi potrebne papire od birokrata. Odletjeli su u utorak ujutro prema Qwan Ngai. Dooley je još bio potišten, pa mu je Ted Werner rekao: „Tom, stvarno mislim da moraš skupiti snage ili ćeš odustati od ovog putovanja. Ekipa u Qwang Ngaiju jednostavno te ne smije vidjeti onakvog, kakvog sam te vidio prošle noći, kad sam se vratio u hotel. Ili budi vedriji ili idemo kući."

„Ne budi zabrinut." Dooley ga je uvjeravao: „Ja ih neću razočarati. Mislim da sam upravo stigao dotle kad više ne mogu skrivati neke stvari pred nekim ljudima, kao što si ti i gospođa Ngai. Ali ja još mogu glumiti, prilično dobro, za druge. Samo pričekaj i vidjet ćeš."

13. prosinca. Ted je primjetio dramatičnu promjenu na Dooleyu, kad se avion spustio u Qwang Ngaiju. Dr. Wiedermann i Al Harris bili su ugodno iznenađeni, kad je Tom polako silazio iz aviona, nespretno i mučno, ali još sa smješkom – isti nekadašnji Tom Dooley.

„Znao sam", kaže Wiedermann, „da je Tom bio u bolnici dok je boravio u Hong Kongu i čuo sam da je došlo do sumnjive metastaze raka u njegovu kralježnicu. Zaista, nisam očekivao da će doći u Qwang Ngai i bio sam iznenađen i kad je 'Piper Apache' letio iznad nas i kad se spustio na uzletište, i kad je izašao dr. Dooley noseći protezu. Dakako, izgubio je puno na težini. Bio je blijed i oronuo, ali izgledao je prepun energije. Razgovarao je sa mnom sate i sate do kasno u noć.

Iznio mi je u glavnim crtama sve poslove koje je obavio u Hong Kongu. Spomenuo mi je sve stvari koje je nakupovao. Spomenuo je i odlazak u bolnicu i bolove koje je imao u leđima, u kralježnici, ali on ih je podnosio lako.

Rekao je da ide hitno u Sjedinjene Države radi liječničkog pregleda. Ali opet mi je rekao da će se u ožujku vratiti u Qwang Ngai. Toliko je bio uvjerljiv, da sam bio siguran, da će on tada biti s nama."

Ted Werner bio je zapanjen a zatim i zabrinut kad se razgovor nastavio do kasno u noć. Dr. Wiedermann se ispričao, govoreći da je vrlo umoran i otišao na počinak. Tom nije ni pomišljao da ih ostavi, već se uspravio raspravljajući o problemima osoblja i zaliha s Al Harrisom, mladim bivšim mornaričkim bolničarom iz Hagerstowna u Marylandu. Tek kad je Harris spomenuo da je već kasna ura i da ima ujutro rane dužnosti, Dooley je prestao. Prije nego li je otišao na počinak, povukao je Teda Wernera na stranu i upitao ga: „Kako sam obavio posao? Mislite li da sam ih razočarao?"

„Tom, ti si izveo zapanjujuću predstavu. Kunem se, da nikad nisam vidio tako nešto svojim očima."

Ted Werner, sjećajući se te noći kaže: „Ja pamtim svaku riječ koju sam rekao. On nas je potpuno iznenadio. Mnogo mjeseci kasnije, Carl Wiederman, liječnik koji posjeduje veliki dar opažanja, reče mi da ga je Tom Dooley one noći stvarno uvjerio da je na putu do ozdravljenja."

14. prosinca. Dooley, Werner i dr. Wiedermann su ujutro krenuli i otputovali u Sajgon. Dr. Wiedermann se sjeća pa piše:

> Čitav taj dan pratio me Tom iz jednog ureda u drugi, razmrsujući sve naše birokratske nevolje s vladom. Nosio je na sebi svoju protezu i neprestano se šalio na njezin račun. Kad bi ga razni činovnici pitali za zdravlje, on bi uvijek znao reći: „O, nije baš tako loše. Mislim da još nije došla moja posljednja ura." On bi se na to uvijek smijao. Bio je to vrlo vruć i vrlo zamoran dan. Meni je rekao: „Carl, vi obavljate dobre poslove u Qwang Ngaiju." Imao sam zle slutnje o Tomu i nepromišljeno sam rekao da ima još mnogo toga za učiniti.
>
> On se smijao i podsjetio me ponovno na dva načina opisivanja šalice čaja: jedan je kad kažemo da je polo-

vica šalice prazna, a drugi je kad kažemo da je polovica šalice puna. Carl, ti uvijek kažeš da je polovica šalice prazna. Zašto ne kažeš da je polovica šalice puna. Zašto ne pogledaš što si postigao do sada, i bit ćeš zahvalan, što imaš još puno vremena za postići još više?

Prije odlaska iz Sajgona u Pnom Pen, Tom je uporno želio posjetiti kavanu ispred hotela „Continental Palace", koja čuva mnoge uspomene na nekadašnje dane. Nerado je Ted Werner pristao, podsjećajući Toma da bi bilo bolje kad bi malo otpočinuo.

Nato je Dooley rekao: „Ne, sjest ćemo izvan hotela Continental i nešto pojesti i popiti. Sjećam se kako sam prije običavao sjediti ondje i promatrati vijetnamske djevojčice kako prolaze na svojim biciklima u haljinama, koje su se vijale na povjetarcu. Htio bih samo znati da li je još tako." Ted Werner je želio uzeti taxi, ali Dooley je zahtijevao da idu pješke.

„Dok smo išli niz ulicu Catinat", prisjeća se Ted Werner", „vidjeli smo jednoga postarijeg Vijetnamca kako ide pješke gurajući nov novcat bicikl s dvoje male djece na njemu. Kad je starac primijetio Dooleya zaustavio se i rekao: 'Bon Soir, Monsieur le Docteur!' ('Dobar večer, gospodine doktore!').

O Bože, bio je to najbolji liječnik-vrač, kojega je Tom imao mnogo mjeseci. Njegovo se lice razvedrilo, i oni su započeli živahni razgovor na francuskom. Kasnije mi je Tom rekao da je ovaj starčić jedan iz one grupe izbjeglica koje je on evakuirao iz Hajfonga, godine 1955."

Kad su stigli u hotel Continental, Tom Dooley nije htio ništa ni jesti ni piti. Rekao je Tedu da mjesto nije isto kao prije. „Stari duh je otišao", rekao je on. Ulica je bila prenatrpana ljudima, bicikli su izgledali previše novi, i on je progundao: „Kladim se, da sve one suknje nose etiketu 'Made in USA'."

Pridružila im se gospođa Ngai i nukala Toma da nešto pojede. On joj je rekao u šali da je jedina stvar koja godi njegovu apetitu nadjeven celer – znajući sasvim dobro da je celer luksuz i da ne raste nigdje u Jugoistočnoj Aziji.

„Ipak", kaže Ted Werner, „Dooley je izgleda zaboravio

njezine utjecajne veze. Kad smo slijedećeg jutra krenuli iz našeg hotela na uzletište, dvoje siročadi iz sirotišta 'An-Lac' čekalo nas je u predvorju s pokrivenim poslužavnikom. Kad su uklonili ubrus, vidjeli smo nadjeven celer. Gospoda Ngai je očito telefonirala nekom od svojih prijatelja i oni su to nabavili. Djeca su u sirotištu napunila polovinu celera nekim punomasnim sirom. Predali su nama ostatak celera, posudu sa sirom i nož, tako da smo mogli jesti u avionu, leteći u Pnom Pen."

Strpali su svoju prtljagu u auto, a gospođa Ngai i dvoje djece pratili su ih na aerodrom. Dooley i Ted sjedili su na prednjem sjedalu s vozačem, dok su gospođa Ngai i djeca sjedili straga. Ted priča: „Na putu je Dooley zlovoljno grickao celer. Zatim me je prestrašeno pogledao i neprestano me gurkao u rebra. Nisam mogao shvatiti o čemu se radi. Napokon, dok je gospođa Ngai brbljala s djecom, Tom mi je šapnuo: „U ovom siru je razbijeno staklo. Mora da su djeca razbila posudu! Nemoj ga jesti!"

Postavili smo pladanj punjenog celera i posudu sa sirom u kabinu kod pilota i oprostili se s gospođom Ngai i djecom. Miris sira u vrućoj kabini poslužio je barem tome da nas održi u budnom stanju. Nismo se oslobodili celera, dok se nismo spustili u Pnom Penu."

15. prosinca. Zaustavili su se u Pnom Penu. Tom je želio odmah posjetiti obitelj McCarthy. Bio je donio gramofonsku ploču za Johna McCarthya, a na putu je zatražio da kupimo nekoliko ruža za gospodu Pat, koja je kasnije napisala:

> Znali smo da ističu Tomovi dani. Ali vijesti iz Hong Konga bile su zapanjujuće iznenađenje. Bili smo uvjereni da će odmah otputovati u Sjedinjene Države. 15. prosinca zazvonilo je zvono na vratima i mi smo ga našli na našem stubištu pred vratima s velikim buketom ruža za mene i gramofonskom pločom za Johna. On i Ted Werner upravo su stigli iz Sajgona, kamo je Tom išao da se oprosti s gospođom Ngai. Na sebi je nosio svoju protezu. Srce mi je počelo kucati jače. Mislim da smo svi pomalo umirali slijedeća četiri dana.

Naslov ploče koju je Tom donio za Johna glasio je „Music for Reading", dodavši k tomu: „Uz posljednju knjigu Toma Dooleya". Medu odabranim pjesmama na gramofonskoj ploči bila je „Clair de Lune", koja se njemu svidala. Želio je da svira glazba čitavo vrijeme dok je ovdje boravio.

Nekoliko slijedećih dana Tom i Ted su stanovali u hotelu. Ali Tom je redovito dolazio u naš stan na vruće tuširanje. Činilo se da mu toplina pomaže. Bili smo uzbudeni, što je tako bespomoćan. Naša mala kućna pomoćnica, Vijetnamka, bila je sva u suzama, jer Tom nije mogao ništa jesti. Danima nije ništa jeo osim juhe i voća. Rekao je da misli da bi možda mogao jesti odrezak i francusko pečenje. Zato smo to priredili za nj u subotu navečer. Pojeo je komadić mesa i jedan krumpir i otišao natrag na počivaljku. Ted, Wayne McKinney, Clint Chambers, John i ja završili smo jelo, dok je Tom ležao na kauču, grickajući nekoliko tvrdih božićnih bombona i pričajući o ustanovi „Medico".

Kasnije su došli neki od naših prijatelja da se susretnu s njim. Tom je sjedio na kauču poput Indijanca, u plavom card-samt odijelu koje je bilo dosta veliko da bi pristajalo iznad proteze. Gospoda Graff mu je rekla: „O, dr. Dooley, vrlo sam sretna što vas vidim... Divim se zaista vašem djelu... Vi ste divan čovjek!" On se tužno nasmijao i rekao: „Draga gospodo, ja sam samo umoran starac." U taj čas, on je to doista i bio.

Slijedećega dana odmarao se na vrućem jastuku i imao masažu, ali ništa nije pomoglo. Lijekove je uzimao vrlo štedljivo, jer je u ponedjeljak imao razgovor s kambodžanskim ministrom zdravlja, pa je želio imati bistre misli. Obećao je da će doći ovamo za ručak poslije sastanka s ministrom.

U 11 sati, u ponedjeljak ujutro, zazvonilo je zvonce. Kad sam otvorila vrata skoro sam pala u nesvijest. Ted Werner ga je podupirao, a Tom je bio blijed kao krpa. Položili smo ga u krevet i on se malko odmorio. Tada nam je govorio o promašenom danu. Bio je neki manji nesporazum izmedu ustanove „Medico" i kambodžanske vlade, ali to je učinilo njegov posljednji dan u

Pnom Penu jednim od najgorih. Tom je zatim išao pod tuš, dok smo mi ostali ručali.

Zatim je Tom pojeo dvije zdjelice voćnog kompota i išao da počine. Rekao nam je da je odlučio odputovati toga poslijepodneva (19. prosinca) kako je planirao, u Bangkok gdje ima više poslovnih pregovora s vladom Tajlanda. Želio je da nakon toga bude u Laosu za Božić.

John je naručio veliki automobil za prijevoz Toma na aerodrom, jer je naš manji britanski „Ford" bio prilično neudoban za nj, otkako je počeo nositi protezu. Ted i ja složili smo se da ćemo poći prije na aerodrom s prtljagom i pasošima, tako da sve bude spremno kad Tom stigne. On će u meduvremenu počivati, a dr. Clint Chambers bdjet će nad njim do zadnjeg časa prije odlaska.

John je morao poći u ured i zato se oprostio s Tomom u našoj kući. Tomu su potekle suze kad se John s njim rukovao. Oni su bili prijatelji i takmaci od nekada, od onih slavnih dana u La Porti u Indijani, kad smo svi mi bili u šesnaestoj godini.

Tom je rekao: „John, od svih, kojima se nikada nisam svidao, ti si bio najstrpljiviji." John je odgovorio: „Zašto Tom, ti si mi uvijek bio drag... Ja sam samo bio 'bijesan', kad si ti pred osamnaest godina 'osvojio' srce svih djevojaka." Tom se nasmiješio i rekao ironično: „Da, ali pogledaj, tko sada sam samuje?"

Ostavili smo ga s dr. Chambersom, a Ted i ja otišli smo na aerodrom. Ted je morao ispuniti mnoge papire da obavi carinske formalnosti u vezi s avionom, pa sam ja odnijela Tomovu prtljagu na carinarnicu i pokazala njegov pasoš. Tu sam upala u nepriliku. Tom je imao vizu za tri dana. On je stigao 15, a već je bio 19. prosinac. Kambodžanski inspektor nije mu dopustio otići.

Ja sam zaplakala, a oni su potražili direktora. On je jedini mogao razmrsiti stvar. Ali bio je na ručku. Počela sam biti sve uzrujanija. Stvar je poprimila razmjere tragičnosti s posebnim tonovima. Uniformirani ljudi su me pokušavali smiriti.

Upravo je tada Tom ušao kroz ulaz. Carinici su bacili na nj pogled. Noseći na sebi onu sablasnu protezu izgledao je kao na umoru. Inspektor je samo pograbio svoj pečat i udario vizu. Nije rekao ni riječi!

Izašli smo na uzletište gdje je Ted pripremio avion. Dok smo išli, Tom je rekao: „Nadam se da nisam povrijedio ničije osjećaje... Osjećam se tako nedostojan u posljednje vrijeme... Imam još tako mnogo posla... Mislio sam da ću imati više vremena. Volim ove dečke iz moje ekipe... Nadam se da će me razumjeti. Volim i vas i Johna... Nadam se da ćete mi oprostiti za sve nevolje koje sam vam prouzročio."

Upravo kad je bio spreman da se popne u avion, opazio je da nije uzeo svoj lijek demerol. To je prouzročilo nastavak zbunjenosti. Istovarena je prtljaga i pretraženi koferi. Nigdje nismo mogli naći lijek za ublažavanje bolova, a znali smo da će mu biti potreban. Nije bilo druge nego se ukrcati i uzletjeti. Tom je stao časak i rekao: „Htio bih znati da li ću se moći provući bez njega." Tada se malo uspravio, nasmiješio se i popeo na avion. Vrata su se bučno zatvorila. I tada, upravo, kad je Ted pokrenuo motore, Tom je provirio kroz prozor smiješeći se i mašući sa svojom malenom limenom kutijom demerola. Stajali smo i promatrali avion dok nije umaknuo našem pogledu.

20–23. prosinca. Ted se Werner sjeća onih predbožićnih dana u Bangkoku tek maglovito, u metežu dojmova koji su bili dio noćne more:

> Kad smo stigli navečer 19. prosinca, Tom je bio u lošem stanju. Vožnja od uzletišta bijaše prava tortura. Tom je vikao na vozača zbog prebrze vožnje po neravnom putu. Bio je iscrpljen dok smo stigli u hotel „Erawan". Ali čak i leći i dignuti se iz kreveta bijaše za njega previše. Zaključio je da će biti najbolje i njemu mnogo lakše ako skinem madrac i plahte, te mu napravim krevet na podu.
>
> Sljedećeg jutra bilo mu je gore, pa sam se pobrinuo da dobijemo liječnika iz bolnice „Seventh-Day Adventists", da mu pruži dijatermijsku njegu, koja mu je nešto pomogla. Bilo je mnogo toga što se on obavezao da će učiniti u Bangkoku: posjet nekim ljudima, dovršiti pregovore s tajlandskom vladom, potražiti i otpremiti lijekove i opremu. Tomovi dani žurbe i putovanja prestali su! Zato sam se morao svojski prihvatiti posla i učiniti sve što sam mogao, sljedeći njegove upute. U meduvremenu, morao sam dati avion temeljito pregledati, i upravo u času kad je Tom inzistirao na letenju u Muong Sing i Ban Houei Sai, ja sam dao ukloniti posebna sjedala i postaviti zračni jastuk.
>
> 23. prosinca bilo je očito da Tom neće moći putovati u Laos. Stoga mi je naredio da uzletim i dovezem dr. Ronalda Wintroba i liječnicu Estellu Hughes u Bangkok.

Uvečer 23. prosinca, otac John Boucher je podigao slušalicu u župnom uredu otaca redemptorista, upravitelja crkve Presvetog Otkupitelja, u ulici Ruem Rudi Lane, u Bangkoku.

„Oče, ovdje Tom Dooley. Da li možete doći i podijeliti mi sv. pričest? Nalazim se u hotelu 'Eravan', soba 101. Ne pitajte ništa na ulazu, jer vam oni neće ništa reći. Nitko ne zna da sam ovdje. Vi samo uđite."

Dok se spremao za posjet bolesniku, otac Boucher je pomislio, kako je glas Toma Dooleya slabo i izmučeno zvučao. Čuo je već da dr. Dooley boluje od ponovne pojave raka i da obavlja posljednji obilazak svojih postaja. No, on nije znao, kako stvari loše stoje. O. Boucher piše:

„Potreslo me ono što sam našao u sobi br. 101. Tom je ležao na podu svoje sobe na tvrdom madracu, sam, u mukama. Lice mu je bilo blijedo i iskrivljeno od boli. U ruci mu je bila krunica. Blizu njega, na krevetu ležala je teška proteza, koju je on nazivao 'Iron Maiden' ('željezna djevojka'). Pokraj njega, na podu, bio je telefon."

Dooley je pozdravio svećenika laganom kretnjom i pokušao se nasmiješiti. Pokušao je da se pokrene u ugodniji položaj i napravio je grimasu uz riječi: „Oče, oprostite mi, ali ja ne mogu ležati na krevetu. Previše me bole leđa. Oni će me odvesti odavde avionom što je moguće brže.

Ne znam pouzdano kada, ali ja sam se želio osigurati i primiti sv. pričest za Božić."

Otac Boucher upitao ga je zašto nije u bolnici. „Oni ne mogu ništa više učiniti za mene... Želim biti sam. Samo mali broj ljudi zna da sam ja ovdje."

Otac Boucher je shvatio da je Tom Dooley teško bolestan čovjek.

„Tom, ne želim vas uznemiriti, ali mislim da bi moglo biti mudro, po mojem mišljenju, da vam podijelim i sv. bolesničko pomazanje. Vi stvarno još ne umirete, ali, ja vam ne moram govoriti u kakvom ste stanju. Možda bi vam sv. bolesničko pomazanje pomoglo."

Tada je otac Boucher opazio da je prijedlog potresao Toma Dooleya. „Jedan čas me Tom gledao bez riječi. Dakako, on je znao da sakrament bolesničkog pomazanja nije ni u kojem slučaju cestarina za smrt i da vrlo često ima kao učinak obnavljanja fizičkog kao i duhovnog zdravlja. Ipak, uvjeren sam da je on bio nakratko potresen. Mogao sam to vidjeti u njegovim očima. Na to je Tom šapnuo: 'Molim vas oče, dajte mi ga.'"

Za vrijeme obreda, sjeća se otac Boucher, Tom je izgledao potpuno opušten i smiren. „Kakav god je strah ili duševni potres možda doživio, sve je to u nekoliko prethodnih trenutaka sasvim nestalo. Tom je bio sam i u miru sa svojim Bogom."

Badnjak. Otac Boucher se vratio rano ujutro i opet podijelio sv. pričest Tomu Dooleyu. Izgledao je puno gore. Opet je podigao glavu i izrekao neočekivanu molbu: „Oče, moram vas zamoliti za jednu veliku milost. Da li biste se mogli pobrinuti pa mi osigurati mjesto ove noći za misu polnoćku? Najradije otraga, iza korske galerije, kamo se mogu ušuljati neopažen. Mislim da ću to moći, jer ova mi je polnoćka možda posljednja."

Otac Boucher je obećao i toga su dana oci redemtoristi postavili posebnu stolicu u kutu korske kalerije i uredili su da jedna osoba pažljivo bdije kad će Tom doći. „Naravno, on nije došao, i pomislio sam da neće nikada doći", kaže otac Boucher.

Badnjak je bio jedan od najtežih Tomovih dana. Dr. Ronald Wintrob bio je jedan od nekolicine koji su bili kod Dooleya za vrijeme posljednjih sati agonije u Jugoistočnoj Aziji. Dr. Wintrob je došao u hotel „Eravan" s Tedom Wernerom i Estellom Hughes. Dr. Ronald Wintrob izvješćuje: „Nije bilo tada sumnje da on umire. Ja sam mislio da će Tom biti mrtav u roku od tri mjeseca. Izgledao je kao tipičan kancerozni bolesnik u zadnjem stadiju – strahovito mršav i s neobično blijedim, upalim licem. Bio je u neprestanim bolovima, mijenjajući položaj na madracu i pokušavajući naći udobniji položaj, ali bez uspjeha. Potresalo me to što sam vidio potpuni slom čovjeka za samo četiri tjedna."

Ted Werner dovršio je dogovor za Toma, kako će slijedećeg dana (na Božić) otputovati iz Bangkoka, avionom kompanije „Pan American", u New York. Dogovaranje je bilo komplicirano, jer je Ted uporno tražio dva sjedišta na čelu aviona s odstranjenim naslonima za ruke. Tražio je posebni kabal za grijanje prostorije, jer tu nigdje nije bilo utičnica.

Dr. Estelle Hughes provela je najveći dio dana s Dooleyem. Mirno je sjedila u sobi koja je bila puna cvijeća, tiho otvarajući i sortirajući Tomove božićne čestitke. Načinila je i listu onih koji su čestitali za arhiv u New Yorku. Tomovi jedini posjetioci bijahu osim dr. Estelle, Werner, Wintrob i dvije osobe iz ambasade. Kasno poslijepodne bilo je nervozne žurbe u predvorju i hodniku hotela. Tom je imao neočekivano posjetnika – Pote Sarasina.

„Izgledalo je da je gospodin Sarasin bio jedini koji je podigao raspoloženje dr. Dooleya onaj čitav dan", kaže dr. Estelle. „Zadržao se više od jednog sata, i kad je pokušao otići, dr. Dooley, premda u teškim bolovima, molio ga je neka ostane još malo. Razgovarali su vrlo mnogo o političkim problemima i budućnosti Laosa."

Ali kad je Pote Sarasin otišao, Tom je opet osjećao grozne bolove. „Dao je znak da napustimo sobu, kao što je uvijek činio kad su mu bolovi postajali nesnosni, jer nikada nije htio da itko od nas vidi kako on trpi."

„Te noći", kaže dr. Hughes, „Tom Dooley nije bio svijestan da je to božićno predvečerje."

Na Božić ujutro, otac Boucher donio je Tomu zadnji put sv. pričest. Soba je izgledala tamnijom i zagušljivijom nego prije, sjeća se on:

Ovaj put sam našao Toma duboko potištena i u strašnim bolovima. Izmolio sam: „Mir kući ovoj" i postavio Presveti Sakramenat na maleni stol. Zatim sam se, ne obazirući se na rubrike (liturgijske obredne upute) okrenuo prema njemu i rekao: „Sretan Božić, Tom." Pokušao je da se nasmiješi, ali mogao sam vidjeti da ima nešto što ga uznemiruje, zato sam ga počekao da govori.

„Oče, vi ste mi zaželjeli sretan Božić. Ne mogu a da ne pomislim da je to moj posljednji Božić. I ovaj nije baš sretan, zar ne?! Nije uopće sretan, pa ipak nekako se osjećam predan i smiren. Ako je to put kakav Gospodin želi, onda je to put koji i ja želim."

Zaustavio se za jedan časak i rekao: „Oče, oprostite, nisam mogao prisustvovati ponoćki. Prošla je noć bila prilično teška."

Pokušao sam reći nekoliko riječi ohrabrenja, a zatim sam mu dao svetu pričest. Njegove su mi se riječi usjekle u pamet. Predanmom je ležao mlad čovjek, gotovo u cvijetu mladosti, na vrhuncu karijere, i tako mi govori. Prije skoro dvije tisuće godina jedan Čovjek, iste dobi, izrekao je gotovo iste riječi u Getsemanskom vrtu: „Oče, ako je moguće, neka me mimoide ovaj kalež. Ipak, neka bude tvoja volja, a ne moja."

Kad sam mu dao svetu pričest, Tom je tiho plakao. Krunica je još bila u njegovim rukama. Izgledalo je da nikad nije bez te krunice. Nakon nekoliko časaka tihe molitve pružio mi je svoju ruku i rekao: „Noćas putujem u New York. Zbogom oče, i hvala za sve. Molim vas, sjetite me se u svojim molitvama."

Zadržao sam se nekoliko minuta da molim s njim, a onda smo počeli čavrljati, premda je bilo očito da je razgovor bio naporan za njega, a i ja nisam kanio ostati više od nekoliko časaka. I tada se dogodila vrlo čudna stvar.

Ne znam zbog čega, spomenuo sam riječ „Medico"

i iznenada se Tom uspravio iz ležećeg stava, oči su mu zasjale i za slijedećih četiri ili pet minuta on je postao drugi čovjek. Bio je to onaj nekadašnji, bivši Tom Dooley sa svojim cijelim mladenačkim oduševljenjem, s nezaustavljivom govorljivošću, voda jednog pokreta, čovjek živahna izgleda, koji je zaboravio na bolove, riječit, odlučan i uvjerljiv.

Sjeo sam sav zapanjen. Govorio mi je sve o ustanovi „Medico", kao da nikada prije nisam čuo o njoj. Pripovijedao mi je o njegovim počecima, napredovanjima, sadašnjem stanju i svojim snovima o budućnosti te ustanove. Čak mi je govorio o postajama koje je morao još posjetiti na ovoj turneji. „Moram ih stalno posjećivati oče. Važno je da ih posjećujem. Možda će mi dragi Bog nekako dopustiti da to učinim!"

A tada je iznenada prestao s govorenjem, spustio se opet na jastuk. Grimasa boli prešla je njegovim licem, i suze su mu navrle na oči. Poslije kratke šutnje znao sam da je vrijeme da odem. Podijelio sam mu svoj blagoslov i izišao iz sobe. Ali nekoliko onih minuta ostavilo je u meni nezaboravne utiske. U sebi sam pomislio: kako se može jedna osoba posvetiti nekoj stvari. Ovaj čovjek bijaše ne samo odan, on je živio i disao svoju odanost toj stvari. On je bio utjelovljena odanost. Ovo mu je davalo istinsku veličinu. Dr. Dooley bijaše uistinu velik čovjek.

U božićnoj noći Estelle Hughes sjedila je sama s Tomom Dooleyem, dok su čekali Teda Wernera da se vrati s aerodroma, gdje je vršio posljednje pripreme za Tomov odlazak. Dooley je imao na sebi samo lagane sivožute (khaki) hlače i košulju. Bilo bi previše bolno da mijenja odijelo. Nije se osvrtao na primjedbu da će mu biti hladno, kad stigne u New York: „Oni će imati puno vunenih pokrivača", rekao je Dooley. Već nekoliko dana ništa nije jeo, ali sada je rekao Estelli da bi želio čunjasti sladoled. Ona ga je naručila. Tom je grickao sladoled kad se vratio Ted Werner.

„Sve je spremno", izvjestio ga je Ted, „ali Pan American je zabrinut, jer ti putuješ sam na dugom putovanju.

Čak su mi ponudili besplatno putovanje ako mogu ići s tobom. Rekao sam im da mogu namaknuti novac za put, ali ti nećeš dopustiti da putujem."

Dooley je odgovorio ljutito: „Ted, mi smo prošli sve ovo mnogo puta. Ja kanim putovati sam, zato mi to ne spominji više. Ja se nadam da si upozorio Pan American, da ja ne želim nikakvu buku ni publicitet. Ako oni stave ovog puta moje ime na prokletu listu VIP (vrlo važnih osoba) to će biti strašno. Samo brzojavi Malcolmu i reci da me čeka u New Yorku. Nitko ne smije ništa znati o mojem dolasku."

Izašli su iz hotela s Tedom koji je nosio malu putnu torbu koju će Dooley uzeti sa sobom. Tom nije dopustio nikomu da ga drži za lijevu, zdravu ruku i zahtijevao je da sam uđe u auto, polako i mučno.

Na putu k uzletištu dao je Tedu Werneru osobite upute: „Kad stignemo do aviona, pusti me da izidem iz auta i da to učinim sam. Možeš se popeti na avion sa mnom, ali ne drži me za ruku. Samo budi dovoljno blizu, tako da se mogu nasloniti na tebe, ako ustreba. Ali, ako ne budem mogao, onda me samo malo podupri; ne pokušavaj me pograbiti."

I evo kako je to bilo. Tom se Dooley popeo stepenicama bez nezgode, a Ted Werner bio je pokraj njega. Polazak je malo odgoden njemu u korist. Zato su oproštaji morali biti kratki. Ted ga je promatrao na dvostrukom sjedalu, koje je za nj bilo pripravljeno na čelu odjela prvog razreda. Tom je pružio ruku i rekao: „Zbogom, Ted. Hvala ti za sve, stari moj druže! Bog te blagoslovio!"

Ted je pohitio niz rampu i bacio pogled na zatvorena vrata aviona. Golemi „707" odrulao se na pistu i uzletio. Tako je Tom Dooley otputovao zadnji put iz Jugoistočne Azije.

Koliko je zračnih milja prevalio Tom Dooley u razdoblju od 1955–60. u putničkim avionima, može svatko pogoditi. Ali službenici kompanije Pan American smatraju, da je morao držati neku vrstu rekorda. U svakom slučaju, on je uživao ugled na zračnim linijama.

Tom je bio uvijek budan i druželjubiv putnik, koji je

u avionima stekao mnogo novih prijatelja. Razgovarao bi sa svojim suputnikom, i kad bi se njegov suputnik izmorio i otišao na počinak, Tom bi se povukao u društvenu prostoriju aviona i, ako bi tamo netko bio, on bi razgovarao s onima koji su bdjeli. A kad bi i ovi otišli na svoja sjedišta da spavaju, on bi ostao i razgovarao sa svakim slobodnim članom posade i, uvijek, neumornim stjuardesama. Dooley je cijenio i poštivao stjuardese na zračnim linijama, posebno one na međunarodnim letovima, kao posebnu vrstu ljudi.

No, na njegovom posljednjem letu stvari su stajale drukčije. Relativno malobrojni suputnici u avionu kompanije Pan American na letu od Bangkoka do New Yorka, 25. prosinca 1960, znali su samo to da je putnik, koji je zauzeo dva prednja sjedišta na lijevoj strani luksuznog odjeljenja, bolestan čovjek. Oni su vidjeli da on ne može ni sjesti niti leći za duže vrijeme. Čas bi ustao, čas sjeo, čas kasnije ispružio po podu. Gotovo mu je neprekidno bila potrebna pažnja posade.

Blagajnik Dan Russo sjeća se da je njegovo stanje bilo osobito teško na dionici leta Instambul–Frankfurt. „Vidio sam dr. Dooleya na jednom od naših letova iz Bangkoka prije dvije godine. On je onda bio krepak čovjek, pun životne snage, pun oduševljenja. U međuvremenu sam čitao o njegovoj bolesti, i kad sam ga vidio 26. prosinca tako mršava, slaba, iscrpljena i očito umirućega, bio sam užasnut."

Russo je imao nalog: bdjeti nad dr. Dooleyem, učiniti da mu bude udobno, koliko je moguće i paziti da uzima lijek svaka dva sata.

„Nudio sam mu hranu i topla pića, ali on ih je samo odbijao uz laki, bolan smiješak. Stvar, koja me se najviše dojmila, bila je njegova očita želja da nam bude, koliko god je moguće, što manje na teret."

Kad je Russo izvjestio kapetana Cassmiera Szmagaja o stanju Dooleya na etapi Beč–Frankfurt, kapetan je uvidio da bi se moglo savjetovati Tomu da prenoći u Frankfurtu, gdje će biti pod paskom liječnika, malo otpočinuti, i slijedećeg dana nastaviti put u London i New York. On je uspostavio vezu s Pan Amricanom u Frank-

furtu na frekvenciji kompanije i zatražio da se ostvare ovi dogovori.

Kapetan Szmagaj piše: „Tom je bio najveseliji umirući čovjek koga sam sreo u životu. Svi smo bili zadivljeni dobrim raspoloženjem i obzirnošću ovog čovjeka, koji je očito vrlo mnogo patio. Čak smo ga pomalo bockali. Kad sam ga u jednom času upitao kako se osjeća, odgovorio je da je sasvim dobro. Ja sam tada rekao: 'Dobro, možda bi trebalo da se pozabavite vožnjom aviona!' Dr. Dooley je odgovorio: 'Kamo sreće da mogu. Znate, ja sam uvijek želio učiti za pilota.'"

Poslije ovog noćnog zaustavljanja u Frankfurtu, Tom Dooley je nastavio svoje grozno putovanje kući. Kad je njegov zrakoplov stigao u London, javljeno je da je Erika Missler na dužnosti stjuardese u zrakoplovu. Ona je visoka, dražesna mlada žena s raščešljanom kovrčastom tamnom kosom i crnim očima. Ima lagani njemački naglasak koji je Tom Dooley, čak u svojoj agoniji, primjetio kao nešto privlačno. Kasnije će Tom reći: „Bila je to vrlo lijepa djevojka, bila je ljubazna i uviđavna. Kamo sreće da je barem bilo vremena nešto više o njoj saznati!" Erika Missler se sjeća:

Stupila sam na dužnost u Londonu i bila sam s Tomom između Londona i New Yorka. Srećom smo imali mali broj putnika u avionu za vrijeme toga leta, pa sam mogla provesti praktično sve vrijeme s njim. Redovito smo tako zaposleni, da nismo u stanju posvetiti puno pažnje bilo kojemu putniku.

Tom je trpio strašne bolove. Nikada nisam vidjela čovjeka tako bolesna kao što je on bio te noći. Njegov veliki problem bio je naći nekakav položaj u kojem bi mu bilo udobno. Sve smo pokušali.

Avion je bio specijalno opskrbljen strujom, tako da se Tomov jastučić za grijanje mogao upotrijebiti. Redovito nema utičnice blizu sjedala; zato su morali pružiti kabel iz kuhinje do njegova mjesta. Tom je imao dva mjesta u prvom redu luksuznog odjela. Kad se uklone nasloni za ruke, onda ima dosta prostora za jednu osobu da se pruži. Kralježnica je tako žestoko

boljela dr. Dooleya, da mu je svaki položaj bio prava tortura. Pokušavao je leći, zatim je pokušao sjesti. Napokon je ležao na podu. U noći sam ga postavila na pod putničke društvene prostorije.

Osjećala sam se veoma žalosnom zbog ovog čovjeka, jer je bio posve bespomoćan. Sjećam se da sam ga pitala: „Zar nema ništa što biste mogli uzeti za olakšanje bolova?" Rekao mi je da je redovito uzimao lijekove. Zatim je uzeo malo više pilula. Kazao je: „Ove pilule ne otklanjaju više bolova." Upitala sam ga: „Da li bi bolovi bili još teži, ako ne biste uopće uzimali lijekove?" To bi bilo neshvatljivo, jer on je već bio u nesnosnoj agoniji. Bilo je to očito. Ja sam se stvarno divila čovjeku i njegovu samosvladavanju.

Tom nije mogao spavati. Vidjela sam da želi govoriti, ali nije mogao. Za njega je sve bilo naporno. Nismo puno razgovarali. Ovo je bilo ponajčešće: „Želite li da vam se podignu noge? Hoćemo li pokušati postaviti noge na niže? Zar ne želite nešto pojesti?" On nije ništa jeo. Napokon sam mu rekla da ima tu nekoliko komada govođe pečenke. Kasnije je uzeo malo tople čokolade.

Popunila sam mu carinski formular i uzela njegov pasoš. Pokazao mi je neke slike koje su bile snimljene prije nekoliko mjeseci. Rekao mi je da je izgubio otprilike 36 funti u dva protekla tjedna. Bio je veoma mršav – sami kostur.

Osjećala sam se vrlo bespomoćnom, jer nisam bila bolničarka. Pitala sam ga: „Zar nema ništa što bih mogla učiniti?" Odgovorio mi je: „Pretpostavljam da se stjuardese ne vježbaju u masiranju, zar ne?" Ja sam odgovorila: „Ne, mi nismo školovane bolničarke, i nisam baš u tom vješta, ali ja ću pokušati, ako mislite da će vam koristiti." Ali, čak lagano masiranje nije pomoglo, jer su njegova leđa bila vrlo osjetljiva na dodire. Dobio bi grčeve u mišićima sa strane.

Kad je zasvijetlio znak za vezivanje na sjedalima, morala sam prokontrolirati avion i zamoliti putnike da sjednu i da se vežu. To je izgledalo tako šaljivo u slu-

čaju dr. Dooleya. No on je sjeo uspravno i pričvrstio pojas, a ja sam sjela pokraj njega.

Obavili smo tzv. slijepo sluštanje (samo pomoću instrumenata) k terminalu Idlewildu. Pristup nam je trajao čitavu vječnost. Kružili smo i kružili. Mogla sam vidjeti svjetla terminala Idlewilda. Samo dr. Dooley nije mogao sjediti sa svojim pričvršćenim remenom. To je za nj bilo ubitačno. Pa ipak me je u to vrijeme ispitivao kako se zovem i odakle sam. Odprilike četiri tjedna kasnije primila sam pismo od neke osobe iz ustanove „Medico" (sigurno od Terezije Gallagher) koja kaže da je jedna od prvih stvari, koje je dr. Dooley spomenuo, kad se iskrcao, bila prijedlog da napišem pismo u kojem će mi zahvaliti za moju pomoć na tom letu. Možete li zamisliti osobu koja misli na to u njegovu položaju!

Kad smo se napokon spustili, avion je rulao pistom, gdje su imali specijalnu rampu koja je njega čekala. Vidjela sam automobile i bolnička kola. Tom je uporno tražio da side sam, premda je bio gotovo savijen do zemlje od bolova. Zahvalio mi je i rekao: „Zbogom!" Nadodao je: „Moram sići sam s ovog aviona na vlastitim dvjema nogama." Kad je otišao, pomislila sam: „Evo ide hrabar čovjek."

27. prosinca. Dok je avion kružio iznad Idlewilda, Malcolm Dooley, njegova supruga Gay, Terezija Gallagher i Russ Stewart iz ustanove „Medico", stigli su i sastali se kod predstavnika kompanije „Pan American". Snijeg je sipao kao iz rukava. Njihov automobil otkazao je na polovici puta od New Yorka.

„Na sreću", kaže Terezija, „krenuli smo rano, i prazan taksi naišao je upravo iza nas. Ali ceste su bile zakrčene zaustavljenim automobilima. Kad smo stigli, čuli smo da je pilot zvao kontrolni toranj i zatražio bolnička kola za Toma. Gospoda Dooley telefonirala mi je dan prije iz St. Luisa i upitala me, da li će biti pripravljena bolesnička pokretna stolica za Toma. Ovo je zvučalo užasno. Nisam mogla zamisliti Toma Dooleya na bolesničkim kolicima. Ali, sada, kad su oni govorili o bolničkim kolima,

bolesnička kolica zvučala su kao prilično dobra ideja. Ipak, ja sam se još nadala i molila da Tom dode uspravno."

Ušli su u iznajmljenu limuzinu i vozili se duž uzletišta, praćeni patrolnim autom, na kojem je svjetlucalo crveno svjetlo. Za njima su bila bolnička kola. Patrolni auto odveo ih je na mjesto blizu završetka označene piste, gdje su morali čekati.

Terezija kaže: „To strašno vrijeme čekanja kad će zrakoplov aterirati, postalo je gotovo nesnosno. Znali smo da je Tom gore iznad oblaka, i pitali smo se kako je s njim i u kakvom je stanju. Sjećam se kako sam ogorčeno zamjerila na bezbrižnosti vozača bolničkih kola i njegovog pomoćnika, koji su sjedili u kolima, pričajući i pušeći, kao da je sve u redu."

Napokon se avion spustio i odrulao do automobila koji su čekali. Bile su izvršene priprave za Toma Dooleya, kako bi se iskrcao iz prednjeg dijela aviona pomoću specijalne rampe.

„Hvala Bogu! Istupio je na platformu bez pratnje", piše Terezija. „Bio je pognut, s rukama na ledima. Bio je očito u užasnim bolovima. Zaustavio se i rekao: 'Zbogom' stjuardesi. Mi smo čekali na podnožju rampe, dok je on polako i mučno silazio niz stepenice. Bacio je pogled na bolnička kola koja su ondje stajala s otvorenim vratima i pripremljenim nosilima, pa je rekao: 'Neće mi to trebati. Vozit ću se u vašem automobilu.'"

Dali su mu prostrano zadnje sjedalo koje je bilo dobro obloženo jastucima. Malcolm i Gay sjeli su na pomoćna sjedala i pokušali sve učiniti da mu bude udobno. Terezija je sjedila sprijeda sa vozačem. Limuzina je izišla iz zavojitih cesta što vode iz Idlewilda, zatim je požurila prema New Yorku, po snijegom pokrivenoj glavnoj prometnici. Terezija Gallagher sjeća se kako je pogledala na brzinomjer i vidjela, kako se kazaljka pomiče od 75 do 80 milja na sat.

Tom je mučno mijenjao položaj na zadnjem sjedalu. Nije jecao, niti se tužio, nego je pokušavao razgovarati, većinom zadahtan u pitanjima i kratak u odgovorima. Pitao je Gay za djecu i ona mu je rekla da su odlično.

„A kako si ti Tess?"

„Tom, ja sam odlično."

„Bog te blagoslovio Tess. Što bih ja učinio bez tebe? Tess, daj zabilježi ovo. Podsjeti me da pišem onoj stjuardesi, Miss Erika Missler – E-R-I-K-A M-I-S-S-L-E-R! Bila mi je divna!"

Malcolm je rekao da ima puno prigovaranja i negodovanja, što mu je bilo dopušteno da sam putuje na tako dugom putu.

„Ja sam to tako želio, Mal. I hvala da je sve učinjeno kako sam ja zamolio. Znam, da bolnička kola nisu bila tvoja ideja." Malcolm je rekao da je to zatražio pilot, a Tom se gotovo nasmijao i rekao: „Da, oni su stalno mislili da će mi morati najprije oduzeti noge."

Vozač se žurio prema zapadu po 68. ulici i zaustavio se upravo pred bolnicom „Memorial". Tom je izišao iz limuzine i popeo se po stubištu polako, ali bez pomagača, s rukama u stražnjim džepovima svojih zgužvanih žućkastosmeđih hlača. Odmah je otpraćen u svoju sobu na devetom katu, i gotovo se srušio na krevet.

Zatražio je neke stvari koje su mu trebale: dasku za krevet, mnogo jastuka, posude s toplom vodom. Unijeli su mu također čelični poluokvir, koji je stajao okomito nad krevetom, tako da se mogao uspraviti ili spustiti i ležati nauznak.

„Ovaj postavljeni 'koloturnik' postao je mjerilo Tomova umiranja", kaže Terezija Gallagher. „Na početku se mogao služiti s njim da promijeni položaj i pokuša se udobno smjestiti. Ali malo po malo, naprezanje je postalo preveliko, pa je bilo mučno čak vidjeti Toma kako ga pokušava upotrijebiti."

Godina je završila s tmurnim znakom. 31. prosinca stigla je vijest ustanovi „Medico" u New York, da je zbog kaotičnog stanja u sjevernom Laosu, američka ekipa, na čelu s dr. Ronaldom Wintrobom, evakuirana iz Muong Singa i poslana u Ban Houei Sai. Kad je brzojav pokazan Tomu Dooleyu, bio je slomljena srca.

šesti dio:

1961. – SIJEČANJ

Povijest tmurnih dana u siječnju 1961, najbolje je prikazala odana i neumorna suradnica Toma Dooleya, Terezija Gallagher, koja nikada nije propustila doći u sobu broj 910. Navraćala bi svakog jutra prije nego bi išla na posao. Dolazila je i za vrijeme većine svojih ručaka i svake večeri tako dugo, kako su joj liječnici i bolničarke htjeli dopustiti da bude kod njega. Evo Terezijine pripovijesti:

Pokušali smo planirati posjete, tako da nikada ne bude previše ljudi u isto vrijeme. Moj glavni kućni posao bijaše brinuti se za poštu koja je stizala u bolnicu. Bilo je tako mnogo pošte, da sam se opskrbila torbama za kupovinu. Tom je diktirao pisma do uoči Nove godine. Poslije toga to je postalo za nj previše.

Stalno je govorio o želji da radi na novoj knjizi kojoj je namjeravao dati naslov „The Night of the Same Dey" („Noć istog dana"). Ali, zatim je rekao: „Ah, kakva smisla ima to, Terezijo, u roku od mjesec dana ja ću biti mrtav."

„Tom, ti nećeš umrijeti za mjesec dana", uvjeravala sam ga. Stvarno sam pomišljala da bi on mogao izdržati još šest mjeseci, pa sam mu rekla: „Ako želiš započeti s pisanjem knjige bit ću sretna da ti pomognem."

Mi smo doista o tom ponešto razgovarali, i ja sam vidjela masu materijala koji je on bio skupio. Bila sam potpuno zbunjena, prije svega, jer nisam znala ništa

o pisanju knjige, i drugo, jer je materijal bio šarolika masa anegdota, nesredenih misli, filozofiranja, ponešto poezije i posebna pisma koja bijaše primio od raznih ljudi. Nikada nismo na tome započeli.

Tomu se sve brže pogoršavalo stanje, gotovo od dana kad je ušao u bolnicu. Pošto su započeli s terapijom zračenja, stao je strahovito osjećati odvratnost i, kako su njegovi bolovi postajali sve žešći, morali su ih smanjivati povećanjem sedativa. Izgledalo je da on sve više postaje ravnodušan. Ipak bi me telefonski nazvao u ured, skoro svaki dan, da mi rekne što mu treba.

Jednom me zgodom nazvao i zamolio da mu donesem vruće hrenovke u razrezanim žemičkama i morale su biti Nedickove. Znala sam da voli hrenovke i da je uvijek mogao razlikovati „Nedickove frankfurtere" od svih drugih. Niste ga mogli prevariti! Te sam večeri tražila posvuda i nisam mogla naći otvorenu Nedickovu prodavaonicu u centru grada. Napokon sam našla jednu udaljenu oko 45 blokova od bolnice. Bio je problem, kako sačuvati hrenovke vrućima do bolnice. Možda zvuči glupo, ali ja bih bila odletjela u Washington ili Boston i natrag, ako bi bilo potrebno, da nabavim za Toma Nedickove hrenovke koje je on zaželio one večeri.

Sjećam se jednog drugog dana, kad mi je telefonirao i rekao: „Tess, ne mogu naći svoju protezu. Hoćeš li pogledati gdje se nalazi."

Ja sam pomislila: Što se desilo? On ne može naći svoju protezu. Za čas sam pomislila da je on mislio na protezu koju bijaše donio iz Hong Konga. Bila je to užasna stvar. Tada sam se sjetila da oni u bolnici „Memorial" izrađuju novu protezu, i došla sam do zaključka da je to ono zašto me nazvao. Napokon sam pronašla tajnicu čovjeka koji je izrađivao proteze. Ona mi je rekla da će proteza biti poslana u bolnicu vjerojatno toga dana. Bila sam pomislila da je Tom možda bio pod utjecajem lijekova, kad me je nazvao. No on je bio posvema u pravu. Proteza je bila obećana za taj dan, i on je to znao. Kad sam te večeri došla u „Memorial", proteza je bila donesena.

Tom je bio upravo ponosan na svoj novi „oklop" i pokušao je da sjedne u stolicu od crvene kože. Ali sjedanje i dizanje bijaše teško, pa nije dugo mogao ostati na toj stolici.

„Tom", rekla sam mu, „da li si ikada pomislio na to da nabaviš počivaljku, obloženu jastucima, umjesto da se mučiš dizanjem iz kreveta i sjedanjem na ovu stolicu? Mogao bi sjediti uspravno na krevetu i osjećati se udobnije." Izgledalo je da se zanima za savjet. Zato je naš „Dooley Aid Club" odlučio pokloniti mu taj specijalni krevet za njegov rodendan.

Moja prijateljica Kathleen i ja otišle smo u trgovinu Bloomingdale i dobile veliki tvrdi jastuk oblikovan kao naslonjač. Kad sam ga donijela gore do sobe, bolničar ga je pogledao i zaklimao glavom.

„Zar nije dobar", upitala sam ga. „Mislite li da neće moći upotrijebiti ni ovoga?"

„Mislim da je to nemoguće", reče on. „Ali dajte ga u sobu. Nastojat ćemo da ga Tom proba na svaki način." (Tom nije nikada bio u stanju da ga upotrijebi.)

Jedna strana Tomova lica bila je već paralizirana. Njegov vid je oštećen, pa je morao nositi crnu krpu na svom desnom oku. 11. siječnja liječnici su obavijestili Malcolma da se rak naglo širi u gotovo sve organe, uključujući i mozak. Tomovo je vrijeme bilo vrlo kratko. Postavilo se pitanje, koliko mu istine reći. Kad sam čula da je dogovoreno da se Tomu rekne sve, bila sam užasnuta.

Uhvatila sam jednog od liječnika na hodniku i rekla: „Molim vas lijepo, nemojte to učiniti, premda ste liječnik i doista znadete da je kraj blizu. Iako je Tom liječnik, uvjerena sam, on bi još htio misliti, da još ima malo nade, ili da mu još preostaje nešto vremena."

Liječnik je bio vrlo strpljiv i uviđavan, pa mi je rekao: „Draga moja, mi znamo, kako se osjećate. Ali vi dobro poznate dr. Dooleya, a da biste tražili od nas da učinimo nešto drugo. On zahtijeva da se kaže istina. On nas je prinudio da mu to obećamo. Ovo je njegova želja."

Malcolm je na to rekao: „Terezijo, doktor ima pra-

vo. Pored toga imamo razlog vjerovati, da je Tom saznao sve tokom dugog vremena bolovanja."

Tada sam uvidjela da su u pravu. Tom je znao više nego su mu čak oni mogli reći.

16. siječnja, uoči Tomova rodendana, stigla je od nekoga iz St. Luisa velika bijela torta i na njoj mnogo plavih karanfila. Bila je krasna. Pokazala sam je Tomu. On je stavio svoj prst na šećernu glazuru torte i rekao: „Pojest ću komad od nje u dva sata." Bolničar je obilježio taj komad.

Medutim, neki stari gospodin iz San Francisca, koji se zvao Arthur Haugh, pisao mi je i zamolio da naručim posebnu tortu za Toma Dooleya. Morala je biti sva iz čokolade, ukrašena irskom harfom i žućkastom djetelinom (irskim narodnim znakom). Sjetila sam se Ane Walsh i glavnog kuhara u hotelu Waldorf, ne znajući, da je tom glavnom kuharu Waldorfa već bilo naručeno da načini tortu za Toma – lijepu stvar s velikom zlatnom svijećom. Torta je izgledala poput sajamskog vrtuljka.

Ipak, dali smo načiniti čokoladnu tortu prema potankom opisu gospodina Haugha, i obje su torte dostavljene u bolnicu „Memorial". Kad sam stigla u bolnicu, stavili smo zlatnu svijeću na jednu tortu i upalili je. Ali Tom nije bio u stanju da je okusi. Bio je zaista užasno bolestan.

Tomova divna majka (koja je bila u New Yorku nekoliko tjedana), bila je u to vrijeme sva iscrpljena. 16. siječnja Malcolm i liječnici savjetovali su joj da se vrati u St. Luis za nekoliko dana, jer ni ona sama nije bila dobrog zdravlja. K tome je gospoda Dooley vrlo nježna žena. Izrazila je strah da Tom ne bi mogao preživjeti svoj rodendan. Malcolm ju je uvjerio da će joj, ako se što dogodi, telefonirati, i ona bi se mogla vratiti u New York za nekoliko sati. Kako su događaji pokazali, izgledalo je providonosnim, da je bila na sigurnom, kod kuće, kad je strašna snježna mećava pretvorila sve u kaos tokom nekoliko slijedećih dana.

Njegov je rodendan bio u utorak, 17. siječnja. Došla sam u bolnicu u podne. Ušla sam u sobu, ali Tom

me nije mogao prepoznati. Upitala sam ga: „Tom, ima li nešto što bih mogla učiniti za tebe?"

On je neprestano pokazivao razne stvari i govorio nesuvislo. Bila sam uvjerena da on ima nešto na pameti, što želi da ja učinim. Ali riječi su i geste bili bez značenja. Bilo je jasno da on ne zna tko sam. Bilo je to da ti srce pukne!

(Bob Copenhaver imao je ponešto slično iskustvo prije nekoliko dana. Kad je naime 11. siječnja čuo za mišljenje liječnika, doletio je iz Omahe u New York. „Kad sam pogledao Toma, trebalo mu je punih pet minuta da me prepozna. Tada je bio pod dojmom da smo opet na turneji njegovih predavanja. Tomu se činilo da smo se svi te noći žurili na put u Pittsfield. On je u svom bunilu želio da ja žurno idem naprijed do aerodruma i rezerviram mu mjesto u društvenoj prostoriji aviona. Kad sam počeo napuštati sobu, rekao mi je da će doći za mnom čim mu se pruži zgoda da se okupa i obrije. Bilo je to zadnji put da sam ga vidio živa.")

Na njegov rođendan, nastavlja Terezija, dok smo napuštali bolnicu srela sam u čekaonici msgr. Wildersa, kapelana „Bolnice New York". Predstavila sam mu Kathleen, a on je rekao: „Zašto vi djevojke ne ostanete, kardinal Spellman dolazi gore u posjet dr. Dooleyu."

Obje smo pogledale na svoj sat. Morale smo se vratiti u ured. No Malcolm je telefonirao mojem poslovodi i bila sam slobodna to poslijepodne. Pošto sam pozdravila kardinala, popeli smo se u sobu 910. Tom je odmah prepoznao kardinala. Uspravio se u krevetu i načinio laoski „sathoo", znak pozdrava, s rukama pred licem i naklonom glave. Kardinal je ostao neko vrijeme sam s Tomom. Kad je izišao bio je suznih očiju. Rekao je: „Pokušao sam ga uvjeriti da je on u svojem kratkom životu (34 godine) učinio što su vrlo rijetki učinili u poklonjenom biblijskom trajanju života."

Imala sam dugo i dosadno zaduženje: održati govor o ustanovi „Medico" članovima „Američke legije" u našem poduzeću, u četvrtak navečer, 19. siječnja.

Javni govor bio je za mene teško iskušenje, ali ja sam to učinila zbog Toma. Osjetila sam da ću radi tog sastanka morati ići kući rano u noći 18. siječnja i malko otspavati. Znala sam da Malcolm ide u bolnicu oko šest sati prije sastanka u ustanovi „Medico", i ja sam pomislila da Tom vjerojatno neće osjećati da mu nedostajem.

Imala sam i pisma koja je on bio diktirao prošle nedjelje. Prvo pismo potpisao je obično, no drugi potpis izgledao je loše, a na trećem bio je potpuno zbunjen. Nisam mogla poslati takva dva pisma, pa sam odlučila ponovno ih napisati i sama ih potpisati. Dok sam ih ponovno tipkala, rekla sam sama sebi: „Kladim se da su ovo posljednja pisma koja ću za nj pisati." Što sam više mislila o tome, gore sam se osjećala. Kad sam završila drugo pismo, potpisala sam ga i poslala poštom, uvidjela sam da ne mogu otići kući a da se ne svratim u bolnicu i vidim da li Tomu nešto treba.

Kad sam stigla u bolnicu, ugledala sam Tonya, bolničara i upitala ga, kako je s Tomom. On je rekao: „Nije baš dobro."

Njegovo je stanje povoljno na tablici", rekoh mu ja. „Da li je tko unutra?"

„Ne, on mirno počiva."

Ušli smo u sobu. Tony je podigao Toma nauzgor, prilično visoko na krevetu, i ja sam upitala: „Tony, da li mu je udoban ovaj način?"

„Ja ću mu promijeniti položaj na svaki način, koji vi želite."

„Ali, vi ste bolničar, ne dopuštajte mi da se miješam u vaš posao. Htjela bih samo znati, da li mu je udobno."

„Dobro, malko ću spustiti krevet." Tako je Tony spustio krevet. Mislim da je bilo tada sedam i pol sati. Zatim sam upitala Tonya: „Kakav mu je krvni tlak? Kakav mu je puls?" Tony je odgovorio: „Krvni mu je tlak 130 a puls mu je jak i normalan."

Neprestano sam gledala Toma i osjetila da moram izreći kakvu molitvu za nj. Izgledalo je da trpi silne bolove. Stoga sam započela moliti krunicu glasno, dok je Tony stajao na ulazu. Dok sam molila krunicu, Tomove ruke su se podigle, kao da izražava svoje odobravanje onoga što ja činim. Možda je to bio samo pokret bez značenja, ali ja sam ga tako tumačila. Nastavila sam s molitvom i poželjela sam da bi tu bio svećenik i molio molitve za umirućega. Nisam stvarno mislila da Tom umire, jer tabela je govorila da je njegovo stanje snošljivo. Obišla sam krevet i gledala u Toma. Opipala sam njegovo čelo. Učinilo mi se da je veoma hladno. „Tony", upitala sam, „kad je liječnik bio ovdje posljednji put?"

„Sreli ste ga, kad ste išli gore", rekao mi je.

„Je li to bio liječnik?"

„Da!"

„Što je rekao?"

Tony mi je odgovorio kako mu je liječnik samo kazao da nema nikakve promjene. Počela sam trpati Tomovu poštu u torbe za kupovinu, nadajući se da Tony ne sluša sav onaj šum. Sve sam papire i torbe stavila van na hodnik. Kad sam se vratila opazila sam posjetnicu na stolu.

„Odakle je došlo ovo", upitala sam Tonya.

„To je ostavio otac Mueller, kapelan."

„Da li je ostavio kakve upute?"

„Ne, on je to ostavio samo za slučaj da bi vam to moglo trebati."

Uzela sam posjetnicu i neprestano hodala naokolo s njom u ruci. Napokon sam rekla: „Pozvat ću tog svećenika i zamoliti ga neka dode i izmoli sa mnom krunicu."

„Želite li liječnika?", upitao je Tony.

„Tony, mislim da činim ono što je pravo. Ja nisam član Tomove obitelji i ne želim podići buku zbog toga, ali on izgleda užasno bolestan."

Tony je na to rekao: „Za mene će biti sve u savršenom redu, ako nazovem liječnika. Imamo jednog mladog liječnika, spremna ako ustreba. Dopustite mi da ga pozovem."

Liječnik je došao, opipao Tomu puls i rekao da bolesnik diše sasvim normalno. Dok je on to činio, maleni toki-voki u njegovom džepu neprestano je radio. On

je učinio što je mogao učiniti, a onda mi je dao znak, pa smo izišli u predsoblje.

„Kako je s njim?", upitala sam ga. „Htjela bih pozvati svećenika."

Liječnik me upitao: „Na kojoj je listi Tom?"

„Ne shvaćam o čemu govorite."

„Dobro, što je rekao izvještaj?"

„Ja ne znam. Mislim da su rekli da mu je stanje povoljno."

Liječnik je nazvao nekoga i zatim spustio slušalicu. Sjedio je za stolom u sobi, nasuprot Tomovoj i rekao: „Oni kažu da se slabo osjećao danas poslije podne, ali večeras je dobro."

„Što to znači?"

„Evo, obično vi ne šaljete po svećenika ukoliko pacijent nije na kritičnoj listi. A on nije na kritičnoj listi. Ako vi ipak želite poslati po svećenika, to je sve u redu. Vi imate pravo na to."

„U redu, ja se nadam da ljudi neće misliti da je on na kritičnoj listi bar zbog toga, što ja šaljem po svećenika." Bojala sam se da bi nešto moglo dospjeti u novine. Nisam htjela pokvariti planove ustanove „Medico". Doista nisam znala što da učinim. Išla sam k telefonu i nazvala oca Muellera. Bio je na večernjim pobožnostima. Nazvala sam ga ponovno i nisam ga mogla dobiti. Vratila sam se natrag, pogledala Toma i opipala mu čelo. Pomislila sam: on je stvarno teško bolestan... Tako teško bolestan, i doista, ne bi bilo pravo ostaviti ga.

„Mislite li da bih morala ići kući i vratiti se", upitala sam Tonya. „Ili ako vas nazovem o ponoći, hoćete li mi reći kako je s njime?"

„Možete me nazvati u svako doba", rekao je Tony. Odlučila sam još jednom telefonirati. Ovoga puta odgovorio je otac Francis Finnegan, dominikanac.

Rekla sam mu: „Oče, mislim da biste morali doći ovamo i pogledati dr. Dooleya."

„U redu", rekao je otac Finnegan. „Odmah ću doći." Dok sam sjedila ondje, pozivajući svećenika, bolničarka toga kata prolazila je i rekla: „Dok ste tu, gospodice Gallagher, bilo bi dobro da pozovete njegova brata."

„Što mislite s time?"

„Mislim upravo to."

„Da li je ovo loše?"

„Recite mu neka dođe ovamo, po mogućnosti, što brže."

Pokušala sam dobiti Malcolma, no on je otišao sa sastanka i još nije stigao svojoj kući. Pošla sam natrag u sobu i ugledala sam svećenika kako dolazi predsobljem. Unišao je; ja sam kleknula pokraj kreveta, dok je on čitao molitve i podijelio Tomu sveto bolesničko pomazanje. Budući da sluh posljednji prestaje funkcionirati, na kraju sakramenta bolesničkog pomazanja, svećenik se sagnuo i šaptao: „Sinko, podi sada i sastani se sa svojim Bogom." Te će mi riječi ostati na pameti čitavog mog života.

Srećom, bila sam uz svog oca, kad je umirao. Stoga ovo nije bilo prvo iskustvo za mene. Inače, sumnjam da bih to mogla podnijeti.

Tony je neprestano nježno tapkao Toma po ramenima i govorio: „Jeste li dobro doktore? Da li vam što treba doktore?" Tom nije mogao govoriti.

Otac Finnegran pozvao me van u predsoblje i rekao: „Nemojte se zbuniti. Ja sam kapelan bolnice 'James Ewing Hospital' (dio 'Memorial centra') i ja gledam ovakve slučajeve svaki dan. Pošto se bolesniku podijeli sakramenat bolesničkog pomazanja, on obično doživljava veliko spokojstvo i osjeća se vrlo smiren. Nemojte to krivo shvatiti. I ne govorite u sobi, jer on može čuti sve što govorite. Ako imate što reći bolničarki, recite joj to vani u predsoblju."

„Hvala vam oče! Ići ću s vama do lifta." Već smo bili na pol puta u predsoblju, a svećenik mi reče: „Gospodice Gallagher, vi ne morate ići preostali dio puta. Moram o ovom izvjestiti kancelariju i nije potrebno da idete dalje sa mnom."

„Kako god kažete, oče. Hvala vam za vaš dolazak." On je produžio niz predsoblje, a ja sam se vratila Tomu. Išla sam direktno do uzglavlja postelje i pogledala

Toma. Bio je očito spokojan, bio je miran. Rekla sam u sebi: „Doista je bio u pravu otac Finegrann. I hvala Bogu. Tom je izgledao mnogo smireniji."

Stajala sam upravo ondje i promatrala kako on puno mirnije diše. Izgledalo je da mu je udobnije. Tony je stajao na desnoj strani do mene. Najednom sam opazila da Tom ne diše!

„Tony", rekoh, „Tony, da li je Tom ovaj čas umro?" Tony je posegnuo za Tomovim pulsom, zatim kimnuo glavom. Nije bilo više teškog disanja, nikakvog mučenja, ama ništa! Bio je to upravo miran i nečujan odlazak.

Moje neposredno reagiranje bilo je: „Kako je Bog dobar!" Bila sam Bogu zahvalna da je Tom preminuo tako lako, da je otišao okrijepljen tajnama svoje Crkve i da nije bio posve sam. Mogla sam biti u predsoblju i nisam mogla razumjeti zašto sam bila kod njega. Nikada nisam namjeravala biti ovdje. On je bio došao izdaleka u tako silnim bolovima, da bude u New Yorku među ljudima koji su ga voljeli i željeli biti s njime. Kako pomisliti da je mogao umrijeti posve sam!?

Tom Dooley umro je u devet i četrdeset pet minuta navečer, u srijedu 18. siječnja 1961. Autopsija je izvršena, kao što je Tom bio zatražio. Ona je otkrila stupanj njegove bolesti i dubinu njegove patnje. Zloćudni tumor melanom raširio se po njegovim plućima, mozgu, jetrima, slezeni i srcu – ni jedan organ nije bio pošteden. Moždinu u njegovim kostima nadomijestio je gotovo potpuno tumor.

Te su noći niski oblaci obećavali snijeg. Područje niskog tlaka koje se razvijalo u Južnoj Virginiji širilo se prema sjeveru kroz Zapadnu Virginiju, Maryland i Pensilvaniju. U četvrtak ujutro, oko 11 sati i 25 minuta živa se u toplomjeru spustila za 12°, i prve su pahuljice snijega pale na New York City. U noći toga četvrtka New York i većina istoka ležala je pod snježnim pokrivačem s nanosima koji su na nekim mjestima dosegli visinu od oko 60 cm.

Silna snježna oluja 19. i 20. siječnja strašno je otežala planove za sprovod Toma Dooleya u St. Louisu. Bob Copenhaver, pozvan na aktivnu dužnost posljednji put, pripovijeda ovo:

U četvrtak u noći (19. siječnja) oko 0,30 zazvonio je telefon pokraj moga kreveta. Istinktivno sam shvatio kakav je to poziv, ali osjetio sam da sam previše ošamućen, a da bih pametno odgovorio, pa sam naprosto pustio telefon neka zvoni i zvoni.

Moja supruga upitala je: „Zašto ne odgovaraš?"

„Znam o čemu se radi", odgovorio sam joj. „Tom Dooley je mrtav. Ovo je Malcolmov poziv. Želim uhvatiti svaku riječ koju on rekne."

Pograbio sam slušalicu. Malcolm je rekao umorno i osorno: „Tom je umro prije tri sata. Bio je smiren. U to vrijeme bila je s njim Terezija."

„Znao sam", rekoh.

„Da li biste mogli doći sutra u St. Louis? Nadamo se da će sprovod biti u ponedjeljak. Crawford King pomaže ondje. Rezervirao sam mjesto za vas u hotelu 'Chase'."

„Bit ću tamo."

„Želimo sve onako kako bi Tom htio da ima – cijeli obred. Ljudi će željeti da ga vide. Zato se nadamo da ćemo dobiti katedralu, gdje će ležati tijelo na svečanom odru, u nedjelju."

„A što u vezi s tiskom?"

„Upravo kako bi Tom želio da ima – pozovite sve. Posjetit ću vas u hotelu 'Chase', sutra navečer."

Slijedeće večeri (19. siječnja), odletio sam u St. Louis. Ali to je bio dan snježne mećave. Kad sam stigao u hotel, čekao me brzojav od Malcolma. Telefonirao sam mu u hotel „International" na Idlewild aerodromu. Bili su takoreći zameteni snijegom. Dok smo razgovarali, srušio se jedan veliki meksički putnički avion, u vidokrugu njihovog hotelskog prozora.

Malcolm mi je rekao da tijelo prevoze noću. Dao mi je broj TWA leta i zamolio me da čekam avion i preuzmem tijelo u pogrebno poduzeće. On je bio skeptičan

u vezi s letom teretnih aviona, koji ne lete nikada u oluji. Došao sam na aerodrum uz minus 15 stupnjeva, po vjetrovitom i snježnom vremenu, i čekao sam od 11 navečer do tri sata ujutro. Rekli su mi da je let opozvan. Morao sam ispitati raspored za slijedeći dan, ponovno planirajući vrijeme dolaska.

U petak, 20. siječnja, otišao sam na groblje s Crawfordom Kingom, da pogledamo mjesto groba, prostudiramo parcelu, položaje Tomova oca i Earla, te pomognem Crawfordu odlučiti koju će parcelu preporučiti gospodi Dooley. Poslije podne mi smo je sreli. Nikada neću zaboraviti njezine prve riječi, ili bolje reći, način kako ih je ona izrekla.

„Bob, ja sam sretna kad vidim, kako vi ovdje pomažete u svemu, kao obično, u svakoj pojedinosti, o čemu Tom nije nikada želio da se brine." Ona je to rekla, kao da sam tu bio čitav mjesec i kao da ću tu biti godinu dana. Izvana je bila mirna, ali dobri prijatelji stajahu s njom neprestano. Nije htjela biti preosjetljiva, znajući da bi Tom bio ljut prema njoj, ako bi takva bila.

Tada smo Crawford i ja izišli i izabrali lijes. Međutim, letenje teretnih aviona bilo je ponovno preplanirano za tu večer. Malcolm i ostali bijahu još „prikovani" u Idlewildu. Te večeri sreo sam čovjeka iz pogrebnog poduzeća i odvezao se na aerodrum u njegovom „umornom", starom Packardu iza mrtvačkih kola. Napokon je stigao avion, a bilo je već oko osam sati navečer, kada smo krenuli s aerodroma. Opet je počeo padati snijeg. Grijanje u mrtvačkim kolima nije funkcioniralo, kao ni uredaj za odledivanje. Hladni udarci vjetra probijali su u stari Packard i mi smo se smrzavali na čitavom putu do Pogrebnog doma.

Iskrcali su kovčeg načinjen iz borovine i postavili ga u mrtvačnicu. Ja sam imao upute od Malcolma da provjerim sve pojedinosti, kao na primjer Tomovo odijelo, šišanje kose i osobni pribor. Neki maleni tvrdoglavi starčić u podrumu mrtvačnice turnuo je željeznu polugu pod poklopac i otvorio kovčeg. Bilo

je to zaprepaštenje koje nikada neću zaboraviti. Izišao sam osjećajući se užasno.

Bilo je oko 10 i pol navečer, kad sam stigao u hotel i pripremio se da primam telefonske pozive. Većina tih poziva bila su pitanja iz novinskih redakcija. Odgovarao sam također na Malcolmove pozive, a i na neka pitanja ostalih prijatelja obitelji.

Nekoliko sati pričao sam i ponavljao osnovne prikaze sredstvima priopćivanja i tješio mnoge prijatelje. Bio sam umoran, prozebao i uzrujan. Tada su stigli Malcolm, Gay, Terezija i ostali iz njujorškog društva. Stvari su se odmah normalizirale.

Subota je bila grozničav dan. Stigao sam u čekaonicu Pogrebnog društva nešto poslije podne i ostao tu dok se nije zatvorila prostorija u 10 i pol sati. Čak u taj kasni sat, morao je doći neki smušenjak, koji je tražio da gospoda Dooley dade izjavu u tom smislu, da li je Tom mogao biti još živ da je primjenjivao stanovito liječenje raka pomoću trava i vježbanja. Starac je odbio da prekine s pitanjima, i morao je biti fizički udaljen iz Pogrebnog doma.

U nedjelju su tisuće ljudi posjetile Pogrebni dom i prodefilirale pokraj odra. Budući da je nevrijeme spriječilo sve, izgledalo je da sve cvijeće kasni u dolasku. Nekoliko prvih sati bilo je malo košarica cvijeća u osamljenoj prostoriji, ali u kasno poslije podne, mora da je bilo barem sto košara cvijeća.

U šest sati poslije podne vrata su bila zatvorena i počele su priprave za put u katedralu, gdje će Tom ležati na svečanom odru. Vlasnik pogrebnog zavoda zamolio je gospodu Dooley da ukloni Tomove dragocjenosti. Gospoda je dala Tomov sat Paulu Hellmuthu, a meni njegov prsten sa zvjezdanim safirom.

„Bob, ovaj je prsten Tomu poklonio njegov otac. On je bio njegova najomiljenija stvar. Tom nije nikada bio bez njega. On je želio da ga vi imate i da ga nosite – da ga ne stavite u kasu riznice."

Mislim da tada nisam pokazao nikakvog uzbuđenja. Čuo sam kako me ljudi iza mojih leđa nazivaju „že-

ljeznim čovjekom" – neki s udivljenjem, a drugi, jer su pomislili da sam hladan i bešćutan.

Pratio sam pokojnikovo truplo u katedralu i promatrao tisuće i tisuće kako idu u dvoredu pokraj odra. Mnogo sam puta te večeri pomislio: Tom, ovo je najbolji nastup koji si izveo u životu. Promatrao sam lica tisuća ljudi koji su stupali pokraj odra i vidio sam gotovo svakovrsne emocije u ljudskim srcima: ljutnju što je morao umrijeti, samilost, tugu, suze, zbunjene izraze lica malene djece. Nisam bio jedini koji sam promatrao taj neobični prizor i bio duboko potresen. Jedan istaknuti izvjestitelj odolijevao je suzama, a zatim je popustio i na sav glas plakao...

Kao počasna straža, stajala su uz odar dva čovjeka iz Ratne mornarice. Nijedan od njih nije znao tko je Tom Dooley. Oni su samo bili poslani ondje po naredenju Ministarstva Mornarice.

„Ipak, tko je bio ovaj čovjek?", šapnuo mi je jedan mornar. Nisam mogao da mu tu tumačim. Zato sam samo rekao da je to dr. Thomas A. Dooley, nekoć liječnik u „Navy Medical Corpsu" (Mornarički sanitetski korpus).

„Ma kakvi", rekao je. „Nijedan liječnik ne bi nikad imao ovakav doček."

Ostao sam ondje u noći te nedjelje, dok nisu zatvorili vrata katedrale. Tada sam izašao van, i najednom su svi oni zatomljeni duševni pokreti iz prošlih nekoliko dana provalili. Stajao sam na stepenicama pred katedralom u tami i plakao, dok se nisu na mojim obrazima smrznule suze. Izgledalo je kao da sam bio svjestan, po prvi put, da je Tom Dooley mrtav.

Rano ujutro, 23. siječnja, Dooleyeva obitelj, Bob Copenhaver i nekoliko prijatelja išli su u kapelu katedrale da budu prisutni, dok Khamphan Paniya, ministar saobraćaja u Laosu, zastupajući kralja, posmrtno odlikuje Toma Dooleya činom Visokog oficira „Reda milijun slonova" i „Bijelog suncobrana". Odlikovanje je postavljeno na bijeli jastuk od atlasa pokraj odra.

U sklopljenim rukama Toma Dooleya bilo je ukrašeno

raspelo koje je označivalo da je Tom bio počasni (svjetovni) član Reda Bezgrešne Marije otaca oblata. Bilo je to odlikovanje koje mu je dodijeljeno, bez buke i ceremonija, dok je boravio u Rimu, u proljeće, godine 1960. Prema običaju, raspelo se uzima od oca oblata kad on umre i prenosi se na slijedećeg mladog svećenika, pripuštena u Red oblata. U rijetkim slučajevima kad je jedan svjetovnjak (laik) član, raspelo prelazi na slijedeću mušku osobu u obiteljskoj lozi. Tako je ova dragocjena baština prešla na omiljelog sinovca Toma Dooleya, sina Malcolma Dooleya: Thomasa A. Dooleya IV.

Svečanu pontifikalnu misu za pokojnika Dooleya služio je msgr. Leo C. Byrne, biskup St. Louisa u 11 sati toga dana. Nekoliko tisuća ljudi napunilo je katedralu, a u svetištu je sjedilo četrdeset visokih crkvenih dostojanstvenika i svećenika, uključujući mnoge predstavnike otaca oblata i profesorski zbor sveučilišta „Notre Dame". Otac Georg Gottwald je u svojoj propovijedi citirao iz pjesme Roberta Frosta: „Stopping by Woods on a Snowy Evening" („Zaustavljanje u šumi u snježno veče"), riječi koje je Tom Dooley volio i u životu provodio:

„Suma je krasna, tamna i kao začarana,
Al moram održat riječ, kad je jednom dana,
i prije nego zaspim prevalit milje (ispod snježnih grana)"

„Tom Dooley mogao je uživati udoban život", rekao je otac Gottwald. Umjesto toga, on je odlučio da posveti svoje zvanje služenjem bolesnicima u dalekim stranama. Doktor Dooley je ispunio svoje obećanje."

Poslije mise odstranjeno je raspelo Reda Bezgrešne, bijeli atlasov jastuk s odlikovanjima Visokog oficira na ukrašenoj vrpci „Reda milijun slonova" i „Bijelog suncobrana" pružen je poslužitelju. Zatim su počasni nosioci s Medicinskog fakulteta Sveučilišta u St. Louisu, uključujući trojicu iz Azije, ponijeli lijes Toma Dooleya niz stepenice katedrale u vedri, sunčani sjaj hladnoga siječnja.

Na groblju Kalvarija pogrebni obred bio je kratak. Raspelo, odlikovanje Marije Bezgrešne, uručeno je Malcolmu Dooleyu za njegova sina, a orden „Milijun slo-

nova" i „Bijelog suncobrana" predan je gospodi Dooley. Zatim je trubač zatrubio povečerje, a lijes Toma Dooleya spušten je u grob koji je bio natkrit baldahinom.

sedmi dio:

REQUIESCAT

Vijest o smrti Toma Dooleya munjevito se proširila po cijelom svijetu.

U Ludhiani, sjeverna Indija, dr. Melvin Casberg uključio je radio za jutarnji program. „Ondje, u tišini naše spavaće sobe, moja supruga i ja čuli smo preko 'Glasa Amerike' da je Tom Dooley prošao kroz vrata smrti. Svijet je izgubio velikog mladog čovjeka, ali ja sam izgubio sina."

U Sajgonu gospoda Vu-Thi-Ngai probudila se s trzajem. „Ja sam tada naslutila da je Tom umro", kaže ona. „Često sam u svom životu imala takve slutnje. Nešto kasnije, toga istog dana, čuli smo vijest preko radija. Djeca u sirotištu 'An Lac' su plakala, a i ja zajedno s njima. Ali mislila sam na ono što mi je Tom rekao: 'Vjerujte u ono što činite... nikada se ne predajte... radite i molite.'"

U Qwang Ngaiju, Al Harris i Reggie Gordon sišli su s vlaka, koji je stigao iz Sajgona i naišli na dr. Baa, liječnika Indokineza, koji ih je čekao na peronu sa suzama u očima. „Bac Si Dooley, il est mort" (dr. Dooley je umro), rekao je on. Al Garris priča: „Slijedećeg dana imali su misu za Doca (doktora) u mjesnoj katoličkoj crkvi. Prisutni su bili budisti u mnogo većem broju nego katolici. Mislim da je to bilo poštovanje kojem bi se Tom veselio."

U Keniji dr. Mungai Njoroge je pročitao vijest na prvoj stranici jutarnjih novina u Najrobiu, pa kaže: „Premda

sam to očekivao, ipak je to bio šok. Za mene je Tom Dooley bio 'Medico', a 'Medico' mi je bio Tom Dooley. Sada znam da moramo raditi upornije da učinimo 'Medico' živim spomenikom svome prijatelju."

U Malaji dr. Leslie Frewing nalazio se u operacionoj dvorani bolnice „Kuala Lipis", kad je jedna bolničarka šapnula obavijest koju je upravo telefonski uputio ministar zdravlja, Dato Ong. Glasila je: „Tom Dooley je preminuo." Doktor Frewing piše: „Svi smo oko operacijskog stola bili silno žalosni. Ali što smo mogli učiniti? Nastaviti posao, naravno. Tom Dooley, izmedu svih ljudi, ne bi dopustio da činimo drugačije!"

Jeff Cheek čuo je žalosnu vijest u jednom oficirskom klubu na Okinavi. Netko ga je upitao, kakav je čovjek bio Dooley. „Želio sam reći nešto o Dooleyu", piše Jeff Cheek. „O načinu kako je on reagirao na ljudske patnje... o načinu kako je Dooley uvijek pokušavao pomoći ljudima... ojegovoj samotnosti i njegovoj nemoći da saopći svoje stvarne osjećaje... o smionoj bitki koju je bio... o načinu kako je neumorno radio sve do posljednjeg daha... ali sad sam imao problem kako to saopćiti ljudima. Mogao sam samo reći mucajući: 'Vi biste morali poznavati Toma Dooleya da biste ga mogli razumjeti. On je bio dobar čovjek... imao je i pogrešaka, ali su njegove vrline prevagnule... On je imao srce tako veliko, kao što je velika ova prostorija.'"

U Vientianu, ratom opustošenom, glavnom gradu Laosa, Norman Cousins, izdavač revije „Saturday Rewiew", prisustvovao je misi zadušnici koja se služila za Toma Dooleya nekoliko dana poslije. Njegov izvještaj iz Laosa, objavljen je u izdanju „Saturday Rewiewa" 4. veljače 1961. Mislim da je njegov komentar najprikladniji za završetak ovoga prikaza o posljednjim danima dr. Toma Dooleya. Citiram Normana Cousinsa:

> Iz unutrašnjosti crkve Svete Marije u Vientianu, u Laosu, mogao sam vidjeti kroz pokrajna vrata, tamo preko, izrovano i popaljeno područje. Samo nekoliko tjedana prije prohujao je ratni vihor ovuda i spalio do temelja mnogo kuća na bambusovim stupovima. Izvana su do-

pirali pomiješani glasovi i kašljucanja starih ljudi, isprekidano „nadmetanje" pijetlova. Iza crkve, stojeći u otvorenoj veži, bilo je 5 mladića, vozača rikši, s kapama u rukama. Oni su zurili iznad glava vjernika prema oltaru, na kojem je otac Matt Menger služio sv. misu zadušnicu za Toma Dooleya...

Otac Menger govorio je o dr. Tomu Dooleyu, njegovu djelovanju, njegovim vjerovanjima i baštini koju je ostavio iza sebe u Laosu. Govorio je o Dooleyevom posljednjem pohodu crkvi Svete Marije u 5 sati ujutro, neposredno prije njegova odlaska iz Vientiana. Prikazao je dogadaje koji su istakli Dooleyeve kvalitete, odvažnost i mladenaštvo. Otac Menger završio je propovijed hvaleći djelovanje ustanove „Medico" čije ime znači isto što i dr. Dooley i molio je da se djelovanje „Medica" nastavi i proširi, što je i bila namjera Toma Dooleya.

Poslije službe Božje, ljudi su stajali vani u malim grupama. Nekoliko minuta su izmjenjivali uspomene. Neki su od njih htjeli znati, da li će itko nastaviti djelo Toma Dooleya. Drugi su razmišljali o trenutnoj sudbini dviju Dooleyevih bolničkih ustanova u Laosu, da li će ih uništiti snage Patet Laosa na sjeverozapadu.

Za sada, barem, obje su bolnice sigurne, iako funkcioniraju sa smanjenim osobljem. Bolnica u Muong Singu, u udaljenom sjeverozapadnom kutu Laosa, samo nekoliko milja od kineske granice, već je evakuirala sav američki personal. Administracija bolnice izručena je medicinskim radnicima koje je Dooley odgojio. Druga bolnica, kasnije otvorena, u zapadnom kutu Laosa, tek je nekoliko milja od granice s Tajlandom. Postupak napuštanja već se razraduje s tajlandskom vladom i bolničkim osobljem, pa će se izvesti u vrlo kratkom roku.

Sve je ovo u potpunom skladu s Dooleyevim vlastitim idejama. Njegova nakana već od samog početka bila je: podići niz medicinskih postaja i izručiti ih lokalnim zajednicama. Bio je svijestan ozbiljnih pomanjkanja na području medicinske prakse koju će obavljati nedovoljno obrazovano osoblje. Ustvari, mnogo kritike

koju su na njegov račun upućivali članovi medicinskog studenskog kluba; bilo je zbog toga što je kvaliteta takvih medicinskih usluga bila slaba. Što su ove kritike propustile vidjeti bilo je to: da su mnoge tisuće života bile spašene čak na niskoj razini medicinskog školovanja. Smrtnost je djece u Laosu bila iznad 50 posto. Uvodeći jednostavne higijenske poslove Dooley je spasio bezbroj djece. Slično su stotine žena u Laosu, koje su mogle umrijeti u porodaju, bile spašene, jer su primalje koje je Dooley poučio znale nešto o modernoj primaljskoj tehnici i uočile važnost pranja svojih ruku. Dooley je također poučavao svoje laoske asistente kako će liječiti žrtve malarije, kojih je u Laosu veliko mnoštvo. Oni se također poučavaju, kako se prave testovi za tuberkulozu i ostale lokalne bolesti, i kako se podjeljuju propisani lijekovi. Bez obzira na ovo, oni su odlični pomoćnici za prvu pomoć i mogu pomoći da se izbjegnu opasne zaraze.

Možda je značajno, da mnogi Dooleyevi medicinski kritičari nisu iznosili druge mogućnosti, a niti su se dobrovoljno javili da žrtvuju svoju vlastitu karijeru, te služe u bilo kojoj zdravstvenoj stanici u džungli, koja će biti predana lokalnom medicinskom osoblju. Osnovna činjenica koju treba imati na umu jest ta, da je samo jedan potpuno kvalificirani liječnik bio na raspolaganju za čitavo stanovništvo Laosa, u vrijeme kad je Tom Dooley sa svojom ekipom prvi put došao u Laos. Bile su, međutim, tisuće vračeva koji su pružali svoj puni doprinos visokoj stopi smrtnosti, posebno među zenama pri porodaju. Zato bi morala biti umjesna usporedba između bolničara i čarobnjaka, a ne između bolničara i diplomiranih, iskusnih liječnika. Dooley nije bio samo liječnik. On je bio i odgojitelj. On je znao da se uspjeh jednog odgojitelja mora mjeriti njegovom sposobnošću: poučavati druge, kako bi prenio dalje svoje znanje. Prema takvom mjerilu, Dooley je s pravom mogao biti jedan od najkorisnijih učitelja svoga vremena.

Drugo prigovaranje upućeno Dooleyu bilo je da je on sam prilično nedotjeran u svojoj medicinskoj tehnici. Dooley se uglavnom smijao kad bi mu se uputio ovaj prigovor.

Znao bi reći: „Oni me optužuju da primjenjujem medicinu 19. stoljeća. Oni imaju apsolutno pravo. Ja prakticiram medicinu 19. stoljeća, možda čak medicinu 17. stoljeća i to me ne zabrinjava. I kad ja izručujem zdravstvenu stanicu laoskom osoblju, uvjeren sam da će to biti medicina 18. stoljeća. Ta zdravstvena stanica pruža barem malenu uslugu ljudima koji žive u 15. stoljeću."

Kao Albert Schweitzer, čiji život i djelo bijahu nadahnuće koje je pokrenulo mladog liječnika u pravcu Laosa, Tom Dooley morao se oduprijeti kritici onih koji bijahu zgranuti prirodnim izgledom njegove „bolnice". Poput Schweitzera, Tom je bio dovoljno pametan da spozna, kako raskošna moderna bolnica u džungli znači rasipanje novca...

Na medicinskoj osnovi Dooleyu je odmjerena najoštrija kritika zbog tobože njegova osobnog ponašanja. Njegovi protivnici govorili su da je odan prečacima, stečenim na putu izgrađivanog autoriteta. Bio je tobože previše samovoljan, bio je previše vatren i nije se izdigao iznad reklamiranja samoga sebe. Odgovor je, ako je uopće potreban: pa što onda? Što je važno kod Toma Dooleya jest to, da je on pokušao suočiti se s najvećom potrebom svoga vremena, ili svake dobi koja ima značenje za osjećaj povezivanja između čovjeka i čovjeka. Dakako, on je išao svojim pravcem, on je to morao činiti. Kako je Schweitzer često govorio, i kako je i sam Dooley ponavljao, svatko tko ima iskrenu želju da služi čovjeku ne može očekivati da ljudi povade veliko kamenje s njegova puta.

Čak, kad bi Dooleyeva misija u Aziji bila potpuni promašaj, a ona to nije, on bi imao neosporno pravo na veličinu, jer je omogućio mnogim tisućama ljudi da budu spašeni od cinizma i nemilosrdnog držanja koje smatra služenje čovjeku bolećivo-sentimentalnim razmetanjem. Dooley bijaše krajnje jezgrovit kad se radilo o moralu. On je možda bio najtemperamentniji čovjek na svijetu, ali to nije umanjilo ni najsitniji dio veličanstvenosti njegovih ideja i rada..."

SADRŽAJ:

PREDGOVOR 5
Prvi dio: 1959. – LJETO I ZIMA 9
Drugi dio: 1960. – ZIMA 43
Treći dio: 1960. – PROLJEĆE 69
Četvrti dio: 1960. – LJETO 99
Peti dio: 1960. – JESEN 123
Šesti dio: 1961. – SIJEČANJ 183
Sedmi dio: REQUIESCAT 199